

Rettferdighet – også for barn?

En teoretisk analyse av John Rawls og Martha C. Nussbaums rettferdighetsteori, sett i forhold til utfordringer det norske samfunnet har med hensyn til barnefattigdom og barns rettssikkerhet.

Monica Strømland

Veileder

Professor Jan Thorsvik

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder, [2015]
Fakultet for [samfunnsvitenskap]
Institutt for [statsvitenskap og ledelsesfag]

Forord:

Denne oppgaven markerer slutten på min tid som student ved Universitetet i Agder.

Det har vært en reise hvor jeg har ønsket å finne kunnskap om hvordan samfunnet henger sammen.

For min del har det vært å finne kunnskap om hvordan vi best kan legge til rette for at alle mennesker kan leve gode og verdige liv.

Jeg bestemte meg i løpet av det første semesteret på bachelor- utdanningen i statsvitenskap, for å skrive en masteroppgave om John Rawls rettferdighetsteori. Metoden han beskriver for å komme fram til *rettferdighetsprinsippene*, og menneskeverdet han legger til grunn for sin teori gav meg håp om at vi mennesker kan oppnå rettferdighet.

Takk til foreleser og veileder Jan Thorsvik, både for å gi meg kunnskap om Rawls rettferdighetsteori, og for å ha tro på mitt masteroppgaveprosjekt. Uten gode spørsmål og konstruktive tilbakemeldinger hadde ikke prosjektet vært mulig.

Jeg ønsker også å takke Odin Lysaker, førsteamanuensis i etikk ved UiA, for å ha gjort meg oppmerksom på filosofen Martha C. Nussbaum.

Monica Strømland

27.mai 2015

Til William Aleksander og Maria Elisabeth

Sammendrag.

Den første utgaven av de Forente Nasjoners Menneskerettighetserklæring(1948) kom i stand etter alvorlige overgrep mot verdens sivilbefolkning under andre verdenskrig.

Barnekonvensjonen ble vedtatt av FNs generalforsamling i 1989 for å tydeliggjøre for verden det felles ansvaret vi har med hensyn til å gi barn beskyttelse i henhold til artiklene og menneskerettighetene (fn.no, Barns rettigheter).

Selv om menneskerettighetene og Barnekonvensjonen er internasjonale lover som skal beskytte barn, vet vi at flere barn lever under forhold som er umenneskelige. Også i Norge. Hvordan kan vi oppnå samme grad av rettferdighet, muligheter og beskyttelse for alle barn? For å svare på det spørsmålet har jeg sett hva som finnes av rettferdighetsteori. De to teoretikerne som etter min mening utmerker seg innen rettferdighetsfilosofi er John Rawls og Martha C. Nussbaum. Slik jeg ser det argumenterer de ut fra to ulike ståsted; Rawls fra et borgerperspektiv og Nussbaum fra et menneskerettighetsperspektiv. På samme tid utfyller de begrepet rettferdighet med hensyn til fordeling av goder over et minstenivå og hva menneskelig verdighet innebærer. Nussbaum mener det er behov for spesiell beskyttelse av utsatte gruppes livsbetingelser i samfunnet for at vi skal ha mulighet til å oppnå rettferdighet. Gruppene hun omtaler er; mennesker med psykisk og fysisk funksjonsnedsettelse, nasjoner, og dyr/natur. I 2012 ble også barn innlemmet som en av disse gruppene(Dixon og Nussbaum). Ved å ta et felles ansvar for barn og deres menneskelige ressurser sikrer vi bærekraftig utvikling. Det ivaretar jordkloden på en slik måte at den gir liv også for kommende generasjoner. Handlinger som strider mot dette er etter min mening urettferdige. I oppgaven har jeg sett spesielt på barns situasjon i Norge. Jeg har valgt å fokusere på familien, barnehage/skole og barnevernsinstitusjoner. Hvor jeg har sett på noen utfordringer i forhold til praktisering av rettssikkerhet og barnefattigdom. Hvordan stiller barns situasjon seg i forhold til Rawls *rettferdighetsprinsipp*, Nussbaums *kapabiliteter*, menneskerettighetene og lovverk?

Abstract.

In this thesis I analyze theories of justice developed by John Rawls and Martha C. Nussbaum in regards of children. I have shown how Rawls and Nussbaum in my opinion argue from two different perspectives; civil rights, and human rights. At the same time their theories complete each other in regards of distribution of wealth beyond a minimum standard, and human dignity. I use a justice concept deduced from the first part of this thesis to analyze children's situation in the Norwegian community. I have discussed some challenges practicing the rule of law for children and child poverty.

Emne: Politisk teori

Tema: Rettferdighet

Innhold:

1. Innledning.....	7
Problemstilling.....	11
Disposisjon.....	12
Metode.....	13
2. En teoretisk analyse av John Rawls rettferdighetsteori.....	19
Den Opprinnelige Posisjon.....	21
Uvitenhetens Slør.....	29
Modell av Rawls rettferdighetsteori.....	31
Rettferdighetsprinsippene.....	35
3. En teoretisk analyse av Martha C. Nussbaums rettferdighetsteori.....	47
Kapabilitetene.....	52
En teoretisk analyse av Dixon og Nussbaums Front for barn.....	59
4. En teoretisk sammenligning av John Rawls og Martha C. Nussbaums rettferdighetsteori.....	66
Uvitenhetens slør i forhold til en Front for mennesker med fysisk og psykisk funksjonsnedsettelse.....	74
Uvitenhetens slør i forhold til Front for barn.....	76
Uvitenhetens slør i forhold til nasjonalitet.....	77
Uvitenhetens slør i forhold til miljø og dyremangfold.....	79
5. Barns situasjon i Norge.....	80
NOU 2009:10 - Fordelingsutvalget.....	81
Fattigdom.....	84

NOU 2012:5 – Bedre beskyttelse av barns utvikling.	
Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet.....	90
Utfordringer i forhold til rettssikkerhet;	
Barnedrap i nære relasjoner.....	97
Mobbing i barnehage/skole.....	101
Tvang innen barnevernsinstitusjoner.....	103
Anbefalinger gitt av NOU 2012:5;	
Foreldreveiledning.....	107
Familiedomstol.....	108
6. Etterord.....	109
Kilder.....	111

1.

Innledning.

Hva er rettferdighet?

En alminnelig forståelse av rettferdighet er at det betyr å være rettferdig. Forstått som en egenskap mennesker kan ha eller oppnå via kunnskap. Dette er en forståelse som har tradisjoner tilbake til antikkens Hellas, ved Aristoteles tenkning rundt hvilke egenskaper mennesker bør inneha for å yte god dømmekraft. Tanken var at like tilfeller bør behandles likt (Malnes, R. og Midgaard, K. 2007:44).

Denne forståelsen blir problematisk i tilfeller hvor vi bare har begrenset kunnskap om bakgrunnen for situasjoner hvor vi bør eller må handle. Hvilken kunnskap bør vi legge til grunn for avgjørelsen vi velger å ta? Hvordan kan vi i størst mulig grad sikre oss at like tilfeller blir behandlet likt? Er det alltid rettferdig å dele likt?

Se for deg en situasjon hvor du som lærer ved en barneskole i Norge skal dele ut to brødiskiver til lunsj, til to elever. Den ene eleven har foreldre med en vanlig norsk gjennomsnittsinntekt og hvor begge foreldrene er aktive i arbeidslivet. Eleven ser ut til å ha et normalt kosthold og har gitt uttrykk for å ha spist frokost. Du oppfatter også at eleven trives på skolen. Den andre eleven er barn av foreldre som står utenfor arbeidslivet, og hvor du har en mistanke om at foreldrene lider av rusavhengighet og/eller psykisk lidelse. Eleven har gitt uttrykk for at hun ikke har spist frokost den dagen og du er bekymret for om hun har det bra.

Vil det vært rettferdig å dele brødiskivene likt mellom dem?

Hvordan vil du resonere for å komme fram til resultatet? Eleven som har spist tidligere på dagen kan strengt tatt stå over et måltid og fremdeles få utbytte av undervisningen resten av dagen, mens for den andre eleven vil dette måltidet muligens være det eneste denne dagen. Flere av oss ville valgt å gi begge skivene til den eleven vi er bekymret for, med bakgrunn i informasjonen vi innehar.

Men sett at du ikke hadde informasjon om familieforhold. Du arbeider heller ikke som lærer i barneskolen, hvor du hver dag møter barn i lignende situasjoner som den jeg beskrev ovenfor. Du arbeider som folkevalgt på Stortinget i Norge. Hvordan ville du da resonert og handlet for å sikre alle barn i Norge like muligheter til godene - utdanning, helsehjelp og rettsikkerhet i tråd med menneskerettighetene?

Den filosofiske tradisjonen som har vært gjeldende i den vestlige delen av verden, og som til dels enda er det, med hensyn til fordeling av goder er utilitarismen. Ifølge denne tankegangen vil en fordeling av goder som gagnar flest mulig mennesker, være å foretrekke framfor en fordeling som gagnar mindretallet. Uavhengig av om mindre grupper har større behov for godet med hensyn til å leve verdige liv. Filosofer som Hume, Adam Smith, Bentham og Mill regnes som denne teoretiske retningens ”fedre” (Rawls 1999:xvii). De levde i en tid hvor store deler av befolkningen i Europa var svært fattige, mange – også i Norge, levde under forhold som vi i dag vil karakterisere som uverdige. Tilværelsen for folk flest skapte sinne og desperasjon, de ønsket ikke lenger en situasjon hvor de godene som var tilgjengelige ble samlet hos den lille gruppen som var født inn i samfunnets maktposisjoner.

I Frankrike(1789) gikk flere mennesker sammen med ønske om en stor forandring i landet sitt, en revolusjon. De krevde *frihet, likhet og brorskap*. Samme år ble det dannet en nasjonalforsamling som avskaffet eneveldet og vedtok en erklæring om menneskerettighetene som sa at alle mennesker er født frie og like, og all makt utøvd over folket må forankres i folket. Erklæringen og revolusjonen fikk stor betydning for den demokratiske utviklingen verden har sett i ettertid (snl.no, Den franske revolusjon).

I dag er Norge det landet i verden som flest ganger har toppet FNs liste over beste land å bo i målt i landenes BNP per innbygger, levealder og utdanningsnivå (fn.no, Human Development Report 2013). Svakheten ved å måle et gjennomsnitt er at tallet vi får sier noe om det som måles for det store flertall av befolkningen. De som er i ytterpunktene av skalaen blir ”usynliggjort”. På hvilken måte kan vi sikre at fordelingen av goder ivaretar alle menneskers grunnleggende behov på en likeverdig måte?

Det var utgangspunktet for John Rawls rettferdighetstenkning som resulterte i *A Theory Of Justice* (1971). Martha C. Nussbaum har valgt å videreutvikle hans teori, som hun mener er den beste vi har i dag innen kontrakts teori, for å møte noen utfordringer verden har i dag i forhold til rettferdighet.

I boka *Frontiers of Justice* (2006) tar hun opp og redegjør for hvorfor det er nødvendig å sikre rettferdighet overfor tre grupper – mennesker med psykisk og fysisk funksjonsnedsettelse, - den store betydningen fødeland har for menneskers livsutsikter og muligheter (nasjoner), - samt den store betydningen menneskers livsutfoldelse har for dyrevelferd og natur. I 2012 utarbeidet hun teori sammen med Rosalind Dixon for å møte utfordringen verden har i forhold til rettferdighet overfor barn.

Utilitarismen møtte utfordringene verden stod overfor på 17- og 1800 tallet i forhold til en total skeivfordeling av goder innen de vestlige landene. På samme måte mener jeg vi kan og bør bruke rettferdighetsteori for å møte de utfordringene menneskeheten står overfor i dag med hensyn til ivaretagelse av alle menneskers iboende verdi, både nasjonalt og globalt. Det gjør vi best mulig ved også å ivareta jordkloden på en bærekraftig måte.

For å aktualisere temaet rettferdighet overfor barn i Norge har jeg valgt å bruke analyser fra Statistisk Sentralbyrå (SSB), en artikkel fra Aftenposten 20.4.2015 ”Tusenvis av barn kommer til å bli utsatt for vold. Nå må det forpliktende handlinger til”, og historien om Christoffer Gjerstad Kihle.

SSB er den statlige organisasjonen som samler inn og registrerer opplysninger med hensyn til blant annet inntekt, levealder og utdanningsnivå. Dette er informasjon som er nyttig for befolkningen i forhold til hvordan vi kan bruke vår stemmerett for å bidra til endring i fordelingspolitikken.

«Andelen enslige forsørgere og par med små barn(0-6 år) er blant husholdningstypene med svakest inntektsvekst fra 2012 til 2013»

De er også den gruppen som samlet sett over flere år (2008-2013) som har hatt en lavere inntektsøkning enn resten av samfunnet (SSB 1/2015 Økonomiske analyser s. 88).

I Aftenpostens artikkel pekes det på de store omkostningene vold mot barn har for det enkelte individ, i tillegg til betydelige samfunnsøkonomiske konsekvenser. Det politiske partiet Kristelig Folkeparti (KrF) ønsker en «massiv satsing på tiltak for å bekjempe vold mot barn – og sikrer flertall sammen med de rødgrønne partiene». Sammen, vil de øremerke midler for å sikre at dette blir prioritert. Etter Christoffer-saken sa «alle» aldri mer! Allikevel opplever mange barn vold i eget hjem. Dette er et område vi bør gi politisk prioritet.

Hvordan kan vi tillate at barn har så liten grad av rettsikkerhet at de dør av mishandling til tross for gjentatte forsøk på å si ifra om at de lider i eget hjem?

Det var tilfellet for 8 år gamle Christoffer som døde av skadene og traumene han ble påført av sine omsorgspersoner. Han møtte ingen, verken ansatte i velferdssystemet eller andre som evnet å se hans lidelser i sammenheng med hans omsorgssituasjon.

I 2005 ble Christoffer funnet - mishandlet til døde. Etter at politiet henla saken to ganger, beordret Riksadvokaten saken gjenopptatt.

Stefaren ble i 2009 funnet skyldig etter anke til lagmannsretten og mannen ble dømt til åtte års fengsel for drap og mishandling av sin stesønn. Mor til gutten fikk dom i 2013, også etter anke, på betinget fengsel i ett og et halvt år for passiv medvirkning til sønnens død.

Historien til Christoffer må aldri gjenta seg.

Etter slike hendelser spør mange av oss hvordan slike grusomme ting kan skje i Norge.

Et av verdens beste steder for barn å vokse opp (Unicef.no, Det er godt å være barn i Norge).

Har vi ikke et retts- og velferdssystem som ivaretar alle menneskers – spesielt barns grunnleggende behov for beskyttelse mot overgrep? Familien er den institusjonen hvor vi mennesker tilbringer våre aller mest sårbare år. Det stedet hvor vi i stor grad er prisgitt omsorgspersonenes evne til å ta vare på våre grunnleggende behov. Hva gjør vi i de tilfellene hvor omsorgsevnen ikke er tilstrekkelig god? Hva er tilstrekkelig god omsorgsevne?

Dette er noen av spørsmålene jeg vil se nærmere på i oppgaven for å svare på tittelen

Rettferdighet – også for barn?

Problemstilling.

Problemstillingen har jeg valgt å dele i to;

- Hvilken teori finnes for å kunne si noe om rettferdighet overfor barn?
- Har vi rettferdighet overfor barn i Norge?

For å svare på første del av problemstillingen har jeg valgt å se nærmere på John Rawls og Martha C. Nussbaum sine teorier. Hvordan mener de rettferdighet kan oppnås? Er det spesielle hensyn vi som samfunn bør ta for å oppnå rettferdighet for alle mennesker? Og på hvilken måte vil teorien kunne få betydning for oppnådd rettferdighet i samfunnet?

I andre del av oppgaven har jeg valgt å se rettferdighetstenkning i sammenheng med noen utfordringer vi som samfunn har i dag overfor barn og unge.

Jeg har valgt å begrense utfordringene til å gjelde innenfor de institusjonene hvor barn vokser opp; familie, barnehage/skole og barnevernsinstitusjon.

Jeg ser spesielt på utfordringer vi har i forhold til rettssikkerhet og fattigdom.

I forhold til rettssikkerhet har jeg valgt å se nærmere på barnedrap i nære relasjoner, mobbing i barnehage/skole og bruk av tvang innen barnevernsinstitusjon.

Disposisjon.

I første del av oppgaven analyserer jeg rettferdighetsteori av John Rawls og Martha C. Nussbaum. I forlengelse av analysen ser jeg på hvordan det er likheter mellom deres rettferdighetsteori og menneskerettighetene. På hvilken måte har det norske samfunn utfordringer i forhold til begrepene Rawls og Nussbaum utleder? Deretter drøfter jeg likheter og ulikheter ved teoriene.

I andre del av oppgaven bruker jeg rettferdighetsbegrepet utledet i første del for å analysere i hvilken grad Norsk Offentlig Utredninger, NOU 2009:10 og NOU 2012:5 ivaretar rettferdighet overfor barn.

Jeg tar opp og belyser utfordringer og anbefalinger utvalgene pekte på med hensyn til fordelingspolitikk overfor barnefamilier og beskyttelse av barns utvikling. Deretter drøfter jeg på hvilken måte anbefalingene de gir kan bedre barns situasjon i Norge.

Jeg har også valgt å bruke nyere forskning og media for å belyse barn og unges situasjon på en grundig måte. Det har jeg gjort fordi den rollen media har i forhold til å være en «vakhund» i samfunnet har endret seg mye i løpet av de siste tiårene. Først og fremst fordi nyheter og kunnskap har blitt mer tilgjengelig for oss nå enn før internett ble vanlig i de fleste hjem. Men også fordi vi i dag har større mulighet til å påvirke direkte i politiske saker ved å delta i debatter, og på andre arenaer enn tidligere. Jeg tenker da spesielt på sosiale media.

Oppgavens formål er å bidra til økt forståelse for hvordan politisk teori med vekt på Rawls og Nussbaum kan gi en bedre livssituasjon for barn og unge generelt og den svakeste gruppen av disse spesielt.

I neste kapittel gjør jeg rede for bruk av metode.

Metode.

Jeg har valgt å forske på rettferdighet overfor barn.

For å forske på temaet stilte jeg meg spørsmålet; Har vi rettferdighet overfor alle barn i Norge? Spørsmålet førte igjen til oppgavens tittel « Rettferdighet – også for barn?»

Jeg har valgt å bruke tre hovedkilder;

- Bøker og artikler om rettferdighetsteori
- To Norsk Offentlig Utredninger
- Oppslag i media og relevante forskningsartikler som belyser utfordringene jeg tar opp.

Bøker og artikler av John Rawls, Martha C. Nussbaum og Rosalind Dixon

- *A Theory of Justice. Revised Edition. 1999, John Rawls*
- *Rettferdighet som rimelighet. En reformulering. 2003, John Rawls(red. Eirin Kelley)*
- *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership. 2006. Martha C. Nussbaum.*
- “*Children`s Rights and a Capabilities Approach: The Question of Special Priority.*” 2012, Rosalind Dixon og Martha C. Nussbaum

Norsk Offentlig Utredninger

- *NOU 2009:10 – Fordelingsutvalget.*
- *NOU 2012:5 – Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet.*

Oppslag fra media samt forskningsartikler fra bl.a. Statistisk Sentralbyrå, NTNU, FNs hjemmesider, Regjeringens hjemmesider og Kripos er brukt for å belyse utfordringene; barnedrap i nære relasjoner, mobbing i barnehage/skole og bruk av tvang i barnevernsinstitusjoner.

Slik jeg ser det henger muligheter til oppnådd rettferdighet nøye sammen med hvilke rettigheter man har. Det har derfor vært naturlig å se rettferdighetsteori opp mot eventuell lovttekst som beskytter frihetene Rawls setter opp i *rettferdighetsprinsippene* og *kapabilitetene* i Nussbaums *kapabilitetsliste*.

Som jeg går nærmere inn på i teoridelen, anser Nussbaum hennes Kapabilitetstilnærming som en variant av menneskerettighetene (Nussbaum 2006:284). Valg av lovtekst er i hovedsak begrenset til menneskerettighetene og Barnekonvensjonen. I den grad jeg har brukt andre lover som; straffeloven, barneloven og barnevernsloven, er det i forbindelse med utfordringene jeg tar opp i forhold til barns rettssikkerhet.

Jeg har valgt å bruke kvalitativ metode for å forske på rettferdighetstenkning overfor barn. Det har jeg gjort fordi den har gitt meg mulighet til en helhetlig forståelse av Rawls og Nussbaums rettferdighetsteori.

Rawls mente at vi bør tolke tidligere filosofer i lys av den tida de levde i og ta ut det beste av de teoriene de utledet – med andre ord meningsfortolkning sett i beste mening. Det er nødvendig for at vi skal kunne lære noe av dem (TJ: KAP 1). Det har også vært mitt utgangspunkt ved tolkning av Rawls og Nussbaum.

Sett i et historisk perspektiv har det skjedd en stor utvikling de siste tiårene i forhold til barns rettigheter. Barn har vært en gruppe i samfunnet med få, om noen egne rettigheter. Fram til 1915 hadde ikke barn født utenfor ekteskap krav på farsarv, de ble omtalt som uekte barn. Ved hjelp av *De Castbergske Barnelovene* (1915), ble Norge og Finland banebrytere på det barnerettslige feltet. Barnelovene ble stående urørt fram til 1950tallet hvor det ble foretatt en revidering (snl.no, Castbergske barnelover).

Barneloven slik vi kjenner den i dag trådte i kraft januar 1982 med noen revideringer fra 2014. Loven regulerer fødselsmelding, hvem som er lovmessige foreldre, avklaringer i forbindelse med farskap, hva foreldreansvaret innebærer av fostringsplikt og uenigheter i forbindelse med samlivsbrudd (lovdata.no, Barnelova).

Tanken om at barn har krav på egne rettigheter, uavhengig av foreldrene kan dermed spores tilbake til 1915. På samme tid finner vi fremdeles holdninger som at barn er foreldrenes eiendom, hvor foreldres handlinger overfor barn er en del av privatlivet.

Mitt utgangspunkt er at alle barn har krav på individuelle rettigheter – i kraft av å være mennesker. Dersom deres rettigheter krenkes har de krav på beskyttelse i form av statlig inngripen. Mitt ståsted forankrer jeg teoretisk ved hjelp av Rawls og Nussbaum og juridisk ved hjelp av menneskerettighetene.

I forhold til NOU-ene jeg har valgt å stille spørsmålstegn ved anbefalingene og premissene de utleder. Hvordan forstår Fordelingsutvalget (NOU 2009:10) rettferdighetsbegrepet? Hvordan definerer ekspertutvalget dårlig omsorg for barn? Sier de noe om hva god omsorg innebærer? Svar jeg har utledet i oppgaven er i stor grad avhengig av de spørsmålene jeg har stilt (Duedal og Jacobsen 2009:53). Mine kilders verdi er avhengig av i hvilken grad de bidrar til forståelse av hva rettferdighet innebærer. Verdien på NOU-ene, kilder fra media og annen relevant forskning er avhengig av i hvilken grad de forteller noe om rettferdighet i forhold til barn i Norge (Duedahl og Jacobsen 2009:63).

Kritisk teori.

Hovedfokuset innen kvalitativ metode er å prøve å gi forklaringer på «hva foregår her?» (Gibbs 2007:4).

Kritisk teori legger vekt på ideologiavsløring. Det vil si hvilke ideologier kommer til uttrykk i kildene man velger å se nærmere på.

Jeg har ønsket å finne svar på hvordan barns situasjon kan forbedres.

”Kritisk teori har som formål å avsløre motsetninger i samfunnets begrunnelse for sosiale handlinger som kan virke urettferdig på grupper av befolkningene” (Askeland 2006:126)

Marxismen og Habermas sosialteori er noen eksempler på eldre kritisk teori, mens postmodernismen og feministisk teori, blir sett på som en videreutvikling av denne. Makt er et sentralt begrep innen metoden, hvor forskere ønsker å avsløre hvilke maktkonstellasjoner som er tilstede og på hvilken måte.

Askeland henviser til Foucault (1999), hvor han i sin diskursteori om kunnskapsstrukturer sier at makt og kunnskap henger nøye sammen. Det er nødvendig å gjøre seg refleksjoner rundt hvilken type kunnskap og meninger som får gjennomslag på bekostning av andre og hvem som velger å uttale seg for å skape og påvirke mening i offentligheten. Profesjonelle utøveres mening blir ofte tillagt mer betydning enn allmennheten. I et maktperspektiv er dette et tema det er viktig å reflektere kritisk rundt (Askeland 2006:126-130).

I oppgaven har jeg valgt å stille meg kritisk til rettferdighet innen familie og offentlige institusjoner som skolen. Jeg har valgt å framheve teoretiske perspektiver og teoribaserte resonneringer om rettferdighet for å se disse opp mot utvalgenes funn og anbefalinger. Min hensikt har vært å knytte rettferdighetsteori opp mot konkrete beskrivelser av barns situasjon i Norge (Thagaard2013:222).

Mellom teori og empiri.

Kvalitativ metode består av både en induktiv og en deduktiv tilnærming. Det induktive er basert på en antagelse om at teoretiske perspektiver kan utvikles med grunnlag i generering av et empirisk materiale. Mens en deduktiv tilnærming tar utgangspunkt i teoretiske perspektiver (Thagaard 2013:197)

Mellom disse to, induktiv og deduktiv, står abduksjon. Det vil si å legge vekt på det dialektiske forholdet mellom teori og data (Alvesson og Skoldberg i Thagaard 2013:198).

I mitt tilfelle har jeg sett på hvordan rettferdighet kommer til uttrykk i barns situasjon. Med bakgrunn i etablert teori om rettferdighet ønsker jeg å fange opp mønstre i anbefalingene utvalgene gir, som forhåpentligvis kan gi grunnlag for nye teoretiske perspektiver og gi barn større grad av rettferdighet.

Denne prosessen fanges opp av begrepet abduksjon (Thagaard 2013:201).

Reliabilitet.

Reliabilitet er et begrep som brukes både innen kvalitativ og kvantitativ forskning, hvor man stiller spørsmål ved om måten forskningen er utført på er pålitelig og om arbeidet er tillitsvekkende (Thagaard 2013:201).

Tekstanalyse vil alltid være preget av kulturelle og individuelle forståelser av teksten man analyserer. Reliabilitet, det vil si om en annen forsker vil komme fram til samme resultat, må derfor ses i sammenheng med den usikkerheten tekstanalyse som metode har.

Min største utfordring i denne sammenheng er tvetydigheten av begrepet rettferdighet.

For å øke reliabiliteten har jeg lagt vekt på å gi rede for min forståelse.

Aristoteles mente at dersom man legger til grunn en forståelse av rettferdighet som proporsjonal likhet, er ikke demokrati som styreform en garanti, det vil også talsmenn for oligarkiet (de rikes styre) kunne påberope seg. Talsmenn for demokratiet setter likhetstegn mellom rettferdighet og borgerrettigheter.

Talsmenn for oligarkiet setter likhetstegn mellom borgeres innflytelse og summen de bidrar med i statskassen. Da har begge parter kun sett den ene delen av begrepet rettferdighet som står i forhold til borgeres sikkerhet og økonomi. Rettferdighet innen *polis*, mente han, henger også sammen hvordan staten legger til rette for et fullkomment og tilstrekkelig liv – *det gode liv*. Da må vi ha et høyere mål for rettferdighet og samhandling mellom mennesker innen staten, hvor formålet med samhandlingen er å sikre gode og verdige liv både for denne og den neste generasjonen.

En forfatning som har rettferdighet som mål for sine handlinger bør sikre at ingen enkeltperson eller samfunnsgruppe har makt til å forme lovgivningen til deres fordel (Malnes og Midgaard 2007:42-44).

Min forståelse av rettferdighet bygger i stor grad på Aristoteles tolkning av begrepet. I likhet med Rawls anser jeg rettferdighet som nødvendig for å oppnå stabile samfunn. For å komme dit mener jeg Rawls gir det beste teoretiske utgangspunktet. Hvilke mål rettferdighet bør ha for menneskelig verdighet er etter min mening best beskrevet av Nussbaum. I tillegg til teori forankrer jeg min rettferdighetsforståelse i menneskerettighetene.

I likhet med Rawls og Nussbaum mener jeg staten bør sikre alle mennesker noen grunnleggende *friheter til* -, og ikke *friheter fra* statlig styring.

Validitet.

Validitet er begrepet som brukes for å se om det er samsvar mellom de konklusjonene forskeren har gjort og den virkeligheten forskeren ønsker å si noe om. Tove Thagaard (2013:204) bruker begrepet til Silverman (2011) "*transparency*" – gjennomsiktighet- for å bedre validiteten. Ved å redegjøre tydelig for rettferdighetsteori, samt min forståelse av begrepet rettferdighet, håper jeg leseren vil finne at min metode har «gjennomsiktighet». Prosessen, hvor jeg har brukt rettferdighetsteori for å fange opp urettferdighet i fordelingspolitikk og rettssikkerhet, fanges opp av begrepet abduksjon (Thagaard 2013:200-201).

Etiske refleksjoner.

Etikk er læren om hvordan vi kan handle moralsk overfor andre mennesker. Å handle moralsk er et tema som kommer opp i all type samhandling mellom mennesker, også innen forskning. Mitt etiske verdivalg i forhold til barn er at de har krav på grunnleggende friheter og rettigheter uavhengig fra voksnes krav på det samme.

Jeg har lagt vekt på å utføre min forskning på en nøyaktig og redelig måte, og etter beste evne. Min forståelse og konklusjoner rundt temaet bygger videre på Aristoteles, Kant, Rawls og Nussbaum, i tillegg til andre forskere som har arbeidet og arbeider med hvordan vi kan utforme velordnede samfunn (Thagaard 2009:23).

Oppgaven hadde heller ikke vært mulig uten innblikk i barn og unges historier formidlet av media og andre forskere med interesse for barn og unges situasjon.

For mennesker med en oppvekst preget av omsorgssvikt og fattigdom kan det å bli skrevet om og forsket på føles som en ekstra belastning. Jeg har lagt vekt på en tilnærming hvor jeg har valgt å se nærmere på samfunnets utfordringer heller enn å fokusere på utfordringer ved individet (Thagaard 2009:63).

Datamaterialet som er brukt i utvalgene og forskningsrapportene bygger blant annet på intervjuer av mennesker hvis oppvekst har vært preget av vanskelige forhold. Overfor dem, og andre grupper i samfunnet som lever i vanskelige situasjoner, mener jeg forskere har et etisk ansvar som innebærer å bidra til økt forståelse - ikke økt stigmatisering. Forskere bør være klar over deres maktposisjon i forhold til å analysere data og utvikle teori, en posisjon som er svært ulik deltagerens (Thagaard 2009:211).

2.

En teoretisk analyse av John Rawls rettferdighetsteori.

John Rawls (1921-2002) tok sin doktorgrad innen moralfilosofi ved Princeton- universitetet i 1950. Deretter var han en kort periode professor ved Cornell, før han fikk jobb som professor ved Harvard Universitet. Her ble han i over 30 år.

Hans viktigste bok, som han arbeidet med i 20 år, er «*A Theory of Justice*» fra 1971. I 1999 kom det en revidert utgave av boka «*A Theory of Justice. Revised Edition*», det er denne versjonen jeg har brukt.

Gjennom boka gjør han grundig rede for begreper han bruker og tankegangen hans for å komme fram til rettferdighetsteorien. Teorien er utformet som en prosedyre for hvordan man bør gå fram for å komme til prinsipper partene bør legge til grunn i den sosiale kontrakt. Hensikten er å skape et velordnet samfunn som er rettferdig. Boken er skrevet på en analytisk måte hvor det er åpent for tolkning hvordan teorien kan anvendes i praksis. Den er ikke utformet med tanke på et bestemt land eller styresett. Teorien krever at vi inntar en posisjon med et visst abstraksjonsnivå, noe som igjen gjør den sårbar for misforståelser og mistolkninger.

Boka er strukturert i tre hoveddeler.

Del en beskriver hovedideen bak teorien hvor Rawls argumenterer for at rettferdighetsorienteringen er en bedre tilnærming til kontrakts teori enn utilitarismen.

I første delen introduserer han også den *opprinnelige posisjon* og *rettferdighetsprinsippene*, hvor han mener *uvitenhetens slør* bør være en del av den *opprinnelige posisjonen*.

Del to beskriver institusjonene rettferdighetsmodellen bør gjelde for. Det vil si de grunnleggende samfunnsinstitusjonene som er med på å forme menneskers liv - institusjoner jeg senere i teksten beskriver som grunninstitusjonene. I tredje og siste del diskuterer han deler av modellen han mener må utdypes for å gi teorien et fastere fundament. Tema han diskuterer er godhet som rasjonalitet, - hva som skal til for at medlemmene skal utvikle en forståelse av rettferdighet, samt – en diskusjon om teorien vil gi stabilitet og kontinuitet i et velorganisert samfunn (Rawls 1999:347).

Teorien Rawls la fram i boka ble banebrytende innen politisk filosofi og moralfilosofi og han regnes for å være en av de viktigste filosofer i nyere tid. Teorien fikk også stor betydning innen andre fagområder i tillegg til de ovennevnte, som rettsvitenskap, økonomi og psykologi for å nevne noen.

Etter utgivelsen av boka uttalte flere akademikere at fra nå av ville det være naturlig å bygge videre på hans teori, eller begrunne hvorfor man ikke gjorde det i spørsmål hvor rettferdighet er et tema. Andre igjen mente at teorien var for analytisk og ikke mulig å bruke i ”det virkelige liv” (Føllesdal i Rawls 2003:12).

Boka beskriver en normativ kontrakts teori i form av en proseduralteori ment å gjelde for alle mennesker – også barn. Proseduralteori vil si at man ved hjelp av den prosedyren teorien beskriver kan komme fram til et bestemt resultat.

En viktig forutsetning for Rawls kontrakts teori er samtykke. For å gi samtykke til en samfunnskontrakt er det viktig, mener han, at kontrakten er utformet på en rasjonell og fornuftig måte hvor alternativet – å ikke samtykke ville vært ufornuftig og urasjonelt. Hvilke betingelser legges til grunn og på hvilken måte kan kontrakten hjelpe meg til å leve et godt liv?

Rawls antagelse er at en samfunnskontrakt bare vil ha legitimitet dersom den forutsetter at alle mennesker er likeverdige. Rawls var sterkt inspirert av opplysningsfilosofen Immanuel Kant (1724-1804) og hans formulering av det kategoriske imperativ;

«handle på en sånn måte at du behandler menneskeheten, både egen person og andre, som et mål i seg selv, aldri kun som et middel» (Hill E. T i Copp, D.:2006: 489).

Det Kant sier her er at alle menneskeliv har en verdi i seg selv, og at i våre handlinger overfor oss selv og andre må dette prinsippet legges til grunn (Rawls 1999:513). Uavhengig av sosial status og posisjon i samfunnet har alle mennesker noen grunnleggende behov det må tas hensyn til for at vi skal kunne leve verdige liv.

I Rawls teori henger legitimitet og rettferdighet nøye sammen. Han mener at en lov eller en norm ikke vil ha legitimitet uten at den er allment akseptert som rettferdig, hvor han legger til grunn at alle mennesker har en ide om hva rettferdighet innebærer for dem (Rawls 1999:5).

Den Opprinnelige Posisjon.

Er en tenkt posisjon ment å forstås som;

”...a purely hypothetical situation characterized so as to lead to a certain conception of justice” (Rawls 1999:11).

For å danne et utgangspunkt for enighet om hvilke prinsipper en samfunnskontrakt bør bygges på utviklet Rawls begrepet den *opprinnelige posisjon*. Her spør han; hva kjennetegner mennesker forut for en kontraktsinngåelse?

Det vi bør gå ut ifra er at alle mennesker ønsker å få dekket egne grunnleggende behov. I den grad vi inngår avtaler, er det med bakgrunn i kunnskap vi har tilegnet oss om egen person og omgivelsene vi er omgitt av. Hvilket forhandlingsresultat vi ønsker er i stor grad farget av kunnskap om hvilken posisjon vi har i samfunnet, og i hvilken grad vi kan opprettholde denne posisjonen. Rawls intensjon med den *opprinnelige posisjon* er å stille alle mennesker, uansett kunnskap og makt, i et så hypotetisk likt utgangspunkt som mulig med hensyn til å ta grunnleggende beslutninger som er rimelige (Rawls 1999:15).

Ved refleksjoner rundt hva som er rimelig bevisstgjør vi oss selv om hva vi oppfatter som rimelig, men også hva vi tenker vil være rimelig i forhold til andre. Hva som er rimelig i forhold til andre mennesker er nødvendig å tenke over fordi sosial kontrakt ikke vil være mulig å inngå dersom det bare var en person, det kreves en samhandling mellom mennesker. Den samhandlingen Rawls legger opp til er dialog mellom likeverdige parter. Rawls antagelse er at vi bare vil samtykke til en samfunnskontrakt dersom noen grunnleggende menneskelige behov blir ivaretatt. Hva Rawls forstår med grunnleggende behov forklarer jeg nærmere under begrepet *rettferdighetsprinsippene*.

Hvorfor er posisjonen nødvendig for å komme fram rettferdighet?

Uten et hypotetisk likt ståsted mener Rawls at vi i for stor grad vil bygge vår forståelse av rettferdighet på de betingelser vi har kunnskap om og er omgitt av, som tilgang til goder, hvilken samfunnsgruppe vi tilhører, og så videre. Vi vil med andre ord bruke vår fornuft for å velge hvilke behov vi ønsker ivaretatt i kontrakten, selv om det er på bekostning av andres behov. Dette binder rettferdighetsteorien til teorien om rasjonelle valg (Rawls 1999:16). Mennesker handler med bakgrunn i de opplysninger de har om seg selv og andre. Det vil være rimelig å anta at en person med en posisjon i samfunnet som tilsier stor makt og rikelig tilgang på økonomiske midler ønsker å beskytte disse godene ved inngåelse av kontrakt.

Det vil også være rimelig å anta at en person som ikke har tilgang på noen goder i form av stemmerett eller økonomiske midler ønsker at en samfunnskontrakt skal gi ham et minimum av disse godene. Ellers ville han ikke ha noe motiv for å samtykke til kontrakten. Den *opprinnelige posisjon* skal gi begge disse partene et så likt utgangspunkt som mulig for å forhandle. Uten et tilnærmet likt utgangspunkt gir vi den ene parten forhandlingsfordeler som strider mot en alminnelig oppfattelse av rettferdighet.

Hvordan komme fram til den *opprinnelige posisjon*?

Posisjonen er et teoretisk begrep utviklet som en del av en prosedyre for å oppnå rettferdighet. I teori kan vi gjøre antagelser og ilegge parter egenskaper som det virkelige liv ikke kan. Vi kan ikke ta bort kunnskap vi har om oss selv, men vi kan, ut fra vår fornuft sette oss inn i hvilke hensyn vi bør ta for å skape et rettferdig samfunn. Det posisjonen sikter til er et teoretisk tankeeksperiment. Hvordan ville jeg ha handlet uten den kunnskapen jeg innehar om meg selv og samfunnet jeg er en del av? For å komme fram til den teoretiske posisjonen er det nødvendig å legge begrensninger på partenes kunnskap om egen virkelige posisjon. Det er også viktig å unngå forhold som maktmisbruk, juks og manipulasjon som er vanlig i de hverdagslige forhandlingene vi deltar i (Rawls 2003:68). Hva vi anser som rimelige begrensninger på vår kunnskap er ikke nødvendigvis de samme. Hvilke begrensninger Rawls mener vi bør legge til grunn, og på hvilken måte omtaler jeg senere i teksten.

I samhandling mellom mennesker vil det, slik jeg ser det, være nødvendig å sikre noen grupper en spesiell beskyttelse basert på deres spesielle sårbarhet. I denne sammenheng tenker jeg spesielt på barn, men det er også andre grupper som mennesker med psykisk og/eller fysisk funksjonsnedsettelse, mennesker uten statsborgerskap, samt naturen vi er omgitt av hvor vår framtid i så stor grad er avhengig av at vi tar vare på jordkloden på en bærekraftig måte for senere generasjoner (Nussbaum 2006).

Rawls pekte på at en ikke bør tenke på en samfunnskontrakt som et sett av regler utformet kun for et bestemt samfunn eller regjering, men som en ledende ide av prinsipper for hvordan vi bør utforme basestrukturen i samfunnet. Prinsipper som bygger på menneskelig fornuft og rasjonalitet (Rawls 1999:10).

Hvordan bør den *opprinnelige posisjon* tolkes med hensyn til barn?

Vi bør tolke den *opprinnelige posisjon* på en sånn måte at det er en posisjon man alltid kan gå inn i for å reflektere over hva som vil være mest rettferdig å gjøre i det valget vi står overfor (Rawls 1999:119).

Grunnlaget i den *opprinnelige posisjon* er en forutsetning om at partene er borgere med fulle borgerrettigheter, med evne til å ta rasjonelle valg ut fra fornuft. Denne betingelsen passer ikke på barn. Alt etter hvor de befinner seg i utviklingsløpet har de begrensede evner til å ta valg basert på fornuft og rasjonalitet, og dermed ikke grunnlag for å tenke ut konsekvenser valgene deres har i forhold til egen person, og heller ikke for andre. Begrensningen i forhold til deres utviklingsløp gjelder også for handlinger de gjør overfor seg selv og andre som kan få samfunnsmessige konsekvensene på kort og lengre sikt. Derfor har barn en begrensning i sine rettigheter i forhold til bl.a. stemmerett, som er den viktigste borgerrettigheten i demokratiske samfunn. Allikevel har barn i Norge rett til å si sin mening i saker som angår dem og deres mening skal bli tillagt betydning alt etter hvor de er i utviklingsløpet (Grl. § 104).

Hvordan kan vi da tolke den *opprinnelige posisjon* til å gjelde for barn?

Den siste antagelsen Rawls har av partene i den *opprinnelige posisjon*, i tillegg til at de tar valg som er rasjonelle og fornuftige, er at de kjenner rettferdighet når de ser det. Han sier at alle mennesker har en individuell forståelse av hva rettferdighet er. I den *opprinnelige posisjon* må vi tenke i generasjoner (Rawls 1999:118). Det er nødvendig for ikke å forringe de livsbetingelsene vi har i dag, for den neste generasjonen.

Vi bør bli enige om betingelser som ivaretar barn på en likeverdig måte som voksne mennesker. Vi bør sikre dem like muligheter til en samme livskvalitet som den vi har i dag. I «*Rettferdighet som rimelighet. En reformulering.*» (2003) sier Rawls at foreldre;

«*må respektere sine barns rettigheter – som barn har i egenskap av vordende samfunnsborgere*» (Rawls 2003:63).

Hvem er samfunnsborgere?

For å svare på det spørsmålet har jeg valgt å gå tilbake til opplysningstiden og den franske filosofen Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). Han mente at en samfunns pakt bør ligge til grunn for all statsdannelse. Individene inngår en avtale, som samfunnsborger, hvor de får dekket sine behov for beskyttelse og rettigheter som frie mennesker. Dersom medlemmene av kontrakten bryter betingelsene avtalen tilsier er ikke kontrakten gyldig lenger. Da har staten, i form av lover utformet av folket, makt til å begrense friheten og rettighetene til borgere som bryter kontrakten. Dersom staten misbruker den makten som er gitt av folket, til å krenke eller bevisst unnlate å sikre individenes grunnleggende friheter og/eller rettigheter på en eller annen måte, er ikke medlemmene lenger forpliktet til å følge kontrakten. For at statens begrensninger på individenes frihet og rettigheter skal være legitim i tilfeller hvor medlemmene bryter kontrakten, må maktbruken baseres på folkets vilje.

Rousseau mente samfunns paktens bør ta utgangspunkt i det han kalte for *volonté générale* - allmenviljen og ikke summen av medlemmenes individuelle vilje - *volonté de tous*. For å komme fram til allmenviljen mente han det er behov for en dialog mellom samfunnsmedlemmene hvor alle samfunnsborgerne er frie og like og hvor deres stemme teller likt i forhold til utformingen av *volonté générale* (Grimen H., 2004:31). Da har alle borgere en forutsetning for å gi sitt samtykke til en samfunnskontrakt.

Rousseaus tanker spilte en betydelig rolle i opptakten til den franske revolusjon. I en tid hvor samfunnet var ordnet etter hierarkiske prinsipp hvor man skulle underordne seg en øvrighet, i form av en gud eller konge, ble Rousseaus tanker om at alle borgere er likeverdige individer sett på som svært radikale. Men drevet av desperasjon og sinne, som jeg nevnte innledningsvis, ble Rousseaus tanker i stor grad førende for de franske bønder og arbeidere sin kamp for frihet – likhet, og brorskap. Rousseaus tanker om kontrakts teori fikk stor betydning for den demokratiske utviklingen Europa gikk inn i etter den franske revolusjon (snl.no, Jean-Jacques Rousseau).

Hvem hadde status som samfunnsborgere på Rousseaus tid?

De som var fullverdige samfunnsborgere på Rousseaus tid var menn. Kvinner og barn hadde ikke denne statusen, og det skulle enda gå flere år før kvinner fikk denne statusen (kvinner i Norge fikk først status som samfunnsborgere da de fikk stemmerett i 1913).

Tanken om at mennesker er født frie og likeverdige, er den tanken Rawls bygger videre på. Han mente, i likhet med Rousseau, at legitim statsutøvelse bare kan ta utgangspunkt i folket. Ikke slik å forstå at vi skal bli enige om en felles vilje i alle saker, det vil være å gå imot det pluralistiske samfunnet som demokrati er tuftet på. Det han mener er at for å oppnå et velordnet samfunn, så er det noen grunnleggende prinsipp som må ivaretas, og som må ligge til grunn for videre samhandling (Rawls 2003:54).

For å sette den rollen vi i dag har som samfunnsborgere inn i en historiepolitisk sammenheng kan vi trekke en linje fra Rousseau til Rawls og til Brundtland kommisjonen i 1987.

Fra Rousseaus ide om borgere som likeverdige medlemmer i en samfunnskontrakt, til Rawls ide om hvordan oppnå rettferdighet mellom borgerne, og til Brundtland kommisjonens mål om bærekraftig utvikling for å sikre framtidige generasjoner gode livsbetingelser.

Oppgaven kommisjonen fikk var å foreslå utviklingsstrategier for å løse utfordringer verdenssamfunnet stod overfor med hensyn til fattigdom og miljøutfordringer (fn.no, Bærekraftig utviklingshistorie). Kommisjonen la fram forslag for hva vi som samfunnsborgere i et verdenssamfunn bør gjøre for at våre levemåter ikke skal gå på bekostning av framtidige samfunnsborgere sine muligheter til å leve gode liv. Prinsippet kommisjonen fremmet, og som de mente burde ligge til grunn for framtidig utvikling, kalte de *bærekraftig utvikling* (snl.no, Verdenskommisjonen for miljø og utvikling).

Kommisjonen mente, i likhet med Rawls, at de avtaler vi som samfunnsborgere i dag utformer må ta hensyn til framtidige generasjoners livsbetingelser. Framtidige generasjoner er i første rekke de som er barn i dag.

Er barn samfunnsborgere?

Jeg ønsker å skille mellom den rollen barn har som samfunnsmedlemmer og den rollen de har som framtidige samfunnsborgere. Rettighetene barn har som samfunnsmedlemmer er ulike de rettighetene voksne har som samfunnsborgere blant annet ved at barn ikke har stemmerett.

Barn får ikke fulle borgerrettigheter i Norge før de er 18 år. Da er de myndige og ikke lenger barn, men voksne. Før den tid er barn samfunnsmedlemmer med egne menneskerettigheter men uten altså uten fulle borgerrettigheter.

I kraft av å være samfunnsmedlemmer og mennesker har barn menneskerettigheter (Menneskerettighetene er ratifisert av alle land i verden uten Vatikanstaten (snl.no, FN-forente nasjoner)).

I Norge setter vi visse betingelser før samfunnsmedlemmene oppnår fulle borgerrettigheter, som at de må være over 18år og ha oppholdt seg her en viss tid.

Alle mennesker som oppholder seg i Norge har allikevel lik rett til beskyttelse av sine menneskerettigheter.

De samfunnsmedlemmene som har fulle borgerrettigheter er voksne personer over 18 år som i kraft av sin borgerstatus har en mulighet til å påvirke fordelingen av goder i samfunnet ved hjelp av sin stemmerett.

Det er med andre ord noen rettigheter som kun er forbeholdt voksne ved at de er i stand til å samtykke til en samfunnskontrakt på bakgrunn av deres menneskelige evne til å bruke rasjonalitet og fornuft.

Barn er samfunnsmedlemmer på lik linje med voksne, men ikke samfunnsborgere.

Det gir oss som voksne samfunnsborgere noen spesielle utfordringer med hensyn til å ivareta barn og deres menneskerettigheter på en måte som ivaretar deres utviklingsmuligheter. Det krever at vi inntar et abstraksjonsnivå hvor vi tenker i generasjoner. Det betyr at vi må sette oss inn i den situasjonen barn har i samfunnet. Hvilke utfordringer vi har med hensyn til deres situasjon, og hvilke grep må tas for å beskytte deres utvikling på en bærekraftig måte. Med begrepet bærekraftig mener jeg her barns muligheter til å leve verdige liv som voksne mennesker hvor de har forutsetninger for god helse og reelle muligheter til å nå de målene de setter seg. Å ikke støtte opp om, og beskytte, de utviklingsmulighetene barn har i kraft av å være framtidige samfunnsborgere er etter min mening en sløsing med ressurser og heller ikke bærekraftig utvikling.

Hva vil det si å ikke vite hvilken generasjon vi utformer kontrakt for?

Min tolkning av dette spørsmålet er at vi må tenke i generasjoner. Med utgangspunkt i Rawls *opprinnelige posisjon* har vi mulighet til å innta et abstraksjonsnivå hvor vi setter oss i framtidige samfunnsborgeres ståsted. Hvordan kan vi sikre framtidige generasjoners grunnleggende behov uavhengig av hvilke forhold de vokser opp under? Som voksen har vi generell kunnskap om at barn som vokser opp under forhold som er kritiske for deres utvikling, med stor sannsynlighet vil påvirke deres livsutsikter som voksen på en negativ måte. Dette er informasjon som har stor betydning for hvordan barns grunnleggende behov bør beskyttes i praksis. Det vil for eksempel ha større betydning for et barn å få sikret sine menneskerettigheter til et liv uten vold og tortur enn det har for en voksen, siden krenkelser av disse rettighetene i større grad enn for voksne har betydning for barns framtidsutsikter. Vold utført av voksne personer mot barn stiller barn i et svært ulikt maktforhold.

Både ved at barn i begrenset grad har kunnskap om sine rettigheter eller forutsetninger for å gi beskjed til den instansen som skal beskytte disse i de tilfeller hvor rettighetene blir brutt.

Voksne og barn stiller også ulikt i forhold til avhengighet ved at barn utsatt for vold i nære relasjoner i stor grad er avhengig av voldsutøveren for å få tilgang på livsnødvendige goder som mat og et sted og bo. Barn har heller ikke kunnskap om hva volden kan føre til i form av nåværende og framtidige konsekvenser for deres livsutfoldelse.

Det gir oss voksne samfunnsborgere noen forpliktelser i forhold til hvordan vi handler for å beskytte barns menneskerettigheter.

Vi har etter min mening en særlig forpliktelse til å være med å utforme et samfunn som ivaretar denne aller svakeste gruppen i samfunnet. Vi må etter min mening spør oss selv - Hvordan bør vi utforme et samfunn som ivaretar barns iboende verdi? Dersom vi har alvorlig mistanke om vold og/eller omsorgssvikt overfor et barn, hvordan kan de beskyttes?

Uvitenheten Slør.

I et demokratisk samfunn vil det ikke være realistisk eller fornuftig å forlange at alle ens egne interesser skal ha tas hensyn til i større grad enn andres. Med et egoistisk utgangspunkt vil det ikke være noe grunnlag for å forhandle, og man vil heller ikke kunne få tilslutning siden noen av disse interessene vil gå utover andres interesser. Det vil heller ikke være et godt utgangspunkt å handle altruistisk, det vil si å gi opp alle egne interesser, siden de du representerer i forhandlingsposisjonen da ikke vil få ivaretatt sine grunnleggende interesser. På hvilken måte kan vi sikre at alles interesser blir ivaretatt på en så rettferdig måte som mulig? Vil en kunne anta at partene i den *opprinnelige posisjon* av egen vilje og fornuft vil oppgi egne goder til fordel for en som er dårligere stilt?

For å sikre oppslutning om samfunnskontrakten har Rawls en antagelse om at partene i den *opprinnelige posisjon*, i tillegg til generasjonsbetingelsen bør være uvitende om flere spesielle forhold ved dem selv. Uvitenheten om betingelsene kaller Rawls *uvitenhetens slør*.

Hva er *uvitenhetens slør*?

Rawls mente partene i den *opprinnelige posisjon* må være uvitende om spesielle forhold om egen posisjon for ikke å handle egoistisk eller altruistisk. Han beskriver intensjonen med begrepet slik;

«Somehow we must nullify the effects of specific contingencies which put men at odds and tempt them to exploit social and natural circumstances to their own advantage» (Rawls 1999:118).

Det er kun et teoretisk slør, som ikke finnes i virkeligheten. Partene må med andre ord sette seg inn i en teoretisk posisjon og ikke en virkelig posisjon, siden kunnskap du har om deg selv ikke bare kan forsvinne. Det teoretiske sløret av uvitenhet er noe partene må se nytten av å bruke for at det skal ha en effekt. Ut fra fornuft, er det slik jeg ser det, vanskelig å se nytten av begrensninger på kunnskap om seg selv på individnivå. Den kunnskapen jeg har om meg selv er nyttig for å få gjennomslag for mine egne behov. På samfunnsnivå derimot, er begrensningene fornuftige siden de muliggjør at partene kan utforme en samfunnskontrakt på en likeverdig måte uavhengig av deres posisjon i samfunnet.

Om vi evaluerer begrepet ut fra en rasjonell tankegang er det rasjonelt å anta at partene vil bruke kunnskap om dem selv til å utforme kontrakten på en måte som støtter deres posisjon dersom de allerede hadde en gunstig posisjon i samfunnet. Dersom de var i en posisjon hvor de ikke hadde gode betingelser vil det være rasjonelt å anta at de ønsket en bedre posisjon. Rawls tanke er at partene ved å være uvitende om egen posisjon vil se det som rettferdig og rasjonelt å være uvitende om egen posisjon.

Uvitenhetens slør gjør det mulig for partene å evaluere prinsippene de utformer med bakgrunn i generell informasjon, i motsetning til deres individuelle informasjon.

Hvilke betingelser bør partene vær uvitende om?

Kunnskap Rawls mener vi bør legge begrensninger på er først av alt; - hvilken plass man har i samfunnet, - sosial klasse og sosiale status i samfunnet man er en del av, - ens naturlig gitte goder som intelligens og fysiske styrke, - ens oppfatning av det som er godt, - rasjonelle plan for livet eller psykiske tilbøyeligheter med hensyn til pessimisme og optimisme, - det er også veldig viktig at partene ikke vet om spesielle forhold ved deres egne samfunn som dens politiske eller økonomiske situasjon, - og deres nivåmessige sivilisasjon og kultur. Partene bør heller ikke ha kunnskap om hvilken generasjon de tilhører (Rawls 1999:118).

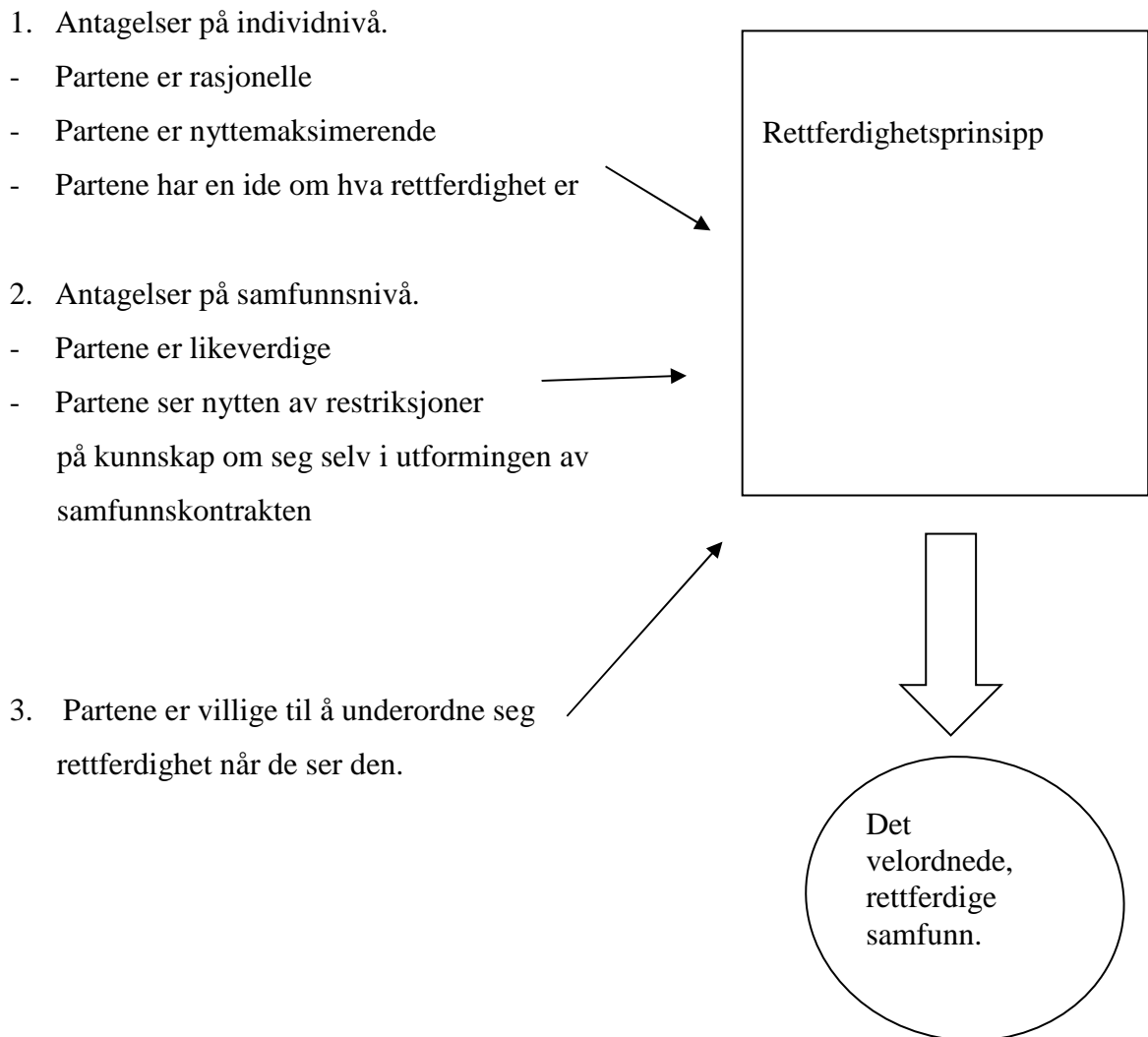
Om generasjonsbetingelsen sier Rawls det er nødvendig å utforme prinsipp hvor vi kan leve med konsekvensene av kontrakten uavhengig av hvilken generasjon vi skulle tilhøre. Da er det nødvendig å sikre en rettferdig forvaltning av goder som kapital, naturressurser og miljø (Rawls 1999:119). Begrensningene i *uvitenhetens slør* vil slik Rawls ser det sette partene i ett så likt utgangspunkt som mulig for å utforme prinsipp for rettferdighet.

Uten begrensningene i en viss type kunnskap mener Rawls en ikke vil ha grunnlag for å utforme noen teori om rettferdighet (Rawls 1999:121). Vi vil kun se rettferdighet ut fra vår egen posisjon.

På hvilken måte kan *uvitenhetens slør* være med på å oppnå et rettferdig samfunn?

For å svare på det spørsmålet har jeg valgt å sette opp en modell hvor hensikten med Rawls kontrakts teori er det rettferdige, velorganiserte samfunn.

Figur. 1 Modell av Rawls rettferdighetsteori.

Modellen beskriver i punkt;

1. partene i den *opprinnelige posisjon* som rasjonelle og nyttemaksimerende. De ønsker å maksimere egen tilgang til goder, og sikre et minimum av disse. Partene har også en formening om hva rettferdighet er.
2. beskriver hvordan partene står i forhold til hverandre i den *opprinnelige posisjon*. Her er Rawls antagelse at partene kun vil samtykke til en kontrakt dersom de er likeverdige i forhold til hverandre. Betingelsen er rimelig og fornuftig å arbeide ut ifra fordi partene ikke vil kunne enes om rettferdighetsprinsipp uten at de ser hverandre som likeverdige kontraktsparter.

Det andre punktet viser også at det er nødvendig med restriksjoner på partenes kunnskap om seg selv for å evaluere hvilke argumenter som er akseptable for utformingen av rettferdighetsprinsipp for å nå det rettferdige samfunn, og hvilke som ikke er det (Rawls 2003:157).

3. partene når de ser rettferdighet er villige til å underordne seg den. Dersom deres oppfatning av rettferdighet ikke stemmer med allmenviljen, er de villige til å akseptere justering av deres egen oppfattelse av rettferdighet (Rawls 1999:4). På denne måten utligner det siste punktet effekten av eventuell urettferdighet i de to første punktene - på *rettferdighetsprinsippene* (jeg kommer tilbake dette punktet i sammenligningen mellom Rawls og Nussbaum s. 49).

Hvem er partene i modellen? Er det alle samfunnsmedlemmene som lever i dag?

Det er viktig å ha for seg at partene i modellen er del av en teori og dermed hypotetiske parter. I modellen er det opp til oss, du og meg, å avgjøre hvilke egenskaper partene bør ha, for å komme fram til et rettferdig samfunn. Ikke å forstå som et stort møte hvor alle skal bli enige om hvilke egenskaper som bør gjelde, men ved at det er opp til oss å avgjøre hvilke egenskaper partene i modellen bør inneha og hvilke vi bør unngå for å utvikle en politisk rettferdighetsoppfatning. En menneskelig last som misunnelse, blir dermed en egenskap vi kan regulere bort (Rawls 2003:160). Partene er del av en modell for å representere alle nåværende og framtidige personer med borgerrettigheter i et demokratisk velorganisert samfunn.

Det partene i den *opprinnelige posisjon*, omgitt av *uvitenhetens slør*, skal ha en ide om er rettferdighet, hvordan det politiske system fungerer og prinsippene i økonomisk teori. De kjenner til hvordan menneskelige psykologiske mekanismer fungerer og har kunnskap om sosial organisering. Det er ingen restriksjoner på generell informasjon åpen for alle, det vil si informasjon om generelle lover og teorier siden prinsippene de utleder som rettferdige skal reflektere den virkeligheten partene er en del av. Å utelate denne informasjonen vil det derfor ikke være noe grunnlag for (Rawls 1999:119).

Dermed kan partene fritt innhente kunnskap om forhold i samfunnet som er kritisk for utviklingen av et rettferdig samfunn. De vet hvordan det politiske systemet fungerer med hensyn til hvordan politikk velger å fordele goder og hvilken makt parti som har politisk flertall i et demokrati har med hensyn til å prioritere interesser.

Partene har også kunnskap om økonomisk teori ved at de blant annet er klar over hvilke konsekvenser valgt økonomisk modell kan ha på samfunnsstrukturen.

Partene har generell kunnskap om menneskets psykologi ved at de kjenner til hvilken konsekvens misunnelse kan ha ved fordeling av goder. Partene har også tilgang på generell informasjon om hvilke konsekvenser krenkelse(r) av fundamentale menneskerettigheter kan ha for barns voksenliv.

Kunnskap om hvilke utfordringer sosial organisering av for eksempel familien kan ha er det heller ikke grunn til å ha restriksjoner på. I det hele tatt er det ingen grunn til å ha restriksjoner på generell informasjon som er åpen for alle.

Individet som rasjonell aktør.

Rawls poengterer at den *opprinnelige posisjon* består av to ting, for det første er den en modell satt opp for hvordan utføre forhandlinger mellom samfunnsborgere på en rimelig og fornuftig måte for å regulere grunnstrukturen. For det andre er det en modell som gitt den informasjon vi har i dag, underlagt akseptable begrensninger, kan framholde argumenter som politisk rettferdige og forkaste andre (Rawls 2003:151). Rawls bygger på en antagelse om at individene opptrer rasjonelt.

Denne antagelsen kan vi tillate oss å ha siden den *opprinnelige posisjon* er en modell over hvilke egenskaper vi ønsker at partene skal ha.

Partene vet heller ikke hva de legger i begrepet «det gode».

Hvordan kan de da vite om rettferdighet er noe de ønsker å oppnå?

Her antar Rawls at partene ønsker et flertall av sosiale goder, heller enn et mindretall. Deres intensjoner i den *opprinnelige posisjon* er å beskytte egne friheter og muligheter, basert på generell kunnskap om hva det gode liv innebærer og hvordan vi kan handle moralsk overfor hverandre. Med bakgrunn i denne kunnskapen har partene et grunnlag for å handle rasjonelt og fornuftig (Rawls 1999:123).

Hvordan kan vi legge til grunn at partene ikke har menneskelige egenskaper som misunnelse?

Her er det viktig å være klar over at partene er likeverdige og er klar over egen verdi som mennesker. De har dermed ikke noe motiv for å være misunnelige. De er kun opptatt av å tilegne seg selv like mange goder som de andre partene (Rawls 1999:125).

Hvis partene (som vi antar er voksne med evnen til å være rasjonelle og tenke fornuftig), er opptatt av å tilegne seg selv like mange goder som de andre partene, hvordan kan da teorien passe på barn som i større grad enn voksne er avhengig av å få sikret sine goder?

Fordi partene ikke vet om de representerer denne eller den neste generasjonen vil det være rasjonelt å anta at partene vil sikre den neste generasjon, på samme måte som det vil være rasjonelt å anta at de ønsker å sikre den nåværende generasjon.

Rettferdighetsprinsippene.

Et rettferdighetsprinsipp er et prinsipp som skal legges til grunn for videre samhandlinger mellom partene i det samfunnet de er en del av. Det er prinsipp som partene utarbeider med det formål å fordele godene seg imellom på en rettferdig måte. Spørsmålet partene stiller seg i den *opprinnelige posisjon* er;

- under hvilke prinsipp er likeverdige parter villig til å inngå en kontrakt som forplikter dem til å handle på en rettferdig måte i forhold til andre mennesker?

Rawls utformet to prinsipp han mente partene vil kunne enes om. Hvor de sammen utgjør forståelsen for hvordan rettferdighet kan oppnås på samfunnsstrukturen som en helhet (Rawls 1999:136).

For det første; enhver person skal ha de samme grunnleggende rettigheter forbundet med frihet, som enhver annen person.

For det andre; sosiale og økonomiske ulikheter skal fordels på en måte som tilsier at de er;

- a) fornuftig og rasjonelt begrunnet for å være til alles fordel,**
- b) knyttet til muligheter og posisjoner som er åpne for alle.**

Hva menes med grunnleggende friheter?

Med grunnleggende friheter menes politisk frihet (det vil si retten til å stemme ved valg og inneha politiske verv), ytringsfrihet og organisasjonsfrihet, frihet til å tenke fritt og gjøre seg opp egne meninger uten at det ilegges føringer og manipulasjon til å tenke og konkludere på en bestemt måte, retten til å være en fri person, det vil si at ingen skal utsettes for psykiske og/eller fysiske overgrep eller utestengelse (beskyttelse av personlig integritet), retten til å eie land (ha sitt eget bosted) og retten til beskyttelse mot tilfeldig fengsling uten forankring i lovverket (Rawls 1999:53).

Hvordan kan sosiale og økonomiske ulikheter fordeles på en måte som er til alles fordel?

Meningen er ikke at alle skal ha en lik andel inntekt og formue. Men fordelingen skal gjøres på en måte som er til alles fordel. Det vil for eksempel være rettferdig å gi en leder for en bedrift bedre lønn enn andre ansatte, forutsatt at han gjør jobben sin på en god måte som øker bedriftens overskudd og sikrer de ansattes arbeidsplass.

Av samme grunn vil det være rettferdig å fordele ulikt med hensyn til formue, forutsatt at formuen forvaltes på en måte som er til alles fordel ved at den for eksempel brukes til bærekraftig verdiskapning for nåværende og/eller framtidige generasjoner. Videre skal posisjonene som innebærer en høyere sosial status, som makt og ansvar, være posisjoner alle mennesker i samfunnet skal ha en mulighet å oppnå (Rawls 1999:53). Med et så likt utgangspunkt som mulig i den *opprinnelige posisjon*, har partene med dårligst forutsetninger en såkalt «vetorett». Det vil si at partene med større tilgang på goder i form av formue og inntekt, må rettferdiggjøre dette overfor gruppen med minst tilgang på goder (Rawls 1999:131).

Frihetsprinsippet har førsteprioritet. Ingen større tilgang på for eksempel økonomiske goder kan kompensere for dette prinsippet

Hva bør vi fordele, og på hvilken måte?

Her viser Rawls til det han omtaler som primærgodene. Hva som kan regnes som primærgoder vil være ulikt sett i en kulturell og historisk sammenheng. En normativ oppfatning av disse godene er derfor nødvendig for at vi skal ha en mulighet til å kunne bli enige om hvilke goder som skal fordeles. En rettferdig vurdering av hva som er goder bør baseres på en politisk oppfatning om at alle personer har rett til å være frie og likeverdige i forhold til hverandre (Rawls 2003:122).

Det skilles mellom fem typer primærgoder;

- Goder knyttet samfunnsinstitusjoner, ved at disse i stor grad er førende for hvordan og om mennesker utvikler selvrespekt. Selvrespekt er et gode som i stor grad har betydning for om samfunnsmedlemmene opplever at deres person har verdi i seg selv. Samfunnsmedlemmers tro på egen verdi i form av selvtillit er vesentlig for at de skal være i stand til å arbeide mot målene sine.
- Frihetsgodene. Det vil si retten til leve sitt liv i frihet, i samsvar med egen overbevisning for hva det innebærer, med lik grad av beskyttelse fra lovverket som enhver annen person.
- Goder som er nødvendige for å selv velge hvilke mål man har for livet med hensyn til f.eks. arbeid, samt muligheter til å endre målene og nå disse dersom man ønsker det.
- Posisjons- og maktgodet. Alle må ha like muligheter til å nå stillinger i samfunnet som innebærer myndighet og ansvar.
- Goder i form av økonomiske midler og formue som er nødvendig for å nå målene en setter seg, uansett hvilke.

(Rawls 2003:122-123)

Det gode Rawls setter høyest i forhold til egen person er selvrespekt og opplevelse av egenverd.

“...self-respect and a sure confidence in the sense of one`s own worth is perhaps the most important primary good” (Rawls 1999:348).

Det betyr at godet mennesker har ved å ha tro på egen verdi og evne til å nå sine mål for livet - på lik linje med andre personers mål for livet, er et gode som er overlegent de andre godene som gir uttrykk for hvordan vi er i forhold til hverandre.

Hvordan utvikles en opplevelse av egenverd, og er det stadier i livet som er særlig sårbare i forhold til denne utviklingen?

Det mest sårbare stadiet i livet i forhold til utvikling av selvrespekt er barndommen. Påførelse av traumer i barndommen som vold, trakassering, mishandling, stress og uforutsigbarhet har flere negative og alvorlige konsekvenser for barns utvikling av egenverd. Omfattende senere forskning har vist skader på barns tillit til at andre mennesker vil dem godt, skader på barns evne til å skape og opprettholde relasjoner som er gode, og svikt i empatiutviklingen (NOU 2012:5).

Barn som vokser opp uten tro på at andre mennesker vil dem vel, og uten en opplevelse av at verden er et godt sted å være stiller med helt andre forutsetninger for å utvikle en opplevelse av egenverd og selvtillit enn barn som vokser opp med psykologisk og fysisk støtte av deres egenverd. En opplevelse av at verden er god gir slik jeg ser det mennesker håp og tro på sin egen framtid, som igjen gir håp for vår felles framtid.

Hvorfor er håp viktig for mennesker?

Håp er slik jeg ser det helt nødvendig for at mennesker skal ha tro på framtida, og se nytten av utarbeidelse av egne mål for livet. Uten håp gir de fleste mennesker opp. De resignerer og finner ikke lenger noe mening med tilværelsen. Uten håp blir noen mennesker sinte og desperate og går sammen for å kreve en endring, - som folket under den franske revolusjon. Andre reiser fra tilværelsen sin til steder hvor de øyner håp om bedre framtidsutsikter, - som store deler av Norges befolkning gjorde under utvandringen til Amerika, og som båtflyktningene fra land i Afrika gjør i dag når de trosser farer for å søke et bedre liv i Europa. Barn har ikke forutsetninger for verken å gå sammen for å kreve endring eller reise vekk når de utsettes for krenkelser. De er totalt prisgitt omsorgspersoner sin evne til å lære dem empati, gi håp for framtiden og opplevelse av egenverd og selvrespekt.

Hvem er gruppen Rawls omtaler som de ”dårligst stilte”?

Ulikhetene som det siktes til i det andre prinsippet er ulikheter i forhold til tilgang på primærgodene. Disse er i stor grad førende for hvilke livsutsikter samfunnsmedlemmene har. I et samfunn hvor alle samfunnsmedlemmene er sikret like rettigheter med hensyn til frihet, like muligheter til å nå posisjoner, og hvor primærgodene kan anses som grunnlag for deres livsutsikter, er de dårligst stilte de som tilhører inntektsgruppen med lavest forventninger i forhold til økonomiske ressurser (Rawls 2003:123).

Det velordnede samfunn hvor *rettferdighetsprinsippene* gjelder for alle samfunnsmedlemmer er vanskelig å overføre fra teori til virkelighet. Fordelen ved Rawls rettferdighetsteori er at han utarbeidet prinsipper for hvordan rettferdighet kan oppnås, hvor vi kan evaluere politiske prioriteringer opp mot disse prinsippene. Selv innen stater som Norge, som er kåret til det beste landet å leve i (fn.no, Human Development Report 2013), har vi utfordringer med å sikre alle samfunnsmedlemmer samme grad av beskyttelse mot psykisk og/eller fysisk mishandling og et liv uten fattigdom.

Barn, som av fornuftige grunner ikke har fulle borgerrettigheter (bl.a. stemmerett og mulighet til å inngå bindende avtaler) er uten muligheter til å endre sin egen livssituasjon dermed en gruppe i samfunnet som per definisjon bør være omtalt som «de dårligst stilte». I den grad de har tilgang på primærgodene, så er det via sine omsorgspersoner. Min mening er at mennesker med fulle borgerrettigheter har en moralsk forpliktelse, i kraft av sin særstilling, med hensyn til å sikre menneskerettighetene til grupper uten fulle borgerrettigheter.

Jeg skal forklare nærmere. Menneskerettighetene kan ses på som en kjerne av rettigheter for alle mennesker, hvor de med fulle borgerrettigheter bør beskytte mennesker som kun har tilgang på menneskerettigheter - i form av et tenkt skall rundt disse rettighetene. Lik håndhevelse av menneskerettighetene betyr for eksempel at et barn har rett på lik grad av beskyttelse mot overgrep som en voksen. Fordi barn ikke har mulighet til å påvirke utformelsen av grunnstrukturene på en måte som sikrer dem denne beskyttelsen, står borgere med denne muligheten i en situasjon hvor de har en moralsk forpliktelse til å utforme grunnstrukturen på en måte som sikrer barn grunnleggende rettigheter som mennesker.

Hvor bør *rettferdighetsprinsippene* gjelde?

Teori om rettferdighet bør si noe om hvilke rettigheter og plikter mennesker har overfor hverandre. For at pliktene og rettighetene skal bli akseptert og ha almen gyldighet bør de utformes på en rettferdig måte (Rawls 1999:6). Ellers vil vi ikke ha noe grunnlag for å følge samfunnskontrakten.

Rawls anså samfunnets grunnstruktur for å være et hovedtema innen politisk rettferdighet. Det er her *rettferdighetsprinsippene* er ment å gjelde (Rawls 2003:99). Med grunnstrukturen menes store institusjoner som, den politiske konstitusjonen samt de prinsipielle økonomiske og sosiale ordningene samfunnet består av (Rawls 1999:6). Rettighetene og pliktene vi har overfor hverandre i grunnstrukturen påvirker våre utsikter og muligheter for et godt liv ved at de henger sammen som et samarbeidssystem, hvor økonomiske og sosiale ulikheter har stor betydning for vår livsutfoldelse (Rawls 1999:6, og 2003:100). Interne regler og normer utformet innen institusjoner grunnstrukturen består av, kan ikke legges til side for individuelle rettigheter vi har i kraft av å være samfunnsmedlemmer. For å trekke fram et eksempel, så vil interne regler innen familien i form av psykisk og/eller fysisk avstraffelse av barn, stride mot barns individuelle rett til beskyttelse av personlig frihet og sikkerhet.

Hva menes med grunninstitusjoner?

Med Grunninstitusjonene menes de store grunnleggende institusjonene som grunnstrukturen består av. Eksempler på store institusjoner nevnte jeg i forrige kapittel under grunnstrukturen. Eksempler på store sosiale institusjoner innen samme struktur er; familien, den lovmessige beskyttelsen av tanke- og ytringsfrihet, privat eiendom i betydning av produksjonsmuligheter (arbeidskraft) og det frie markedet (Rawls 1999:6, og 2003:100).

Familien er en institusjon Rawls selv refererer til som grunninstitusjon. Hvordan vi definerer familien i dag er ulikt fra hvordan forrige generasjonen definerte denne. Mens vi i dag har åpnet opp for likekjønnede ekteskap, var dette forbudt ved lov for 100 år siden.

Utvikling og utforming av store institusjoner som vil være gjeldende for menneskers livsutsikter i framtiden vil antagelig være basert på den kunnskapen vi har tilegnet oss fram til i dag, og kunnskap vi tilegner oss i framtiden om institusjoner. Uavhengig av denne kunnskapen, er teori for hvordan mennesker innen institusjonene bør handle overfor hverandre på en rettferdig måte.

Styrken ved Rawls teori om rettferdighet, slik jeg ser det, er at han setter opp en prosedyre bestående av prinsipp som vi kan evaluere våre handlinger opp mot for å se om handlingene er rettferdige.

Om man ser Rawls rettferdighetsteori i lys av institusjoner som har betydning for barns oppvekst i dagens Norge er barnehage, skole og barnevern i tillegg til familien – grunninstitusjoner.

Menneskerettighetene og Barnekonvensjonen gir statene som har ratifiser dem det øverste ansvaret for å sikre barn tilgang på rettighetene konvensjonene setter opp.

Barnekonvensjonen art. 4

”States Parties shall undertake all appropriate legislative, administrative, and other measures for the implementation of the rights recognized in the present Convention. With regard to economic, social and cultural rights, States Parties shall undertake such measures to the maximum extent of their available resources and, where needed, within the framework of international co-operation.”

(lovdata.no, Barnekonvensjonen Art 4.)

Stater som har ratifisert denne artikkelen i sitt lovverk er dermed forpliktet til å gjøre alle lovmessige og administrative tiltak som er nødvendige for å gi barn rettighetene staten har anerkjent, og som Barnekonvensjonen tilsier. Statene er også forpliktet til å gi barn en standard på økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, som står i samsvar med statens maksimale tilgang på disse godene og dens tilgjengelige ressurser. Om nødvendig skal barn sikres godet via internasjonale rammer for samarbeid.

(Barnekonvensjonen ble signert av Norge 26.1.1990, og ratifisert 8.1.1991, med noen bemerkninger i forhold til enkelte artikler. Hvilke artikler/deler av FNs menneskerettighetserklæring og konvensjoner som er underskrevet av verdens nasjoner til enhver tid blir oppdatert på dato og tid i FNs hovedorganisasjon (United Nations Treaty Collection, Chapter 5 Human Rights)).

Det vil si at staten Norge har en juridisk plikt til å sikre barn som oppholder seg i landet rettigheter til et liv uten skade på deres fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling. Fritt for seksuell utnyttelse og misbruk, tortur, umenneskelig nedverdiggende behandling eller straff (lovdata.no, barnekonvensjonen art 27, 34 og 37).

Staten skal som sagt sikre barns menneskerettigheter innen de grunnleggende institusjonene hvor barn lever sine liv innunder, som familie, barnehage/skole, og barnevernsinstitusjoner. Jeg skriver mer om grunninstitusjonenes rolle i forhold til å ivareta *rettferdighetsprinsippene* i siste del av oppgaven hvor jeg bruker eksempler fra media for å belyse barns situasjon i Norge i dag.

Hvordan stiller Rawls første rettferdighetsprinsipp seg i forhold til barn i Norge?

Jeg tolker det første prinsippet som et uttrykk for rettssikkerhet. Det gjør jeg med bakgrunn i at prinsippet gir alle mennesker samme grunnleggende rettigheter forbundet med frihet. I Rawls definisjon av hva frihet er ser jeg allikevel at det er noen betingelser som kun passer på voksne som stemmerett, organisasjonsfrihet og retten til å eie land. Dette er begrensninger som er fornuftige og rasjonelle å ha i forhold til barns utviklingsstadier. De 4 andre betingelsene Rawls setter opp for frihet – yringsfrihet, tankefrihet, beskyttelse mot tilfeldig fengsling og vern mot psykiske og/eller fysiske overgrep (se s. 35 i denne oppgaven) - passer på barn i samme grad som for voksne. Betingelsene beskriver, etter min mening, en tilstand av rettssikkerhet.

Er barns rettsikkerhet godt nok ivaretatt i Norsk forvaltning?

For å svare på det spørsmålet har jeg valgt å bruke Kirsten Kolstad Kvalø masteroppgave fra 2014, som hun mottok Juristforbundets mastergradsstipend for (Juristforbundet.no, Banebrytende masteroppgave om barns rettssikkerhet). «Å ha rett eller å få rett. Gir norsk rett effektive rettsmidler ved krenkelser av FNs barnekonvensjon?». En av konklusjonene hun kom fram til var at barn, siden de i liten grad har mulighet til å klage på vedtak utformet av det offentlige selv, i noen situasjoner kan tenkes å ha svekket rettslig handleevne med hensyn til å ta i bruk effektive rettsmidler (Kvalø 2014 s. 47).

I tilfeller hvor det er snakk om omsorgssvikt og mishandling er dette en problemstilling. I hvilken grad kan vi basere oss på at barn selv tar kontakt med offentlige myndigheter for å gi uttrykk for deres situasjon? Og i hvilken grad kan vi si at barn har en mulighet til å klage på vedtak barnevernet, politi eller lege fatter med bakgrunn i de funn de finner?

Her mener jeg norsk lovverk i for liten grad beskytter barns samme rett til grunnleggende rettigheter som voksne. En kan tenke seg at lovverket for å ha tilstrekkelig handlingskraft – også for barn - bør suppleres med forvaltningsmessige rutiner for å sikre barns like rett til grunnleggende rettigheter som voksne. Kvalø foreslår at en kan se nærmere på eksisterende ombudsordninger, og om disse bør få en styrket rolle i forhold til å sikre barns rettsikkerhet. I tillegg foreslår hun at det i større grad enn i dag åpnes opp for adgangen til å kreve fastnedsettelsesdom ved krenkelser av barnekonvensjonen (Kvalø 2014, s. 47).

Fastnedsettelsesdom vil si en rettslig avgjørelse truffet av en domstol. I sivile saker skiller man mellom to typer dommer, fastnedsettelsesdom som fastslår rettsforholdet og fullbyrdelsesdom som kan fastsette en plikt den ene parten har overfor den andre part (Jusleksikon.no, Fastsettelsesdom). Fastsettelsessøksmål går ut på at partene får fastsatt ved dom om en rettighet eller et rettsforhold eksisterer eller ikke (snl.no, Fastsettelsessøksmål).

Hvordan stiller det andre prinsippet seg i forhold til barn i Norge?

Er alle barn sikret en lik tilgang på posisjoner i samfunnet? Er det noen grupper i samfunnet som faller utenom den velferdsøkningen Norge har sett gjennom de siste tiårene?

Lovverket gir alle barn bosatt i Norge lik rett til utdanning. Dette er en rettighet som er forankret i opplæringsloven og i barnekonvensjonen. Formålet med loven er å gi alle barn kunnskap om samfunnet og kulturen de er en del av (lovdata.no, Opplæringslova § 1-1). Loven er basert på ideen om å gi alle barn, gjennom utdanning, muligheten til å ta selvstendige valg i forhold til religion og politisk ståsted, samt ytre sine synspunkter på disse områdene.

Datamaterialet som er lagt til grunn for Fordelingsutvalget sine analyser og anbefalinger viste at Norge har en jevnere fordeling enn mange andre land. Allikevel har vi utfordringer i forhold til barn som lever i familier med lav inntekt.

Barnefamilier i alle lavinntektsgruppene økte i begge periodene 1997-1999 og 2005-2007 (NOU 2009:10 s. 64). Foreldrenes grad av yrkestilknytning nevnes som den faktoren som i størst grad har betydning for forekomst av lavinntekt (NOU 2009:10 s. 65). Utvalget trekker også fram en tendens over de siste tiår som går i retning av større økonomisk ulikhet, både i toppen og i bunnen av fordelingen (NOU 2009:10 S. 283).

Norge er et av de landene hvor det er størst forskjell i inntekt mellom de som har fullført videregående skole og de som kun har grunnskole (NOU 2009:10 s. 132). Utdanning gir ikke bare økte muligheter til arbeid, det gir også større utbetaling i form av lønn. 32 prosent av barnefamiliene i lavinntekts-gruppen har kun grunnskoleutdanning (NOU 2009:10 s. 133). I forhold til ungdom begynner nesten alle på videregående opplæring etter fullført grunnskole, men bare rundt 70 % har fullført i løpet av fem år (NOU 2009:10 s. 134).

Her har vi som samfunn en stor utfordring ved å gi tilstrekkelig støtte til gjennomførelse av videregående skole.

Dette er også en plikt Norge har i henhold til barnekonvensjonens art. 28.

«Partene anerkjenner barnets rett til utdanning, og med sikte på å oppnå denne rett gradvis og på grunnlag av like muligheter skal de særlig;

e) treffe tiltak for å oppmuntre til regelmessig skolegang og for å redusere antallet av dem som ikke fullfører skolegangen.»

(lovdata.no, Barnekonvensjonen art 28 e))

Fordelaktige konsekvenser fullført videregående utdanning har på individnivå, i tillegg til lønnsinntekter, er lik tilgang på posisjoner som utdanningen kvalifiserer til (kun 5 % stod utenfor arbeidslivet i 2007 med oppgitt fullført videregående). Posisjoner som i stor grad er førende for hvilke økonomiske goder vi som mennesker har utsikter til. Negative konsekvenser «drop-out» fra videregående har på individnivå er mulig uteblivelse fra arbeidsmarkedet (19 % stod utenfor arbeidslivet i 2007 med oppgitt ikke fullført videregående). Fordelingsutvalget viser også til at den svakeste gruppen i samfunnet, altså de med lavest utsikter til økonomiske goder, er de uten utdanning utover grunnskolen (hele 38 % av denne gruppen stod i 2007 utenfor arbeidslivet, NOU 2009:10 s. 133).

På samfunnsnivå har like muligheter med hensyn til samfunnsmedlemmenes deltagelse i arbeidslivet store konsekvenser i form av at individer som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet har behov for økonomiske støtteordninger for å leve verdige liv.

Å sikre barn/unge en reell mulighet til å gjennomføre utdanning, uavhengig av egen helse og foreldrenes økonomi har dermed store fordelaktige konsekvenser for samfunnet.

Tenden med hensyn til økt antall småbarnsfamilier i lavinntektsgruppen finner jeg også hos Statistisk Sentralbyrå. Hvor de ser at «*Andelen enslige forsørgere og par med små barn (0-6 år) er blant husholdningstypene med svakest inntektsvekst fra 2012 til 2013*»

De er også den gruppen som samlet sett over flere år (2008-2013) som har hatt en lavere inntektsøkning enn resten av samfunnet (SSB 1/2015 Økonomiske analyser s. 88).

Jon Epland i Statistisk Sentralbyrå sier i et intervju (12.2.2015) til NRK at det er en klar økning og sterkere vekst av barn som er fattige nå, enn man tidligere har sett. Fra 67 300 i 2006 til 84 300 i 2013 (NRK, «6100 flere barn ble fattige i Norge»). Jeg tar fram flere funn og anbefalinger fra NOU 2009:10 senere i oppgaven.

3.

En teoretisk analyse av Martha C. Nussbaums rettferdighetsteori.

Martha Craven Nussbaum (1947-) er i likhet med John Rawls også født i USA. Hun hadde sin oppvekst i den øvre middelklassen hvor hun selv sier at det var et stort fokus på materielle ting og status. Hun har uttalt at hun som en konsekvens av sin oppvekst misliker enhver form for elitegrupper i samfunnet, det vil si at noe eller noen setter seg selv eller gruppen de tilhører som overlegen over andre grupper.

Nussbaum tok sin doktorgrad innen filosofi ved Harvard Universitetet og arbeider i dag som professor innen jus og etikk ved universitetet i Chicago.

Hun har gitt ut et stort antall bøker og artikler innen sine fagområder, og er medlem av Human Rights Program.

Hennes periode som småbarnsmor og kvinne innen akademia på 1970- og 80tallet, opplevde Nussbaum som problematisk. Hun mener selv hun ble utsatt for seksuell trakassering, diskriminering og vanskeligheter med å få barnepass til datteren sin (Wikipedia.no, Martha Nussbaum).

Hennes politiske tenkning har i stor grad vært rettet mot å utforme teori som ivaretar et menneskesyn hvor alle mennesker er likeverdige, uavhengig av kjønn, funksjonsgrad, nasjonalitet og alder. Hun ser også rettferdighet i sammenheng med vårt felles ansvar for å bevare jordkloden på en måte som sikrer både dyr og mennesker gode liv i dag og i framtiden. Det er den politiske rettferdighetstenkningen hennes jeg fokuserer på i oppgaven, og da spesielt *kapabilitetene* og Front for barn.

Nussbaum er i hovedsak Aristotelisk i sin teori, det vil si at hennes overordnede mål for teorien er å bidra til innsikt som kan hjelpe mennesker på veien mot *det gode liv*.

Nussbaum ser, i likhet med Aristoteles, på samfunnets utvikling som en teleologisk prosess hvor vi som samfunn erverver oss kunnskap over tid, og hvor denne kunnskapen kan lede mot *det gode liv*. Nussbaum har hentet inspirasjon til sin teori fra flere teoretikere som Aristoteles, Karl Marx og John Rawls (Nussbaum 2006:74-75).

I boka *Frontiers of Justice* fra 2006, tar Nussbaum opp rettferdighet overfor tre grupper hun mener vi som samfunn har spesielle utfordringer overfor.

Gruppene hun omtaler i boka er; psykisk og fysisk syke (disability), nasjonalitet (nationality) og dyr (species membership).

Dette er grupper hun mener har behov for spesiell beskyttelse i form av *fronter*. Den spesielle beskyttelsen rettferdige samfunn bør gi til utsatte grupper, mener hun bør forankres i lovverk (menneskerettigheter) og forvaltning (samfunnets måte å praktisere lovverket).

Fronter for utsatte grupper tar utgangspunkt i alle menneskers iboende verdi uttrykt som *kapabiliteter*.

Å la være å sikre utsatte gruppene på en bedre måte enn i dag vil være urettferdig og i strid med hvilke utfordringer teori om sosial rettferdighet bør hjelpe oss til å løse (Nussbaum 2006:1).

Frontiers Of Justice er skrevet som en kritikk til Rawls teori hvor hun mener hans teori, overfor noen grupper, kommer til kort og derfor trengs å utdypes. Samtidig anerkjenner hun Rawls teori for å være den mest betydningsfulle vi har i dag innen rettferdighetstenkning. Nussbaum sier det er viktig med et visst abstraksjonsnivå når det gjelder kontrakts teori, men teorien må også møte de mest prekære utfordringer vi lever med i dag (Nussbaum 2006:1). For å møte utfordringene med hensyn til rettferdighet innfører hun begrepet *Fronter*.

Hun har delt boka inn i 7 kapitler hvor 1. kapittel tar for seg tre uløste problem med den sosiale kontrakt. 2. og 3. kapittel tar for seg mennesker med funksjonsnedsettelse, 4. og 5. nasjonalitet og 6. rettferdighet for dyr/natur. I 7. kapittel diskuterer hun tilstedeværelsen og utviklingen av moralske handlinger basert på velvilje (benevolence), som en betingelse for å bruke *kapabilitetene* i en forhandlingsposisjon.

I 2012 kom hun sammen med Dixon, ut med en artikkel som beskrev en fjerde Front for barn kaldt - "Children`s Rights and a Capabilities Approach: The Question of Special Priority". Hvor de begrunner en egen Front for barn ved hjelp to prinsipp; - bars spesielle sårbarhet i forhold til beskyttelse av deres Kapabiliteter og, - den betydningen oppvekstvilkår har for barns økonomiske utsikter i voksenlivet. Jeg gir en nærmere forklaring av prinsippene i den teoretiske delen av oppgaven som tar for seg Front for barn.

Fire «problemer» med John Rawls rettferdighetsteori.

Mennesker med psykisk og fysisk funksjonsnedsettelse (disability).

Mennesker med psykisk og fysisk funksjonsnedsettelse har opp igjennom historien hatt problemer med å bli inkludert på lik linje med andre mennesker. De har opplevd, og opplever enda i større eller mindre grad alt etter hvor i verden de er født, utfordringer for å få tilgang til utdanning, nødvendig helsehjelp, politiske rettigheter og friheter, generelt en tilsvarende grad og mengde av rettferdighet og rettigheter som mennesker uten psykisk og fysisk funksjonsnedsettelse (Nussbaum 2006:2).

De er som gruppe i større eller mindre grad avhengig av andre mennesker for å leve verdige liv og er dermed prisgitt en økonomisk fordeling av godene som tilgodeser dem som gruppe, uten at de selv bidrar til felleskapets inntekter.

Jeg går ikke nærmere inn på denne gruppen her, men ønsker å nevne at det i utgangspunktet var denne gruppen jeg ønsket å skrive oppgaven ut ifra. Mennesker med psykisk og fysisk funksjonsnedsettelse har noen likhetstrekk med barn siden begge gruppene er avhengig av at andre mennesker ser deres behov med hensyn til deres spesielle sårbarhet i forhold til rettferdighet og *kapabiliteter*.

Den sosiale kontrakt slik vi kjenner den i vesten tar utgangspunkt i likeverdige parter (ofte forstått som friske menn), hvor de ut fra egeninteresser har fordeler av å inngå en sosial kontrakt ved å bidra likt til fellesskapet.

Mange av oss vet ikke om vi får utfordringer i livet som setter oss i en situasjon der vi er avhengig av andre for å ha mulighet til å leve gode liv, det vil si vi vet ikke om vi for eksempel skulle bli utsatt for sykdom eller ulykker som tilsier nedsatt funksjonsevne, andre blir født med disse utfordringene.

I følge John Rawls teori er dette informasjon vi ikke skal være klar over i den *opprinnelige posisjon* omgitt av *uvitenhetens slør*.

For å gi alle mennesker lik tilgang til et verdig liv, uavhengig av bidragsevne, er det nødvendig med en forpliktende ivaretagelse av iboende menneskeverd ved staters utformelse av samfunnskontrakt.

Nasjonalitet (nationality).

Nasjonalitet, det vil si den store betydningen fødeland har for menneskers friheter og muligheter i livet. Om vi skal tenke rettferdighet for hele jordkloden som en hele er dette et problem som bør løses. Med bakgrunn i at alle de vestlige teoriene om sosial rettferdighet tar utgangspunkt i staten som en enhet, er det muligens nødvendig med et annet teoretisk utgangspunkt for å tenke gode løsninger for dette problemet. Hvordan vi tenker i forhold til fordeling av goder vil nødvendigvis bety at rike nasjoner bør dele, på en mer rettferdig måte enn i dag, av sine goder til fattige nasjoner for å gi alle mennesker muligheten til å leve verdige liv (Nussbaum 2006:273).

Dyr (species membership).

Til slutt tar Nussbaum opp rettferdighet overfor dyr og natur og hvorfor det er nødvendig at rettferdighetsteori også inkluderer denne gruppen. Hvordan vi behandler dyr har tradisjonelt vært et tema innen etikken og ikke innen sosial rettferdighet.

Kontrakts teori har vært ansett for kun å gjelde mellom mennesker (Kant og Rawls), med lite fokus på hvordan vi kan oppnå det ideelle samfunn hvor mennesker lever sammen i det Aristoteles omtaler som *eudonomia* (SSI vol. 53(4) 500-517, Bates C. A. Jr).

Bør kontrakts teori i en form også inkludere andre arter enn mennesker, som dyr og planter gitt den store betydningen de har for vår eksistens?

Vi utfører daglig inngrep i dyrs leveområder og levekår, handlinger som kan få store konsekvenser for det økologiske samspillet (Nussbaum2006:92-94).

Barn (Childrens rights and a Capabilities approach: the question of special priority).

Historisk sett har barn blitt betraktet som foreldrenes eiendom og ikke vært en del av det vi kjenner som kontrakts teori. Barn er en spesielt sårbar gruppe i samfunnet siden de i stor grad er avhengig av foreldrenes evner for ivaretagelse.

I de tilfeller hvor foreldrene av ulike grunner ikke er i stand til å gi barn i Norge tilstrekkelig god omsorg, det vil si omsorg som ivaretar barns iboende verdi som mennesker, er det myndighetene som skal sørge for at tilstrekkelig omsorg gis (barnekonvensjonen artikkel 4. og Grunnlovens § 104).

Norge og Finlands banet vei for en ny tenkning rundt barns rettigheter ved å introdusere De Castbergske Barnelovene. FNs Barnekonvensjon som ble vedtatt av FNs generalforsamling i november 1989, var den første internasjonale menneskerettighetskonvensjonen som gav barn en spesiell juridisk status (fn.no, Barns rettigheter). Det teoretiske grunnlaget for barnekonvensjonen som en del av menneskerettighetene er, i følge Dixon og Nussbaum, i stor grad under-teoretisert. Artikkelen hvor de utvikler en egen Front for barn, er ment som et bidrag til å gi barnekonvensjonen et sterkere teoretisk tyngdepunkt.

De legger vekt på to punkt – den spesielle sårbarheten som barn har i forhold til voksne og den økonomiske effekten det har for barns voksenliv at de under oppveksten får dekket behov nevnt i kapabilitetslisten. Jeg skriver mer om denne Fronten senere i teksten.

Kapabilitetene.

Martha Nussbaum utviklet begrepet Kapabiliteter sammen med økonomen Amarataya Sen. Nussbaum stod for den filosofiske utarbeidelsen av begrepet, mens Sen stod for den økonomiske delen. Sen har brukt begrepet som en rettesnor for å måle og sammenligne kvaliteten på menneskers liv, men han har også vært opptatt av sosial rettferdighet. Nussbaum bruker *kapabilitetene* i en filosofisk retning som et grunnlag for å understreke at det er noen felles grunnleggende behov vi mennesker har, og som bør respekteres av alle nasjoner, som et minimum for å kunne leve verdige liv. Ideen om en sosial minstestandard, mener hun best kan imøtekommes ved hjelp av å fokusere på;

«human capabilities, that is, what people are actually able to do and to be, in a way informed by an intuitive idea of a life that is worthy of the dignity of the human being»
(Nussbaum 2006:70).

Nussbaums tilnærming har store likhetstrekk med menneskerettighetene. Hun mener selv at hennes teori kan ses på som en variant av menneskerettighetstilnærmingen (Nussbaum 2006:284). Flere av artiklene i menneskerettighetene bærer i seg samme budskap som *kapabilitetene* for eksempel; politiske friheter, frihet i forhold til å organisere seg, friheter med hensyn til hva en ønsker å bruke livet sitt til, og variasjoner i forhold til økonomiske og sosiale rettigheter. Kapabilitetene er også, i likhet med menneskerettighetene, en moralsk veiledning for hvordan vi mennesker kan oppnå mål for menneskeheten bygget på alle menneskers iboende verdi. Med grunnlag i hva hun mener menneskelig verdighet innebærer har hun utarbeidet en liste av *kapabiliteter* på 10 punkter, ment som et minimum av hva alle stater bør sikre sine borgere av respekt for menneskeheten og menneskers behov for å leve verdige liv.

For å forklare hva begrepet verdighet innebærer i denne sammenheng viser Nussbaum til Rawls Rettferdighetsprinsipp. Prinsippene gir form og innhold til hva et abstrakt begrep som verdighet bør innebære (Nussbaum 2006:75).

Jeg har valgt å overføre begrepet *Kapabilitet* (som Nussbaum beskriver i sin teori) direkte til norsk, fordi jeg mener oversettelsen *mulighet* ikke er en dekkende oversettelse av begrepet. Det begrunner jeg med den betydningen Nussbaum legger i hver enkelt *Kapabilitet*. Vi bør ikke bare sikres en mulighet til liv (1. kapabilitet), men flere muligheter (i samsvar med tilgjengelig nivå for helsehjelp ved graviditet og for tidlig fødsel).

Nussbaum setter opp flere betingelser for hva en *kapabilitet* innebærer, som jeg beskriver i neste kapittel. Å oversette en *Kapabilitet* til en mulighet, er slik jeg ser det ikke en dekkende oversettelse av begrepet. Jeg bruker også begrepet friheter flere steder i teksten når jeg omtaler *kapabilitetene*. Det gjør jeg med bakgrunn i Rawls Rettferdighetsprinsipp, som Nussbaum bygger videre på.

Kapabilitetene er satt opp etter hverandre med utgangspunkt i *Frontiers of Justice* s. 76-78, hvor Nussbaum beskriver hva *kapabilitetene* i praksis betyr. Jeg presiserer at dette er min forståelse av *kapabilitetene* og mine tilleggs kommentarer for hva de betyr.

1. Liv.

Ha muligheter til å leve et fullverdig liv i dets normale lengde, det vil si ikke dø prematurt, eller før ens liv er så redusert at det ikke lenger er et verdig liv.

Barn bør få nødvendig helsehjelp (også under svangerskapet) for å forhindre at de dør prematurt.

Mennesker som er svekket av alderdom og/eller sykdom bør få verdig behandling for å opprettholde liv til den grad hvor deres helse er så redusert at liv ikke lengre er forenelige med verdige liv.

2. Helse.

Alle bør ha muligheter til forutsetninger for god helse, inkludert god helse med hensyn til reproduksjon, riktig ernæring og anstendige boforhold.

3. *Kroppslig integritet.*

Muligheter til å bevege seg fritt fra plass til plass, uten fare for å bli utsatt for voldelige overgrep, inkludert seksuell vold og vold i nære relasjoner.

Alle bør sikres muligheter til seksuell tilfredsstillelse og valg i tilfeller med reproduksjon.

Alle mennesker bør ha lik tilgang på frihet til å leve et liv uten noen former for vold uansett hvor de befinner seg. Det betyr frihet fra vold innen familien, barnehagen, skolen, fosterhjem, barnevernsinstitusjon, sykehus/sykehjem, arbeidsplass og storsamfunn i form av by/kommune/land.

Vold som fenomen er en straffbar handling ved at det er brudd på menneskerettighetene. WHO definerer vold til å være faktisk bruk av eller trussel om å bruke vold mot; seg selv og eller andre, grupper eller samfunn hvor volden enten resulterer i, eller høyst sannsynlig vil resultere i skade, død, psykisk skade, skadelig utvikling, eller omsorgssvikt (who.int, Definition and typology of violence).

Vold i nære relasjoner har hatt et økt fokus i Norge de siste årene. Som jeg nevnte innledningsvis ønsker flere politiske parti et større fokus på utfordringen vi har som samfunn i forhold til denne problemstillingen, med bakgrunn i de store konsekvenser vold har for den enkelte og for storsamfunnet. Kunnskapen vi i dag har om de konsekvenser vold i nære relasjoner har for alle involverte parter har utvidet vår forståelse av hva vold er og hvilke former vold i nære relasjoner kommer til uttrykk i. Hvor vi tidligere definerte vold til å være husbråk, forstått som fysiske slag mot familiemedlemmer, er vår forståelse av vold utvidet i også å gjelde bla. a, seksuell vold, og psykisk vold. *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017* viser til forskning som sier at vold i tillegg til åpenbare fysiske skader den kan medføre, også har store konsekvenser for offerets fysiske og psykiske helse. Seksuelle og fysiske overgrep og/eller mishandling

«...og omsorgssvikt har større betydning for psykisk helse enn andre belastende hendelser.»

(Regjeringen.no, Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017:6).

4. *Sanser, fantasi og tanke.*

Muligheter for alle mennesker til å bruke sine sanser, til å forestille seg, tenke og utvikle mening – få lov til å gjøre dette på en måte som er menneskelig, en måte som bygger på utdanning hvor menneskelige verdier ligger til grunn, inkludert men ikke begrenset til litterære, grunnleggende matematiske og vitenskapelige ferdigheter. Muligheter med tanke på å utvikle arbeid i samsvar med egen ideutvikling - uten hinder av f.eks. ens, religiøse, litterære og musikalske overbevisning. Ha frihet til å bruke sine evner med hensyn utvikling av egne politiske og artistiske tanker på en måte hvor ytringsfriheten blir beskyttet, også friheten til religiøs uttrykkelse og praktisering. Ha muligheter til gode opplevelser og beskyttelse mot skadelig utnyttelse.

5. *Følelser.*

Ha muligheter til å knytte seg til personer og ting som betyr mye for oss; å vise og ha kjærlighet for de som har omsorg og kjærlighet for oss, å sørge når de går bort. I det hele å elske, sørge, ha lengsel etter, være takknemlige, og ha rettmessig sinne. Uten forstyrrelse av ens emosjonelle utvikling i form av angst og fare.

(Å støtte denne kapabiliteten vil også si å støtte relasjoner som kan vise seg å være kritisk for den menneskelige utvikling).

Det vil være tilfeller ved f.eks. omsorgsovertagelse hvor foreldre er fratatt omsorgen for deres barn, med grunnlag i forhold som vold og alvorlig omsorgssvikt. Barn og foreldre bør allikevel ha muligheter, slik jeg tolker Nussbaum, til at det legges til rette for opprettholdelse av deres følelsesmessige relasjon, i den grad det er forsvarlig for begge parter. Det bør også utarbeides tiltak som kan styrke foreldres omsorgsevner med tanke på å gjenoppta omsorgsansvaret for egne barn i de tilfeller hvor det anses som et alternativ.

Hva som er forsvarlig vedlikehold av relasjoner med betydning for dem, bør begrenses til å gjelde relasjoner som ikke forstyrrer deres følelsesmessige utvikling, i form av angst og fare. Barns behov bør gis prioritet i forhold til den voksne, gitt deres spesielle sårbarhet.

6. *Praktisk meningsutvikling.*

Ha muligheter til selv å utforme en ide om hva det gode liv innebærer, med bakgrunn i kritisk refleksjon over hva det innebærer i planleggingen av ens eget liv. (Dette innebærer beskyttelse av egen bevissthet og tilgang på informasjon om hvordan ulike religioner praktiserer meningsforståelse.)

Å støtte kapabiliteten vil slik jeg ser det bety å gi mennesker like muligheter til egen eksistensiell forståelse. Det vil si å utvikle forståelse for hva det gode liv innebærer for dem.

7. *Tilhørighet.*

A. *Muligheter til å leve med og sammen med andre, å anerkjenne og vise omtanke for hverandre, å delta i ulike former for sosialt samarbeid, med muligheter for å sette seg inn i andres situasjon. (Å beskytte denne kapabiliteten vil si å beskytte institusjoner som konstituerer og former nevnte samhørighet med andre, i tillegg til å beskytte friheten til å organisere seg og ytre seg politisk).*

Å la mennesker stå uten muligheter til felleskap med andre er etter denne kapabiliteten feil.

B. *Ha en sosial base som støtter ens selvrespekt uten ydmykelse av ens menneskeverd; ha muligheter til å bli behandlet som et verdig menneske likeverdig med andre mennesker. Det vil si en lovmessig og forvaltningsmessig beskyttelse mot diskriminering på bakgrunn av rase, kjønn, seksuell legning, etnisitet, posisjon i samfunnet (caste), religion og nasjonal tilhørighet.*

8. *Andre arter.*

Muligheter til å leve med omtanke for og i relasjon med dyr, planter og natur.

Å ha ansvar for dyr kan gi en forståelse av hvordan natur og menneske er knyttet sammen. Det er slik jeg ser det viktig læring for å utvikle kunnskap om hvorfor naturen er viktig å ta vare på for kommende generasjoner og hvordan vi mennesker har ansvar for å forvalte jorda på en måte som ikke ødelegger liv.

9. *Lek.*

Ha muligheter til rekreasjon, det vil si opplevelser og lek som gir glede og latter.

Både barn og voksne har behov for opplevelser hvor de kan koble av fra ordinære gjøremål som jobb og utdanning. Dette er kanskje spesielt viktig for barn siden det er gjennom lek de utvikler mange av sine sosiale ferdigheter.

10. *Kontroll over ens omgivelser.*

A. Politisk. Ha muligheter til å delta effektivt i politiske prioriteringer som styrer ens liv; ha mulighet til politisk deltagelse, beskyttelse av ytringsfrihet og organisasjonsfrihet.

B. Materielt. Muligheter til å ha personlige eiendeler (både eiendom og flyttbare gjenstander), ha eiendomsrettigheter på like vilkår som andre, rettigheter til å søke arbeid på like vilkår som andre, frihet fra uberettiget undersøkelse og konfiskering.

Ha muligheter til å arbeide som et helt menneske, ved hjelp av sin evne til fornuft og resonnement, samt inngåelse i meningsfulle relasjoner med gjensidig anerkjennelse for andre arbeidstakere.

I denne kapabiliteten skilles det ikke mellom barn og voksne. Nussbaum sier for eksempel ikke at alle mennesker skal ha stemmerett, men at alle mennesker skal ha muligheter til å *delta effektivt* i politiske prioriteringer. For voksne borgere vil det tilsi å ha stemmerett ved valg, men for barn vil det slik jeg ser det, bety at barn bør bli hørt, deres mening bør bli tatt hensyn til alt etter hvor de er i utviklingsløpet og det bør utarbeides effektive politiske kanaler hvor deres synspunkter kommer fram.

I forhold til materielle muligheter bør barn sikres et minimum av goder for å leve et liv tilsvarende andre barn de er omgitt av i samfunnet, samt like friheter som voksne fra uberettiget konfiskering av deres eiendeler, for eksempel ved opphold i institusjoner som sykehus og barnehjem. Barn bør ha like muligheter til å ha læringsmiljø hvor de blir anerkjent og gjensidig respektert med andre voksne og barn, i barnehage og skole

(Nussbaum 2006:76-78)

Kapabilitetene er ikke ment som en fullstendig veiledning til sosial rettferdighet. De sier for eksempel ikke noe om hvordan ulikheter over dette minimumet bør fordeles (Nussbaum 2006:75). Dette er en av ulikhetene mellom Rawls og Nussbaum jeg kommer tilbake til i sammenligningen mellom dem. Det er heller ikke en liste som er ment å gi svar på alle spørsmål om politisk rettferdighet (Nussbaum 2006:76). Hovedideen er at vi ved å forestille oss et liv uten mulighetene *kapabilitetene* gir oss, kan argumentere for at det ville være et liv uten menneskelig verdighet (Nussbaum 2006:78).

Kapabilitetslisten er ikke ment som en endelig standard for hva alle nasjoner bør implementere i sin helhet. Det er en liste åpen for diskusjon og revidering. Listen er utarbeidet av Nussbaum som et minsteminum for hva hun mener det å leve verdige liv innebærer. Hvordan ulike land skriver listen inn i deres lovverk og forvaltning bør være opp til det enkelte land gitt deres kontekst og historie.

Nussbaum tar fram Tyskland som et eksempel, hvor historien deres fra andre verdenskrig har gitt dem en rekke restriksjoner på ytringsfriheten med hensyn til antisemittiske ytringer og organisering. Denne type restriksjoner på ytringsfriheten finner vi for eksempel ikke i USA sitt lovverk (Nussbaum 2006:79).

En teoretisk analyse av Dixon og Nussbaums Front for barn.

Som nevnt tidligere i oppgaven er barn en spesielt sårbar gruppe i samfunnet. De er i stor grad avhengig av voksne for å leve verdige liv. Hva verdige liv er utdyper Nussbaum ved å ta utgangspunkt i *kapabilitetene* hvor hun bygger på Rawls *rettferdighetsprinsipp*.

En Kapabilitetstilnærming på hvorfor barn trenger spesiell prioritet vil tilsi at en voksen person mister sin legitimitet i å kreve eller utføre dennes *kapabilitet* i tilfeller hvor det går ut over *kapabiliteter* til et barn. Det vil kunne være tilfeller hvor foreldre av religiøse grunner nekter barn helsehjelp i form av blodoverføring. Hvor voksnes frihet til å oppdra sine barn etter egen overbevisning strider mot barns *kapabilitet* til fri tanke og resonnement, og tilfeller som beskrevet i 3. kapabilitet om vold i nære relasjoner (se side 54 i denne oppgaven).

Prinsippet om større vektlegging av barns kapabiliteter i forhold til voksnes, brukes for å rettferdiggjøre en restriksjon på voksnes frihet til å ta avgjørelser som kan påvirke fremtidige kapabiliteter til barn. Her stiller det seg flere dilemma.

Hva når medlemmer av religiøse sekter i sterk grad påvirker barn og unge til ikke å ta utdanning etter grunnskolen?

Eller når barn lever under forhold som kan skade deres utvikling på lang sikt?

Det første spørsmålet handler om unges rett til videregående opplæring etter fullført grunnskole (opplæringslova kap. 3 § 3-1). Omsorgspersoner har rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet i følge menneskerettighetene artikkel 9 og *kapabilitet* nr. 4 om *sanser, fantasi og tanke*. Bruk av denne rettigheten og kapabiliteten kommer, i eksempelet, i konflikt med unges rett til selv å velge videregående utdanning i følge opplæringsloven og deres kapabiliteter nr.4 *sanser, fantasi og tanke* og 6. *praktisk meningsutvikling*.

I andre eksempel dreier det seg også om voksnes rett til å leve et liv etter eget ønske basert på de verdier de setter høyt, en rett de har i følge menneskerettighetene art. 8 *Retten til respekt for privatliv og familieliv* (lovdata.no, Menneskerettighetene) og kapabilitet nr. 4 og 6. I noen tilfeller kommer denne retten av ulike årsaker i konflikt med barns rett til *beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel* (barnekonvensjonen art. 3.2.) og flere av deres kapabiliteter som *liv, helse og kroppslig integritet*.

Hvem sin rettighet og/eller kapabilitet bør veie tyngst?

Nussbaum og Dixon argumenterer for hvorfor det vil være rettferdig å prioritere barns rettigheter/kapabiliteter over voksnes. Dette begrunner de ved hjelp av to prinsipp; - barns spesielle sårbarhet, og – de økonomiske konsekvensene det vil ha for barns voksenliv å beskytte barns rettigheter/kapabiliteter spesielt (Nussbaum og Dixon 2012:573).

Sårbarhetsprinsippet.

Når vi snakker om barn og barns rettigheter kommer vi ofte inn på temaet som at barn er spesielt sårbare. I store deler av oppveksten er barn helt avhengig av omsorgsgiverne for å få næring, forflytte seg og utvikle seg. Barn er ikke i stand til å sikre sin egen overlevelse før de har nådd en viss alder. Fysisk modenhet tar mer enn et tiår, emosjonell modenhet og evnen til å ta selvstendige, reflekterte valg, inntreffer vanligvis ikke før i tidlig voksenliv.

Disse aspektene av den menneskelige livssyklus er unike, de tilsier at barn er fullstendig avhengig av omsorg fra andre for å tilegne seg en stabil kognitiv og emosjonell utvikling (Nussbaum og Dixon 2012:574).

Flere av utfordringene barn står overfor med hensyn til sårbarhet har likhetstrekk med andre gruppers sårbarhet. Som for eksempel voksne mennesker med nedsatt funksjonsevne. Hos denne gruppen er det imidlertid snakk om grader av nedsatt funksjonsevne, mens det for barn ikke er snakk om en slik gradering. Alle mennesker har behov for et siste «sikkerhetsnett» i form av statlig beskyttelse. Det skal sikre oss et minimum av helsetjenester, boforhold og ernæring i tilfeller hvor vi av en eller annen grunn ikke klarer å sikre oss disse nødvendighetene selv. For barn, og voksne med funksjonsnedsettelse, har staten et særlig ansvar for å sikre dem et minimum av verdighet. Dette ansvaret er formalisert i lovverket i bl. a. Menneskerettighetene. Ansvaret praktiseres ved å delegerer makt til en institusjon eller beskytter, men også i form av tilsyn som begrenser institusjonens/beskytterens makt (Nussbaum og Dixon 2012:575). På en sånn måte er ikke barns situasjon unik. Voksne med store funksjonsnedsettelser er i samme grad som barn avhengig av at det finnes et siste «sikkerhetsnett».

De tilfeller hvor barn har en unik sårbarhet i forhold til andre grupper og hvor deres rettigheter trenger spesiell beskyttelse er innen de institusjoner hvor barn vokser opp og hvor voksne har det juridiske og økonomiske ansvaret for dem.

Innen familien er barn økonomisk avhengig av voksne for å leve anstendige liv. De mangler kvalifikasjoner og erfaring for å tilegne seg jobber med en anstendig lønn. Den tiden barn har til rådighet for å skaffe egen inntekt, begrenser seg også med hensyn til skolegang.

I de fleste land, også i Norge, er det lover som regulerer tillat mengde arbeid. Lovverket innen flere land gir også omsorgsgivere rettigheter i forhold til hvor barn skal bo, gå på skole, og hvem som skal representere dem juridisk og politisk. Det er det i mange tilfeller gode argumenter for, siden barn har begrensede muligheter i forhold til å ta rasjonelle valg selv, basert på deres evne til å se konsekvenser av egne valg. Når land har lover som gir barn rett til skolegang og begrenser deres muligheter til å utføre arbeid, så er det å gi dem muligheten til å utvikle egne evner til å bli selvstendige rasjonelle individ med evne til å ta egne valg basert på kritisk refleksjon.

Så tilbake til spørsmålet om barns kapabiliteter kan ha en spesiell prioritet over voksnes. Det vil for eksempel si i tilfeller hvor barns rett til utdanning og helsehjelp kommer i en konflikt med voksnes rett til familie- og privatliv basert på egen fornuft og refleksjon. Nussbaum og Dixon sier at stater bør sikre barn i forhold til den risikoen de har ved at omsorgspersoner i noen tilfeller ikke evner eller ønsker å oppfylle deres kapabiliteter (Nussbaum og Dixon 2012:576). Barns spesielle sårbarhet bør forstås som en total mangel de har i selv å få tilgang til ulike velferdsrettigheter. En gruppe som har denne spesielle sårbarheten vil ha et sterkere behov for beskyttelse av sine rettigheter enn andre grupper (Nussbaum og Dixon 2012:577). En slik form for «forsikringsbasert» beskyttelse av barns rettigheter vil også kunne støttes av menneskerettighetene, barnekonvensjonen og Norsk Grunnlov § 104. I tilfeller hvor barn vokser opp i land uten offentlig utbygde helseordninger, bør staten sørge for denne hjelpen ved en «forsikringsbasert» forståelse av barns rett til helsehjelp. Å vokse opp med fattigdom kan ikke sies å være barns ansvar å endre på.

Prinsippet om kostnadseffektivitet.

Flere av rettighetene barn har i Menneskerettighetene og Barnekonvensjonen, vil i tillegg til en begrunnelse ut fra deres spesielle sårbarhet også kunne begrunnes ut fra økonomi, i tråd med *kapabilitetene*.

I flere tilfeller vil stater ved å forbygge, mot for eksempel vold i nære relasjoner, kunne unngå store utgifter til behandling i helsevesen og rettssystem når en overtredelse av lover/kapabilitet(er) har skjedd. Ved å sikre barns kapabilitet nr. 3, - kroppslig integritet uten fare for å bli utsatt for vold, vil man i større grad kunne unngå å stå i en posisjon i framtiden hvor vi må sikre en annen kapabilitet - nr. 2, helse.

En lignende begrunnelse kan brukes for å rettferdiggjøre en spesiell beskyttelse av barns rett til utdanning. I tilfeller hvor stater investerer i å gi barn utdanning vil de, i mange tilfeller, ikke trenge å bruke flere resurser på å sikre dem et liv over en økonomisk minstestandard. Staten vil ha en større mulighet for å unngå rekkefølge-kostnader av å sikre barn retten til utdanning, enn dersom de ikke gjorde det. Barn som av ulike grunner ikke har mulighet til å tilegne seg kunnskap gjennom utdanningssystemet har et helt annet utgangspunkt for å skaffe seg lønnet arbeid som voksen. Stater som unnlater å sikre barn og unge muligheter til utdanning, vil i mange tilfeller måtte bruke store summer på å gi dem et voksenliv med et minimum av økonomisk trygghet og muligheter. Ved å beskytte barns *kapabilitet* til utdanning sikrer også staten seg mot å la menneskelig arbeidskraft gå til spille (Nussbaum og Dixon 2012:582-583).

Hvordan kan rettferdighetstenkning slik Nussbaum og Dixon presenterer den bedre barns situasjon i Norge?

Nussbaum sin teori tar utgangspunkt i hvilke betingelser som bør være tilstede for at mennesker skal leve verdige liv. Mennesker som av ulike grunner ikke selv har mulighet til å oppfylle egne kapabiliteter, mener Nussbaum og Dixon vi som samfunn har et spesielt ansvar for å verne om. Ved hjelp av en Front, som nevnt i forrige kapittel.

Hvordan kan deres teori få betydning for barn i Norge?

Nussbaum og Dixon gir barn et teoretisk grunnlag for en spesiell status i samfunnet begrunnet i deres spesielle sårbarhet. De anerkjenner at oppvekstvilkår og oppfyllelse/ikke-oppfyllelse av noen helt sentrale betingelser i form av *kapabiliteter*, får store konsekvenser for barns voksenliv.

Hvordan deres teori kan bedre barns situasjon i Norge, mener jeg bør ta utgangspunkt i *kapabilitetene*, hvor disse ses i sammenheng med voksnes *kapabiliteter*. En spesiell beskyttelse av barns *kapabiliteter* i form av en Front, vil slik jeg ser det kunne gi barn og unge like muligheter til verdige liv uavhengig av omsorgspersonenes evne til omsorgsyttelse. Å beskytte barns oppvekstvilkår, helse og utdanning vil være kostnadseffektivt for samfunnet, siden denne beskyttelsen i mange tilfeller vil tilsi at staten sparer utgifter til oppfyllelse av andre kapabiliteter på lengre sikt.

Norge har ratifisert Barnekonvensjonen. Når det er sagt så er ikke ratifikasjon av konvensjonen ensbetydende med at barns rettigheter ifølge denne blir tilstrekkelig ivaretatt. Selv i Norge, som kom på andre plass over Unicefs liste (Unicef.no, Det er godt å være barn i Norge) over verdens beste land å vokse opp i, har vi utfordringer med hensyn til tilstrekkelig beskyttelse av barns *kapabiliteter* og rettigheter. Barns tilgang til rettsvirkemidlene i de tilfeller hvor barn blir utsatt for handlinger som strider mot norsk og internasjonal lov er begrenset (se s. 43 i denne oppgaven).

For å bedre barns stilling i Norge, både innen norsk lovverk og forvaltning, er en innførelse av et teoretisk grunnlag i form av en Front, en mulig vei å gå.

I praksis kunne denne Fronten for eksempel være utformet ved å gi allerede eksisterende ombudsordninger en styrket rolle i å oppfylle barns rettigheter etter norske lov. Etter en vurdering av folkerettslige kilder på det barnerettslige området finnes et juridisk grunnlag for en styrket ombudsordning i Barnekonvensjonens artikkel 4. (Kolstad Kvalø, 2014:47). Den teoretiske forankringen av en styrket ombudsrolle mener jeg finnes i Nussbaum og Dixon sin Front for barn.

Dette er funn som også er interessante i forhold til John Rawls første Rettferdighetsprinsipp som sier at alle mennesker har rett på likeverdig beskyttelse ved hjelp av lovverk (s. 35).

I forhold til rettsikkerhet, vil en Front for barn i form av et ombud, kunne ha betydning i de tilfeller hvor påtalemyndigheten ikke finner tilstrekkelige bevis for å ta saker som omhandler vold i nære relasjoner videre til domstolene. En ombudsoppgave i et slikt tilfelle kunne være å sende en klage på avgjørelsen, uavhengig av vergens samtykke.

I forhold til tvang innen barnevernsinstitusjoner kunne en Front for barn være utformet på en lignende måte. Altså at barn/ungdom ved hjelp av et ombud kunne klage avgjørelsen om bruk av tvang, innen institusjonen, inn til et uavhengig organ – for eksempel domstolene.

Ved mobbing i barnehage/skole kunne ombudene ha en styrket rolle i å føre tilsyn ved om de ulike skolene følger regelverket i de tilfeller mobbing forekommer. Ombudene kunne også hatt en aktiv rolle i å veilede ofre/utøvere av mobbing til eventuell nødvendig helsehjelp og rettshjelp, uavhengig av foreldre/verge.

En Front for barn i forhold til fattigdom, vil slik jeg ser det, i større grad enn i dag likestille barn med hensyn til muligheter. Som nevnt på side 44 og 45 i denne oppgaven har vi som samfunn utfordringer med hensyn til arbeid for ungdom som dropper ut av videregående skole.

Rekkefølge-kostnadene som Nussbaum og Dixon omtaler (2012:580), har store konsekvenser for det norske samfunnet i form av utgifter til nødvendig livsopphold for unge voksne som sliter med å få jobb og/eller blir uføretrygdet.

Uføretrygd har store konsekvenser for den enkelte. De blir stående utenfor arbeidslivet med de sosiale konsekvensene det får i form av kapabiliteten *Tilhørighet*. Uføre står uten naturlige arenaer for å samles for å utveksle meninger og inngå i fellesskap med andre. I den grad de er en del av et fellesskap er det på eget initiativ, ulikt fra en arbeidsplass ved at man der i de fleste tilfeller er en del av et arbeidsfellesskap. Uføretrygd tar utgangspunkt i en minimumssats av levestandard hvor mennesker som er uføretrygdet i liten grad har mulighet til å ha *Kontroll over sine egne omgivelser* (kapabilitet 10 A) politisk ved for eksempel behov for økte midler til livsopphold. De er dermed prisgitt det den styrende regjering bevilger dem. En av utfordringene NOU 2009:10 viser til er at fattigdom har en tendens til å gå i arv (NOU 2009:10 s. 64). De sier videre at det er spesielt viktig å ha fokus på barns situasjon med hensyn til dette. En Front for å sikre alle barn like muligheter i forhold til fullføring av videregående utdanning er en mulig beskyttelse mot fattigdom. Norge som samfunn vil ha muligheter til å unngå store rekkefølge-kostnader, og individene vil ha likeverdige muligheter med andre for å nå deres mål for *det gode liv*.

Ved å bruke ressurser på gjennomførelse av utdanning (med de utgifter det har i forhold til f.eks.; psykisk helsehjelp, pedagogisk støtte, fysisk tilrettelegging, leksehjelp til de barn/unge som har behov for det) vil det muligens være færre som går fra å være i den ene gruppen som er prisgitt voksne til den andre gruppen som er prisgitt staten.

4.

En teoretisk sammenligning av John Rawls og Martha C. Nussbaums rettferdighetsteori.

Rawls teori er normativ ved at den ikke er utformet med tanke på en spesiell stat. Hensikten er å oppnå rettferdighet uavhengig av hvilke meninger partene har om «det gode». Det eneste de skal ha kunnskap om i forhold til egen person, i forhandlingsposisjonen, er en ide om hva rettferdighet er og at de er villige til å underordne seg rettferdighet når de ser det.

Nussbaum har en annen vinkling ved at hun tar utgangspunkt i faktiske rettferdighetsutfordringer og utvikler teori for å møte disse. Hun sier at politisk teori til en viss grad bør være normativ og abstrakt for å nå utover den tiden og konteksten de er skrevet i, men teori bør også møte utfordringer verdenssamfunnet står overfor (Nussbaum 2006:1). I artikkelen om en Front for barn forklares det hvordan stater som ikke oppfyller barns *kapabiliteter* kan få stor rekkefølge-kostnader med hensyn til å sikre barn et verdig voksenliv (Nussbaum og Dixon 2012).

Nussbaum sier selv at Rawls teori sannsynligvis er det beste vi har i dag med hensyn til rettferdighet. Teori, sier hun, kan være utformet på en grunnleggende god måte men allikevel ha områder som trengs å videreutvikles (Nussbaum 2006:3).

Hun kritiserer kontrakts teoretikere for å legge til grunn en antagelse i samfunnskontrakten hvor den er en avtale mellom frie, friske og voksne menn. Mennesker som av en eller annen grunn faller utenfor denne gruppen er ikke deltagere i forhandlingen og dermed ikke dekket av noen kontrakt. De er henvist til å godta hva gruppen avgjør for dem.

Orienteringen hun har ved å legge fokus på resultatene i en forhandlingsposisjon er dermed ulik Rawls, ved at hans teori er utformet som en prosedyre (Nussbaum 2006:156).

Hvilket ståsted har Rawls og Nussbaum i forhold til samfunnskontrakten?

Den største forskjellen mellom Rawls og Nussbaum, slik jeg ser det, er at de argumenterer ut fra to ulike ståsted.

Rawls teori bygger på borgerrettighetene ved at hans teori er utformet for demokratiske samfunn, hvor borgerne i kraft av sin posisjon er part i samfunnskontrakten.

Nussbaum bygger sin teori på Menneskerettighetene ved at alle mennesker er del av en samfunnskontrakt i kraft av å være mennesker. Hun sier selv at hennes *Kapabilitetstilnærming* er en variant av menneskerettstilnærmingen fordi;

«, it sees all human beings as having certain fundamental entitlement that cannot be abridged or overridden without injustice. »

(Nussbaum og Dixon 2012:559)

Rawls anser partene som utformer samfunnskontrakten som likeverdige borgere med fulle borgerrettigheter. Prinsippene de utformer samfunnskontraktene etter skal være rettferdige med den hensikt å lede til velordnede samfunn. Nussbaum legger vekt på at teori om samfunnskontrakt, slik vi kjenner de i dag, i for liten grad tar hensyn til grupper som av ulike grunner trenger ekstra beskyttelse.

Hvem har makt til å utforme samfunnet på en rettferdig måte?

I et velordnet samfunn er det alle borgere med fulle borgerrettigheter. Makten de har i kraft av sin stemmerett bør gi dem muligheter til å utforme samfunnet på en måte som reflekterer *volontè générale* (Rousseaus begrep om allmenviljen, se s. 24 i denne oppgaven).

Muligheten til å stemme ved valg er ikke en mulighet barn har. Og det er det gode grunner til siden barn har begrensninger i forhold til rasjonalitet og fornuft som nevnt tidligere i oppgaven. De skal allikevel bli hørt og lyttet til i saker som angår dem. Barns mening skal bli lagt vekt på og tatt hensyn til alt etter hvor de står med hensyn til utvikling. Å ikke ta hensyn til barns stemme er brudd på Menneskerettighetene art. 10. *Ytringsfrihet*, Barnekonvensjonen art. 12., Grunnloven § 104 og *kapabilitetene*; 3. *Kroppslig integritet*, 4. *Sanser, fantasi og tanke*, 6. *Praktisk meningsutvikling* og 10. *Kontroll over ens omgivelser*.

Hvorfor borgerrettigheter?

Borgerrettighetene er en konsekvens av Menneskerettighetene. Betingelsen for et demokratisk samfunn er at alle mennesker blir betraktet som likeverdige, og hvor deres stemme vektet likt i forhold til hverandre. For samfunnsmedlemmer med fulle borgerrettigheter vil det si å ha stemmerett, for barn som er samfunnsmedlemmer – men uten stemmerett vil det si å bli hørt som beskrevet ovenfor. Uten disse betingelsene vil vi ikke ha noe grunnlag for å forhandle, og heller ikke noe grunnlag for å inngå i en samfunnskontrakt.

En kontrakt hvor et menneske eller en gruppe har høyere verdi enn en annen gruppe, vil det ikke være rasjonelt å anta at likeverdige mennesker kan enes om. Det vil heller ikke være rettferdig. Menneskerettighetene bør derfor ses på som kjernen i et samfunn, hvor borgerrettighetene er en konsekvens av disse. For å svare på spørsmålet - hvorfor borgerrettigheter? – fordi de gir alle borgere muligheter til å påvirke samfunnet i en retning de ønsker i tråd med Menneskerettighetenes konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 1, Rawls 1. prinsipp og Nussbaum sin kapabilitet nr. 10 *Kontroll over ens omgivelser. A. Politisk.*

På hvilken måte kan en samfunnskontrakt baseres på partenes velvilje?

Nussbaum sin tilnærming betyr at partene må være villige til å vise velvilje (benevolence) overfor gruppene i en forhandlingsposisjon, de må ha kunnskap om *kapabilitetene* og være enig i at disse er et minimum for verdige liv, noe som igjen betyr at de må ha en oppfatning av hva verdige liv er. Min tolkning av *verdige liv* er at det betyr et minimum av faktiske muligheter, i form av *kapabiliteter*, for å oppnå *gode liv*. I Rawls begrep *uvitenhetens slør*, er oppfatning av *det gode* kunnskap partene ikke skal kjenne til, de er dermed ikke avhengig av velvilje overfor hverandre eller spesielle grupper i egen stat, nasjonalitet eller overfor dyr. Den største fordel for kontrakts teori gir oss er at de ikke betinger velvilje overfor hverandre (Nussbaum 2006:408).

Nussbaum sin orientering til rettferdighetsteori betyr at partene må bruke stor grad av velvilje med hensyn til å akseptere nødvendighet for egne *fronter*, og de må se hvorfor *frontene* er rettferdige. Som hun sier i *Frontiers of Justice* s. 409;

The capabilities approach demands a great deal from human beings.

Hvilket insentiv kan partene ha for å bruke velvilje?

Den største styrken ved John Rawls teori, slik jeg ser det, er at den uavhengig av partenes tanker om hva *det gode* er inneholder prosedyrer for å komme fram til rettferdighet. I denne prosedyren har partene blitt enige om *rettferdighetsprinsippene* som skal gjelde for videre samhandling uavhengig av spesielle betingelser ved dem selv. Med andre ord, partene i teori om sosial kontrakt trenger verken ha evnen til velvilje eller et ønske om å bruke den i den *opprinnelige posisjon*.

Hva da med det siste punktet i Rawls teori hvor partene er villige til å innordne seg rettferdighet når de ser det? På hvilken måte skiller denne formen for velvilje seg fra den formen Nussbaum sikter til?

Her bør vi huske på hvilke tidligere teoretikere Rawls og Nussbaum er influert av. Som tidligere nevnt (s. 47) er Nussbaum i hovedsak Aristotelisk, mens Rawls teori i stor grad er inspirert av Kant (s. 20). Det har betydning for hvilke egenskaper de ønsker å maksimere i et samfunn - ved hjelp av teori.

Den siste betingelsen Rawls har er at partene er villige til å innordne seg rettferdighet når de ser den (Rawls 1999:4). En slik betingelse er etter min mening både fornuftig, fordi hensikten med samfunnskontrakten er å oppnå et velordnet og rettferdig samfunn, og rasjonelt fordi partene vil kunne se det rettferdige til også å ha betydning for deres egen livssituasjon. Insentivet partene kan ha for å bruke velvilje er dermed bundet opp til dem selv som samfunnsmedlemmer, hvor nytten av å bruke velvilje, i en forhandlingsposisjon omgitt av *uvitenhetens slør*, også kommer dem til gode i utformingen av velordnede samfunn. Det er etter min mening en annen form for velvilje fordi den er bundet opp i rettferdighet og ikke i *Det Gode*. Som Rawls seier (1999:22) det er viktig å ha klart for seg at i teori om *Det Gode* (forstått som en teleologisk utviklet teori hvor det gode maksimeres etter hvert som vi får bedre og mer kunnskap om ulike emner) defineres denne egenskapen uavhengig av *Det rette*. I hvilken grad vi evner å opptre moralsk overfor hverandre kommer an på hvordan vi kombinerer disse egenskapene (Rawls 1999:21).

Vårt insentiv for å bruke velvilje overfor barn sett i lys av Rawls teori er fordi vi ikke vet hvilken generasjon vi handler overfor og derfor vil vi - fordi det er rettferdig - bruke velvilje overfor dem. Det er ikke nødvendig at vi ser denne velviljen som det gode fordi uavhengig av *Det gode* er handlingen rettferdig. Vi har dermed egennytte av å bruke velvilje overfor barn, fordi det er fornuftig og rasjonelt å handle på en måte som beskytter framtidige generasjoner. Insentivet for å bruke velvilje overfor barn sett i lys av Nussbaum sin teori betinger at vi ser barn som en sårbar gruppe, ikke ut fra egennytte, men ut fra prinsippene om sårbarhet og kostnadseffektivitet.

Hvor utvikles moralske følelser (*The moral sentiments*) som empati og velvilje? Og hvor lærer vi å bruke dem i møte med andre mennesker?

Dette er egenskaper som i stor grad utvikles i barndommen, innen de institusjonene hvor vi vokser opp. Det vil si familien, utdanningsinstitusjonene (barnehage og skole) og storsamfunnet ved ulike former for sosiale samhandlinger.

Hvordan vi samhandler med hverandre innen grunnleggende samfunnsinstitusjoner, er slik jeg ser det, det som i størst grad former oss til å bli den personen vi er. Både i forhold til evne til empati og velvilje, og hvilke muligheter vi erverver oss for å nå posisjoner i samfunnet. Som jeg har nevnt i denne oppgaven (s. 38 i denne oppgaven), er det godet Rawls setter høyest i forhold til hvilke goder mennesker har tilgang på – evnen til å ha tro på seg selv og bevissthet om sin egen verdi som menneske. I forhold til å utvikle moralske følelser og handlinger står grunninstitusjonene i en svært sentral posisjon. Praktisering av *rettferdighetsprinsippene* og *kapabilitetene* innen institusjonene er det som teoretisk sett, og etter min mening i størst grad, vil bidra til at barn utvikler egenskaper som empati og velvilje. Da bør verdiene frihet og likeverdighet, som det første prinsippet tilsier, er slik jeg ser det praktiseres overfor alle medlemmene innen samfunnsinstitusjonene. En oppvekst hvor samhandling mellom mennesker er basert på disse verdiene er den viktigste faktoren i utvikling og bruk av moralske følelser overfor seg selv og andre. Vi vil ikke komme utenom egenskaper som egoisme og sjalusi, siden de er en del av den menneskelige natur, men for å unngå dem i størst mulig grad i en forhandlingsposisjon mener jeg *uvitenhetens slør* er et bedre teoretisk alternativ enn å basere seg på menneskelig velvilje (benevolence).

På hvilken måte kan kontrakts teori ha betydning for rettferdighet overfor barn?

John Locke (1632-1704) var en av de første filosofene i vesten som utformet teori med tanke på kommende generasjoner. I *The second Treatise of Government* sier han at partene i en forhandlingsposisjon ikke kan inngå avtaler som binder opp kommende generasjoner;

Uavhengig av hvilke avtaler eller løfter du inngår, skal de holdes, avtalen(e) kan allikevel ikke under noen omstendighet binde opp ens barn eller etterkommere. Fordi barn, når de blir voksne, har rett på samme grad av frihet til å inngå egne avtaler for seg selv som deg, i likhet med enhver annen person (Locke 1993:321).

Locke omtaler barn og voksen som *his son* og *father*, sett i lys av en kontekstuell forståelse av hans teori tilsvarer det etter in mening barn og voksen.

Locke løfter fram vårt felles ansvar til å utforme avtaler på en måte som tar hensyn til den medfødte friheten barn har i kraft av å være mennesker, med lik tilgang på

Menneskerettigheter som voksne. Han sier også at avtaler vi inngår i vår generasjon ikke kan binde opp kommende generasjoner på en måte som legger bånd på deres frihet til å inngå egne avtaler for deres generasjon. Som nevnt flere steder i oppgaven er kunnskap om hvilken generasjon vi tilhører en del av *uvitenhetens slør*. Rawls antagelse er som sagt;

dersom vi ikke vet hvilken generasjon vi tilhører, så vil vi heller ikke inngå avtaler som er ufordelaktige for framtidige generasjoner (Rawls 1999:119).

Nussbaum og Dixon (2012) beskriver hvordan velvilje overfor barn i form av en Front kan være med på å sikre dem verdige liv som individ basert på deres spesielle sårbarhet, og hvordan samme Front hjelper framtidige generasjoner fordi barn som lever verdige liv har større muligheter til å bidra økonomisk til samfunnsinntekter i framtiden i form av arbeid. Å beskytte barns rettigheter og *kapabiliteter* blir dermed i tråd med prinsippet om bærekraftig utvikling (se s. 26 i denne oppgaven om Brundtland-kommisjonen).

I artikkelen til Nussbaum og Dixon gjengir de på s. 557, fra den første Human Development Report fra Forente Nasjoner (FN), som kom i 1990;

“People are the real wealth of a nation. The basic objective of development is to create an enabling environment for people to enjoy long, healthy and creative lives. This may appear to be a simple truth. But it is often forgotten in the immediate concern with the accumulation of commodities and financial wealth”.

Å vise velvilje overfor barn i form av en Front for deres rettigheter og *kapabiliteter*, har slik jeg ser det stor betydning for muligheter til å utvikle stabile samfunn for kommende generasjoner. I tråd med *rettferdighetsprinsippene* og prinsippet om bærekraftig utvikling. Ved å bruke en *kapabilitetstilnærming* som grunnlag for denne Fronten sikrer vi - så langt det lar seg gjøre - hvert enkelt individ grunnleggende livsbetingelser som gir dem frihet til å forme sitt eget liv og omgivelsene de er en del av (Nussbaum og Dixon 2012:557).

Hvordan stiller *rettferdighetsprinsippene* seg i forhold til *kapabilitetene*?

Rawls rettferdighetsprinsipp er utarbeidet for å gi en beskrivelse av hvilke betingelser partene i en forhandlingsposisjon skal forhandle på grunnlag av. De er likeverdige parter som stiller på så like vilkår som mulig. Det forutsettes at de har like muligheter med hensyn til å tenke rasjonelt og være fornuftige, lik beskyttelse i form av lovverk (rettsikkerhet) osv. (se s.35 i denne oppgaven). I forhold til betingelsene *rettferdighetsprinsippene* gir, er det flere likheter mellom prinsippene og *kapabilitetene* Nussbaum setter opp som et minimum av *kapabiliteter* for et verdig liv. Forskjellen er at *kapabilitetene* er mer utfyllende. Det er også Nussbaum sin hensikt, siden hun med sin teori håper å bygge videre på Rawls teori hvor hun sier om *rettferdighetsprinsippene* at de;

«..., are good principles – not only for those cases to which Rawls applies them, but for other cases concerning which he advances no principles at all.» (Nussbaum 2006:24).

Hun sier at det ville være bra å utvide Rawls prinsipp til også å gjelde for de områdene av rettferdighet som hun mener det er behov for *fronter* overfor (Nussbaum 2006:25). Det ville også være i Rawls "ånd" siden han mente at vi for å kunne lære noe av tidligere teoretikere, må tolke dem i beste mening. Sett ut fra den tid de levde i og hva som var de store spørsmål de ønsket å finne et svar på. Rawls utviklet sin teori i en tid med store rasemotsetninger i USA. Og hvor den sosiale ulikheten ble ytterligere styrket ved at afro-amerikanere ikke fikk tilgang til utdanning på lik linje med hvite, de hadde også et sterkt svekket rettsvern, med andre ord urettferdighet satt i system av landets statsmakt (Føllestad i Rawls 2003:14). Nussbaum har utviklet sin teori i en tid der store deler av verden har opplevd en stor velstandsutvikling. Allikevel er det noen grupper som er spesielt sårbare og dermed har falt utenfor denne utviklingen i større eller mindre grad.

Barn, mennesker med psykisk og/eller psykisk funksjonsnedsettelse, og dyr/natur er spesielt sårbare i en forhandlingsposisjon hvor stater fordeler goder som frihet, rettsikkerhet, økonomiske midler til å leve et verdig liv (faktisk tilgang på *kapabilitetene*) og bærekraftig utvikling med tanke på framtidige generasjoner.

Nussbaum kritiserer kontrakts teori generelt for å utelate grupper i samfunnet, fordi teorien tar utgangspunkt i friske menn og hvordan de på en best mulig måte og til deres beste evne utformer samfunnskontrakten. For å legitimere en egen Front for barn er det nødvendig å stille spørsmål rundt hvorfor en egen Front er rettferdig (Nussbaum 2006:69).

Ved hjelp av å fokusere på hvilke kapabiliteter som bør være oppfylt for å kunne leve et verdig liv, mener hun vi kan finne dette svaret.

Så langt i sammenligningen har jeg tatt opp ulikhet i forhold til hvilket teoretisk utgangspunkt Rawls og Nussbaum har, med henblikk på borgerrettigheter og Menneskerettigheter. Jeg har også påpekt ulikheter med hensyn til velvilje (benevolence). Ulikheter med hensyn til rettferdighet overfor barn i kontrakts teori og teori om Det Gode (teleologisk teori) samt en sammenligning mellom *rettferdighetsprinsippene og kapabilitetene*.

I siste del av sammenligningen ønsker jeg å se *uvitenhetens slør* opp mot de ulike *frontene* Nussbaum har utarbeidet. Det gjør jeg for å se hvordan Rawls rettferdighetsteori kan utvikles for å oppnå rettferdighet overfor barn, mennesker med psykisk/fysisk funksjonsnedsettelse, nasjoner og dyr/natur, ved hjelp av Nussbaums *fronter*. Rawls så selv at områdene Nussbaum tar opp er spesielt vanskelige å løse ved hjelp av hans kontrakts teori (Nussbaum 2006:3).

Uvitenhetens Slør i forhold til en Front for mennesker med fysisk og psykisk funksjonsnedsettelse.

Tradisjonelt sett har kontrakts teori bygget på en antagelse om at kontrakts deltagere er menn med tilnærmet lik produksjonsevne og kapasitet. Kvinner, barn og eldre var utelatt fra dette rommet - selv om deltagerne til en viss grad kunne representere deres interesser.

Historisk sett ble disse gruppene simpelthen ikke telt med i samfunnet. Kvinner og barn på 1800tallet ble regnet som en del av mannens «husholdning», hvor kvinner bl.a. ikke hadde stemmerett. Syke ble stuet bort for å glemmes på institusjoner, neglisjert og stigmatisert.

Utdannelse og politisk deltagelse var noe de fleste bare kunne drømme om (Nussbaum 2006:15)

Selv om situasjonen til mennesker med alvorlige funksjonsnedsettelser i dag er blitt bedret betraktelig her i Norge, så er det allikevel mange som føler seg diskriminert. De opplever ofte at deres politiske stemme ikke blir hørt - og det til tross for at det er innen politikken velferdstiltakene avgjøres – som jo i høyeste grad angår mennesker med fysisk og/eller psykisk funksjonsnedsettelse.

De er i større grad enn «friske» samfunnsmedlemmer avhengig av en rettferdig fordeling av goder som kan muliggjøre gode og verdige liv for dem. Mens «friske» mennesker har muligheter til å tilegne seg utdanning og arbeid for å nå deres mål i forhold til *det gode liv*, er mennesker med ulike utfordringer forhindret fra dette alt etter hvor stor grad deres funksjonsnedsettelse har betydning for deres yteevne.

Det gir oss utfordringer i forhold til den sosiale kontrakt ved at vi tenker på partene som gjensidig avhengig av hverandre og med like stor økonomisk yteevne. I et forhold hvor den ene er avhengig av å bli tilgodesett med hensyn til at han ikke kan yte økonomisk på samme måte som den andre part. Demokrati er på en slik måte kun et vern og ikke en garanti for at alle mennesker i samfunnet skal kunne leve et verdig liv (Vetlesen og Nortvedt 2000:200). Rawls teori sier i utgangspunktet ikke noe om fordeling av velferdstjenester. Allikevel sier han noe om menneskeverd i sine to *rettferdighetsprinsipp* ved at alle har rett på et samme sett av likeverdige, grunnleggende rettigheter. Ved å si at det er de som er dårligst stilt i forhold til å erverve seg økonomiske midler, som skal tilgodeses spesielt i forhold til kompensierende fordeler. I denne sammenhengen vil det si mennesker med begrensede muligheter til selv å utføre inntektsgivende arbeid.

Nussbaum bygger sin teori på et liberalt ståsted. Hun hevder viktigheten av å fokusere på individet framfor samme type løsninger for alle.

Et argument vil være å hevde at hennes fokus på individet nettopp vil undergrave den sosiale kontrakt ved at individet ikke vil gå med på løsninger som han ikke kan se vil gagne ham selv. Her sier Nussbaum at vi må tenke ut en ny form for liberalisme. En ny form som imøtekommer menneskers behov for en mer kompleks forståelse av menneskelig samhandling (Nussbaum 2006:221)

Rawls gir ikke noen politisk retning forrang framfor noen annen, hans mål for rettferdighetsteorien var å sette opp et alternativ til utilitarismen innen demokratiske stater (som nevnt tidligere).

Uvitenhetens slør i forhold til Front for barn.

I *A Theory of Justice* erkjenner Rawls den spesielle posisjon foreldre har i forhold til barns senere utvikling og muligheter for å oppnå det beste ut av de evnene de har.

Rettferdighetsprinsippene gir allikevel alle mennesker – også barn som framtidige samfunnsborgere - rett til samme grad av beskyttelse av sine rettigheter på lik linje med alle andre (Rawls 2003:257)

Som nevnt tidligere ønsker Nussbaum og Dixon (2012) et spesielt hensyn til barns rettigheter i form av *kapabilitetene*, i kraft av deres spesielle sårbarhet og de økonomiske rekkefølge-kostnadene det ofte får å ikke sikre barn verdige liv. Barns framtidige liv som økonomiske bidragsyttere til samfunnet avhenger i stor grad av foreldrenes valg for dem, og deres evne til å ivareta barns grunnleggende rettigheter/*kapabiliteter*.

I tillegg til forskjellen i forhold til borgerrettigheter og Menneskerettigheter, er Rawls og Nussbaum ulike med hensyn til beskrivelse av hva frihet vil si. Nussbaum sine *kapabiliteter* gir en utførlig beskrivelse av frihet ved at hver enkelt *kapabilitet* er ment å gi hvert enkelt individ flere reelle muligheter. Ved å nevne mulige konflikter mellom barns og voksnes *kapabiliteter* med hensyn til f.eks. religiøs overbevisning, problematiserer hun temaet autonomi og paternalisme. Forskning Nussbaum og Dixon (2012) viser til tar opp tilfeller hvor voksnes *kapabilitet* til står i konflikt med barns *kapabilitet* og rettighet til liv, utdanning og egen religionsfrihet (se kap. Front for barn).

Her blir liberalisme og behovet for en ny form for liberalisme aktualisert. I hvilken grad bør individets *kapabiliteter* forstått som friheter reguleres? Er det noen friheter som bør stå over andre ved at noen rettigheter/friheter er viktigere enn andre i samhandling mellom voksne - barn?

Kapabilitetstilnærmingen er bygget på en Aristotelisk/Marxistisk forståelse av mennesket; som finner mening i tilværelsen via sosiale og politiske samhandlinger med andre. Mennesker har til alle tider levd sammen med andre, enten oppveksten har vært innen familien eller i andre former, har mennesket alltid hatt et ønske og behov for å leve sammen i former som fungerer;

« ..., which they understand to include living in accordance with justice. » (Nussbaum 2006:85-86).

Uvitenhetens slør i forhold til Front for nasjonalitet.

Dette er et tema som opptok Rawls i mye av hans senere arbeider før han døde i 2002. Han mente selv at hans teori kunne bidra til å løse dette problemet (Nussbaum 2006:3).

Global rettferdighet har blitt mer og mer aktuelt i den senere tiden. Det er en utfordring som opptar oss i vår tid kanskje i like stor grad som autonomi på Kants tid og rase-problematikken i USA etter andre verdenskrig.

Fordelingen av goder mellom fattige og rike nasjoner har tradisjonelt bygget på utilitarismen. Mens barn i Sverige kan se fram mot et liv med gjennomsnittlig 79,9 års lengde så er tilsvarende for et barn født i Sierra Leone 34,5 år (Nussbaum 2006:224).

Nussbaums foreslår en kontrakt basert på Aristotelisk/Marxistisk tenkning med menneskets behov for det Marx kalte for – «*rich human need*» (Nussbaum 2006:278).

Global rettferdighet utfordrer vår forståelse av nasjonale grenser som ofte går på tvers av kulturer. Derfor mener Nussbaum er nødvendig å fokusere på *kapabiliteter* sammen med Menneskerettigheter for å oppnå en form for global rettferdighet.

I ”*Rettferdighet som Rimelighet*” (2003:63) sier Rawls at *rettferdighetsprinsippene* kan deles inn på tre ulike nivåer; det lokale, det nasjonale og til slutt det globale. Rettferdighet som rimelighet tar utgangspunkt i det nasjonale. For så å arbeide seg innover til det lokale og utover til det globale. Teorien setter ikke opp et nøyaktig svar på hvordan disse problemene skal løses, det vil være å gå utover det som er forventet av en slik skisse. I et demokratisk samfunn vil en teori om rettferdighet bygge på en oppfatning av rettferdighet som de fleste av innbyggerne kan slutte opp om.

En rettferdig verden, hvor mennesker lever i sameksistens med hverandre lokalt, nasjonalt og globalt, betinger ikke at alle nasjonene må være demokratiske, men alles grunnleggende Menneskerettigheter må respekteres (Rawls 2003:66).

Ut fra de begrensningene *uvitenhetens slør* gir på partene, kan det argumenteres for at nasjoner burde komme sammen på samme måte som partene innen en nasjon for å fordele goder og byrder. Men ville det være rimelig å anta at partene ut fra deres ulike kulturelle forståelse av rettferdighet vil kunne enes om en rettferdig fordeling av godene etter det andre prinsipp? Nussbaums Front begrunnet i *kapabilitetene* tar utgangspunkt i Menneskerettighetene som alle nasjoner (foruten Vatikanstaten) har underskrevet (snl.no og FN, FN-forente nasjoner), hennes teori sier ikke noe om den økonomiske fordelingen når disse betingelsene er oppfylt.

En forhandlingsposisjon hvor flere nasjoner kommer sammen for å oppnå rettferdighet kan, etter min mening, bygges etter samme modell som Rawls teori. Men det betinger vilje fra partene til å se verden som en helhet hvor de ønsker rettferdighet. Det vil bl.a. bety at flere land må være villige til å dele på kapitalressurser de har bygget opp over tid, for å oppnå større rettferdighet mellom nasjoner på dette området. Vil det være rimelig å anta at rike nasjoner er villige til dette?

I en globalisert verden kan man kanskje hevde at vi mennesker imellom ønsker større grad av rettferdighet når vi ser urettferdighet bli gjort mot forsvarsløse mennesker som av desperasjon flykter i båter over til Europa med håp om et bedre liv. Vår medfølelse og empati blir vekket og vi ønsker å hjelpe. Men er det tilfellet når det kommer til nasjoner? Ønske vi å gi vekk ressurser i form av penger og hjelp til nasjoner som har behov for hjelp til å gi deres innbyggere likeverdige levekår med oss? Vi vet at flere nasjoner hvor brudd på Menneskerettighetene er en realitet, preges av korrupsjon, borgerkrig og undertrykkende regimer.

Har vi som et vestlig land legitimitet til å handle mot et annet lands suverenitet med bakgrunn i vår oppfattelse av rettferdighet? Gir krenkelser og brudd på innbyggers Menneskerettigheter oss en god nok grunn til å intervensere i deres suverenitet?

Uvitenhetens slør i forhold til Front for dyremangfold og natur.

En av betingelsene i *uvitenhetens slør* er som sagt at vi ikke skal være klar over hvilken generasjon vi tilhører i en forhandlingsposisjon. Det vil slik Rawls se det sikre at vi sparer kapital til fremtidige generasjoner. De er allikevel klar over de allmenne fakta de er omgitt av med hensyn til økonomi, psykologi og de politiske spillereglene (Rawls 1999:119) Det vil slik jeg ser det også innebære at de er klar over viktigheten av å bevare jordkloden på en god måte for framtidige generasjoner (som jeg har vist til flere steder i oppgaven). Rawls nevner dyr i sin teori, og hvilke forpliktelser vi har overfor dem. Men at slike forpliktelser naturlig nok vil være av en annen art enn de vi har overfor andre mennesker i tråd med Kants filosofi (Rawls 1999:448)

Nussbaums Aristoteliske tilnærming sier at vi mennesker deler denne jorda, med dens tilgang på goder, med en annen art – dyr. Hun mener at vi bør sikre dem et minimum av omsorg og beskyttelse. Her mener hun Aristoteles gir et bedre bidrag enn Kant og Rawls - ved å legge vekt på det som er godt. Hun mener en *kapabilitetstilnærming* (men selvsagt i en annen form enn den som gjelder for mennesker) i en Aristotelisk tradisjon i tillegg til Kantiansk kontrakts teori muliggjør det gode liv med hensyn til sameksistens mellom mennesker og dyr, på en måte som tar vare på jordkloden som en helhet (Nussbaum 2006: 327.)

5.

Barns situasjon i Norge.

Som nevnt i problemstillingen har jeg valgt å se hvilken teori som finnes for å kunne si noe om rettferdighet overfor barn. I teoridelen har jeg analysert rettferdighetsteori av John Rawls og Martha Nussbaum, og gjort en teoretisk sammenligning av dem. Den forståelsen av rettferdighet jeg har gjort rede for i teoridelen legger til grunn en prosedyre for hvordan oppnå rettferdighet i følge Rawls samt hvilke grunnleggende behov rettferdighetsteori bør gi uttrykk for i følge Nussbaum.

Deres teorier utfyller hverandre ved at Rawls *Rettferdighetsprinsipp* er en prosedyre for å oppnå rettferdig fordeling - når en minstestandard i form av Nussbaums *Kapabiliteter* er oppnådd for alle mennesker.

For å se nærmere på barns situasjon i Norge har jeg valgt å se nærmere på fattigdom ved hjelp av utredningen – Fordelingsutvalget (NOU 2009:10).

I forhold til rettssikkerhet har jeg valgt å se nærmere på utredningen - Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning av det biologiske prinsipp i barnevernet (NOU 2012:5).

Hvilke prosedyrer og prinsipp legges til grunn for anbefalingene Fordelingsutvalget gir med hensyn til å fordele økonomiske midler med tanke på barn? På hvilken måte evner norsk forvaltning å beskytte de mest utsatte barn- og unges rettssikkerhet? Og hvilke prinsipp legges til grunn for forvaltningens avgjørelser?

Først beskriver jeg hvilket mandat hvert av utvalgene hadde, deretter tar jeg opp noen funn de gjorde, og hvilke anbefalinger de gav med bakgrunn i funnene.

I den siste delen tar jeg opp noen utfordringer media har tatt opp i forhold til barn og unges rettssikkerhet. Hvor jeg ser spesielt på de institusjonene hvor barn vokser opp – familien- barnehage/skole og barnehjem. Her har jeg valgt å se på drap i nære relasjoner, mobbing i barnehage og skole, og bruk av tvang overfor barn og unge innen barnevernsinstitusjoner

Norsk Offentlige Utredninger.

Norsk Offentlige Utredninger (NOU) er utredninger utført av utvalg og arbeidsgrupper som er oppnevnt av et departement eller ei regjering (regjeringen.no, NOU-ar). Hensikten er å se nærmere på ulike samfunnsforhold. Spørsmål utvalgene og arbeidsgruppene stiller seg bør stå i samsvar med det mandatet de er gitt, det vil si den oppgaven de er gitt av regjering eller departement med hensyn til å undersøke ulike samfunnsforhold. Baser på funnene de gjør gir de anbefalinger om hvordan politikken bør justeres på ulike samfunnsområder, eller om vedtatt politikk har ønsket effekt. Med andre ord utredninger for å finne ut hvordan politikken bør regulere samfunnsområder, og i hvilken grad den gjør det. I tillegg til NOU kan utredningene også komme som rapporter.

NOU 2009:10 – Fordelingsutvalget.

Bakgrunnen for utvalget var den generelt store velstandsutviklingen de fleste grupper i Norge har opplevd de siste årene - samtidig som noen grupper har falt utenom denne utviklingen. Utvalget ble gitt et mandat med begrunnelse i å finne mulige årsaker til denne skjevheten samt å foreslå mulige tiltak for å utjevne økonomiske forskjeller over tid. Det vil si både komme med forslag som kan bidra til utjevning av inntektsmuligheter og hvordan allerede opptjente økonomiske ressurser bør fordeles (NOU 2009:10 s. 283).

Det ble vist til noen mulige grunner til skjevfordelingen, som større forskjeller i lønn over tid, og et økt frafall fra arbeidslivet på grunn av sykdom - og dermed en avhengighet av staten for å sikre livsopphold. Begge er forhold som kan ha stor betydning for inntektsfordelingen.

Med bakgrunn i disse forholdene skulle utvalget gi en grundig analyse av økonomiske forskjeller, hvilke prosesser som har ført til denne utviklingen og hvilke tiltak som kan snu den.

Utredningen skulle deles inn i tre deler hvor den første skulle ta for seg forskjeller i den økonomiske utviklingen over tid. Andre del, - den politiske implikasjonen ved å vektlegge fordelingspolitikk opp mot andre politiske mål. Den tredje delen skulle komme med forslag til konkrete handlinger for å snu denne utviklingen over tid (NOU 2009:10 s. 9).

Jeg har valgt å se på hvordan utvalget har arbeidet i forhold til barn. Brukes rettferdighetsteori fra Rawls og Nussbaum, og i så fall på hvilken måte? Hvordan er barns situasjon i forhold til fattigdom? Hvilke støtteordninger ser de på som er rettet mot barn?

På hvilken måte mener utvalget anbefalingene de gir som er rettet mot barn, vil gi en jevnere inntektsfordeling over tid?

På hvilken måte brukes John Rawls og Martha C. Nussbaums teorier i utredningen?

John Rawls nevnes flere steder (41) i utredningen. Først i sammendraget hvor det hevdes at hans teori representerer en egalitær tradisjon som står for størst mulig likhet med hensyn til resultat (NOU2009:10 s. 12). Det er etter min mening delvis riktig, som jeg har gjort rede for i oppgavens teoridel åpner Rawls opp for skjevdeling i det andre prinsipp – men bare dersom det er til fordel for alle og hvor de som kommer dårligst ut har en form for «vetorett».

Det andre stedet i utredningen hvor Rawls nevnes er i kapittel 3.2.2. *Mål med fordelingen.*

Hvor Rawls teori ses opp mot den liberalistiske filosofen Robert Nozick. Her legges det vekt på Rawls positive forståelse av frihetsbegrepet innen statlig regulering - forstått som at staten bør sikre alle mennesker noen grunnleggende *friheter til*. Nozick hevdes å ha en negativ forståelse av frihetsbegrepet som alle menneskers rett til *friheter mot* statlige inngripen i deres privatliv. Hvilken teori vi heller mot er etter min mening påvirket av hvor vi mennesker står i forhold til tilgang på goder. En person som har rikelig tilgang på goder i form av økonomiske midler vil ha et større insentiv for å beskytte seg mot statlig inngripen i disse midlene, enn en person som ikke har samme tilgang på disse vil ha. Uavhengig om de har stor tilgang på økonomiske midler eller ikke, mener jeg de har samme behov for beskyttelse av grunnleggende friheter.

I samme kapittel nevnes også barn og barns rettigheter, hvor de viser til at Nozick anser barn for å være foreldrenes eiendom mens Rawls innrømmer barns behov for beskyttelse, men at hans teori i liten grad kan sies å gjelde for barn (NOU 2009:10 s. 24-26).

Her mener jeg ved hjelp av teorikapittelet om Rawls teori at Fordelingsutvalget tar feil.

Rettferdighetsteori slik Rawls beskriver den skiller ikke i forhold til alder. *Frihetene til* gjelder for alle mennesker, men hvor borgere med fulle borgerrettigheter i tillegg til Menneskerettigheter, har et særlig ansvar ved hjelp av sin stemmerett til å sikre alle mennesker – også barn – likeverdige muligheter til tilgang på goder.

Den siste delen av utredningen som kommenterer Rawls er kapittelet *Om økonomisk likhet* (NOU 2009:10 s.301). Kapittelet legger til grunn mandatets utgangspunkt om at stor økonomiske ulikhet er et onde. Men de viser likevel til at alle bør lønnes etter fortjeneste, som et moralsk utsagn mot likhet (NOU 2009:10 s. 301). Det vil si at utvalget ikke tar høyde for at mennesker blir født med ulik grad av funksjonsevne, og dermed ulikt ståsted i forhold til mulighet for å motta lønn etter fortjeneste. Er det slik at de som mottar høy lønn også fortjener det?

Informasjon om egen yteevne er informasjon Rawls (*uvitenhetens slør*) mener partene ikke bør ha kunnskap om i en forhandlingsposisjon, fordi yteevne ikke er rettferdig fordelt fra naturens side. Dersom vi kun lønner etter yteevne ser vi også bort fra *The Moral Sentiments* som empati og velvilje i forhold til personer som ikke har yteevne. Jeg mener ikke at vi skal la være å belønne stor arbeidsinnsats, men det kan ikke være et argument mot en jevnere fordeling. Det vil etter min mening være å gi mennesker med nedsatt yteevne mindre verdi som mennesker.

Martha Nussbaum nevnes kun ett sted i utredningen (s. 305), hvor de hevder at hennes kapabilitetsliste er omstridd og mer rettet mot fattige land enn et land som Norge. Denne formuleringen antar jeg er gjort med bakgrunn i en overfladisk innsikt i hennes teori hvor utvalget tar det som en selvfølge at alle barn i Norge får oppfylt grunnleggende behov som tilstrekkelig ernæring og beskyttelse mot overgrep.

Fattigdom.

I forhold til barnefamilier økte andelen lavinntektshusholdninger fra 4 til 7 % i tidsrommet 1997 til 2007. Antall barn i gruppen med vedvarende lavinntekt økte fra 67 000 i perioden 2004-2006 til 70 000 i perioden fra 2005-2007. Grupper som i særlig grad var og er representert her er familier med mange barn, og familier hvor omsorgsgiverne har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Så mange som 40 % av barna i lavinntektsgruppen hadde ikke vestlig bakgrunn (NOU 2009:10 s. 64 - 65). Andelen barn i den vedvarende lavinntektsgruppen har holdt seg relativt stabilt fram til 2011, mens andelen barn i denne gruppen med ikke vestlig bakgrunn har økt fra 40 til 47 % (SSB, Husholdningenes inntekt, ulike grupper 2011).

(Viser for øvrig til kapittelet hvor jeg ser på barns situasjon i Norge i forhold til Rawls andre prinsipp s. 44 - 46).

Økonomiske støtteordninger til barn og barnefamilier.

Barn og unge i Norge mottar ikke egne økonomiske støtteordninger. I den grad norske myndigheter bidrar økonomisk til deres utvikling, så er det gjennom økonomiske midler til helseordninger, barnehager og skoler samt ulike støtteordninger til deres omsorgspersoner. I hvilken grad statlige helseressurser kommer barn og unge til gode kommer an på om barnets omsorgspersoner har kunnskap eller får kunnskap om hvilke typer helsehjelp som finnes, og om omsorgspersonene ønsker å benytte seg av disse.

Barnehage er per i dag et frivillig tilbud fra både offentlige og private tilbydere, hvor betalingen er gradert etter omsorgspersonenes inntekt.

Skole er ikke frivillig, alle barn i Norge har opplæringsplikt fra det året barnet fyller 6 år.

Undervisningen kan gis av omsorgspersonene, men da med tilsyn fra statlige kontrollorganer (som også er tilfelle for private grunnskoler). Opplæringsplikten gjelder for alle barn som oppholder seg i Norge, og hvor det er sannsynlig at barnet skal oppholde seg her i mer enn 3 måneder (lovdata.no, Opplæringslova kap. 2. § 2-1, Rett og plikt til grunnskoleopplæring).

Fordelingsutvalget ser den store nytten gratis utdanning har i forhold til å beskytte seg mot et liv i fattigdom. De anbefaler at gratisprinsippet innen utdanning videreføres og styrkes, også til å gjelde for barnehager. På den måten når man alle barn, og man vil slippe å måtte finne kriterier for hvem som skal dekkes av ordningen (NOU 2009:10 s. 288). Denne anbefalingen er slik jeg ser det, i tråd med Rawls prinsipp om lik tilgang på posisjoner i samfunnet og Nussbaums kapabilitet nr. 4 *Sanser, fantasi og tanke* og 6. *Praktisk meningsutvikling*. Fordi lik tilgang på posisjoner betyr å tilegne seg den kunnskapen som trengs for å nå de posisjoner en ønsker seg. I tillegg til at læringsinstitusjonene (barnehage/skole) slik vi kjenner de i Norge skal gi barn et så godt kunnskapsmessig grunnlag som mulig for å utvikle og bruke egne sanser, evne til fantasi og tankekraft. En ressurs som er viktig for å utvikle egne meninger om hva det gode liv betyr for dem individuelt, men også samfunnsmessig ved at kunnskapen vi gir barn i dag er del av vår framtidige verdiskapning.

Sett i lys av forskning som viser at; - fattigdom ser ut til å gå i arv i enkelte familier (NOU 2009:10 s. 64), - barn i familier med behov for langvarig sosialhjelp har størst sannsynlighet for å havne i denne gruppen selv som voksen (NOU 2009:10 s. 129) og - fullført videregående utdanning ser ut til å være den største faktoren for ikke å oppleve fattigdom som voksen (se s. 44), kan det ha stor betydning for en jevnere inntektsfordeling å bruke økonomiske støtteordninger der det er nødvendig for å sikre ungdom faktiske muligheter til å gjennomføre videregående opplæring.

Utvalget peker på at det er forskningsmessig bevist at det er en sammenheng mellom svake karakterer i ungdomsskolen og frafall i videregående skole. De viser til at så mange som 3000 elever går ut av grunnskolen uten tilstrekkelige forutsetninger for å klare de målene videregående opplæring har satt. For å sikre de mest utsatte ungdommene gjennomføringsevne anbefaler de å se på flere mulige løsninger. Et av forslagene er at skolen i større grad enn i dag gir eleven hjelp dersom de opplever psykiske og sosiale problemer (13 % av elever mellom 13 og 15 år har behov for profesjonell hjelp til depresjon og angstrelaterte utfordringer). Utvalget anbefaler også tettere oppfølging av elevene gjennom grunnskolen ved at man styrker opplæringen, men ikke senker ambisjonsnivået (NOU 2009:10 s. 291). I forhold til ambisjonsnivå bør tanken være at alle kan nå målet ved hjelp av den riktige støtten. Utvalget viser videre til at de ikke har tilstrekkelig grunnlag for å foreslå konkrete tiltak men peker på at det vil være flere tiltak som vil være samfunnsøkonomisk lønnsomme, sett i lys av hvor mange som står utenfor arbeidslivet – uten fullført videregående.

Basert på utvalgets anbefaling mener jeg staten bør vurdere flere former for samarbeid mellom ulike tjenesteytere (f.eks. spesialisthelsetjenesten, NAV, og fastlege). Det vil også være i tråd med intensjonen til individuell plan (lovdata.no, Individuell plan § 2 og § 4).

Så langt har jeg sett på hvordan utvalget stilte seg i forhold til rettferdighetsteori fra Rawls og Nussbaum, fattigdom i barnefamilier og statlige støtteordninger i form av gratis utdanning. Ved at staten fordeler midler til gratis utdanning, hjelpes barn ut av fattigdom på lang sikt. Denne ordningen har også stor betydning for barn og unges muligheter til å nå ønskede posisjoner i framtiden.

I følgende kapitlet ser jeg hvordan Fordelingsutvalget stiller seg i forhold til ulike støtteordninger til familiene. De så at spesielt to støtteordninger hadde hatt betydning for overføringen til barnefamilier; barnetrygd hvor realverdien av støtteordningen har gått ned, og kontantstøtte hvor inntekten til lavinntektsfamilier hadde gått opp (NOU 2009:10 s.69 og70). Andre ordninger som foreldrepenger ved fødsel eller adopsjon nevnes kun av utvalget i ett tilfelle, hvor de sier at arbeidsavklaringspenger skal gi opptjeningsrett til foreldrepenger. Jeg har allikevel valgt å kommentere støtteordningen fordi den har betydning for barnefamiliers økonomiske situasjon.

Avhengig av hva man har hatt av inntjening før man føder eller adopterer, gis det økonomisk støtte fra NAV til å være hjemme med barnet det første året med 80 % lønnskompensasjon dersom man ønsker å være hjemme i 59 uker, mot 100 % dersom man velger 49 uker (Inntekt som overstiger 6 G det vil si mer enn 530 220,- kroner i året gis det ikke kompensasjon for) (NAV.no, Foreldrepenger, Grunnbeløpet i folketrygden). Ordningen gis etter utilitaristisk prinsipp ved at det er en ordning som kommer de fleste til gode. Og hvor de som har ytt mest i form av skattepenger får mest i form av støtte. Mennesker som har stått utenfor arbeidslivet på grunn av ulike forhold som nedsatt funksjonsevne eller ledighet, har ikke krav på ytelsen.

Barnetrygd.

Barnetrygd en økonomisk støtteordning Norge har for å gi barnefamiliene kompensasjon i forhold til de utgifter de har ved å forsørge dem (NOU 2009:10 s. 231). I hvilken grad barnetrygden har reell effekt på barnefamiliers økonomiske situasjon stiller seg ulikt i forhold til hvor mye midler de har til disposisjon fra før. En økonomisk støtteordning uansett størrelse vil ha større betydning for kjøpekraften til en familie som har utfordringer med å dekke nødvendig livsopphold, enn den vil i en familie som er godt innenfor marginene. Det familien har igjen til forbruk når nødvendige utgifter til mat, husly, klær, strøm og lignende er større dersom familien har en inntekt på en million enn dersom den er to hundre tusen (Da ser jeg bort ifra forhold som gjeld, da dette er en faktor som husholdningene til en viss grad kan regulere selv).

En økonomisk støtteordning som barnetrygd vil dermed ha ulik betydning i forhold til å dekke nødvendige utgifter.

I dag er barnetrygd fordelt etter et utilitaristisk prinsipp, da det er en ordning som gjelder for alle barnefamilier uavhengig av hvilket økonomisk behov de måtte ha for støtteordningen. Det gis likt økonomisk bidrag til alle barnefamilier, men med dobbel stønad og småbarnstillegg til enslige foreldre – det vil si 970 kr. i mnd. til familier med to omsorgspersoner og dobbelt beløp (1940,-) til enslige forsørgere (2600,- dersom du er enslig forsørger til barn mellom 0 og 3 år) (NAV.no, Barnetrygd).

Utvalget anbefaler blant annet å oppjustere barnetrygden i tråd med lønnsveksten i økonomien for å bedre situasjonen til fattige barnefamilier (NOU 2009:10 s. 299-300). Denne anbefalingen tar utgangspunkt i allerede eksisterende fordelingsmodell hvor alle barnefamilier har tilgang på ordningen. Dersom ordningen blir gjennomført vil det bety at staten samlet sett må gi større økonomiske ytelser til barnefamilier, uavhengig av familiens egen inntekt. En oppjustering av barnetrygd i forhold til lønnsveksten vil komme alle barnefamilier til gode, men samlet sett vil det også kunne bidra til samme ulikhet ved at støtteordningen vil gi alle barnefamilier større kjøpekraft. For en familie hvor barnetrygd ikke er nødvendig for å dekke nødvendige utgifter vil for eksempel beløpet kunne inngå på en sparekonto. Det vil ikke være tilfellet for en familie hvor barnetrygden dekker nødvendig livsopphold.

Sett i forhold til andre økonomiske ytelser forbeholdt voksne som; uføretrygd, arbeidsavklaringspenger og sosialstønad som alle tar utgangspunkt i en minimumssats for å leve verdige liv, har barnetrygd stor betydning for faktisk kjøpekraft. Barn i familier med disse utfordringene er den aller svakeste gruppen med hensyn til tilgang på økonomiske ressurser.

En fordeling etter Rawls *Rettferdighetsprinsipp* vil etter min mening tilsi en behovsprøving av offentlige støtteordninger som barnetrygd (Prinsippet om økonomisk fordeling sier at de som har størst tilgang på goder som formue og inntekt må rettferdiggjøre dette overfor gruppen som har minst tilgang på disse s. 36). En økonomisk støtteordning som gis til alle familier uavhengig av tilgang på økonomiske goder, kan etter min mening ikke rettferdiggjøres overfor den svakeste gruppen av barn og deres familier.

Kontantstøtte.

Kontantstøtteordningen er en ordning barnefamilier selv kan velge, dersom de ikke ønsker å benytte seg av økonomiske støtteordninger beregnet på barn i form av barnehage fra det året barnet fyller ett år til og med to år (NAV, Kontantstøtte til småbarnsforeldre). Denne støtteordningen ble vedtatt for å gi barnefamilier bedre økonomisk valgmulighet med hensyn til å ta seg av sine egne barn, i stedet for å benytte seg av barnehager. Kontantstøtte er dermed en ordning myntet på familien og ikke barnet, selv om noen mener at ordningen også kommer barn til gode, så er dette en påstand som er påvirket av hvilke verdier vi lever etter og ikke hvilke fordelingsmessige konsekvenser støtteordningen har.

Fordelingsutvalgets anbefalinger i forhold til større likhet i tilgang på lønnsmuligheter sier at det har store konsekvenser for ungdoms gjennomførelsessevne av videregående utdanning, at de får et før- og grunnskoletilbud som sikrer dem tilstrekkelige forkunnskaper. Det betyr at det trengs tiltak på fire nivå; barnehage, grunnskole, videregående og unge voksne med lav utdanning (NOU 2009:10 s. 286). I lys av denne kunnskapen er det etter min mening viktig at alle barn gis muligheten til et kvalitativt godt barnehagetilbud. Å fortsette med kontantstøtteordningen slik den er i dag gir foreldre som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet et insentiv til ikke å benytte seg av betalt barnehage. Konsekvensen er at deres barn ikke får samme muligheter til det læringsutbyttet barnehagene gir, som barn med foreldre i arbeidslivet får (NOU 2009:10 s. 289).

Utvalget foreslår en utfasing av kontantstøtten med bakgrunn i de langsiktige konsekvensene denne har for den svakeste gruppen av barna (NOU 2009:10 s. 289).) En anbefaling som slik jeg ser det også er i tråd med Rawls Rettferdighetsprinsipp og Nussbaums kapabiliteter (se forrige side).

Siden utvalget gav sin vurdering i 2009 er det gjort endringer i forhold til kontantstøtten hvor den i dag gis til barnet er to år, mot tidligere tre år. Enkelte kommuner, som Kristiansand, har allikevel valgt å behold kontantstøtten ved hjelp kommunale midler. Foreldre som har barn mellom to og tre år og er bosatt i kommunen får 4000,- pr. måned i økonomisk støtte dersom de ikke benytter seg av barnehage (Kristiansand kommune.no, Kommunal Kontantstøtte).

NOU 2012:5 - Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet.

Utvalget skulle utrede det biologiske prinsippets anvendelse i barnevernet.

De ble gitt et mandat hvor de skulle;

- Belyse norsk og internasjonal forskning på områder de mente var av relevans for oppdraget.
- Vurdere barns rettsvern og behov for beskyttelse opp mot foreldres rettssikkerhet og menneskerettslige vern.
- Vurdere om det er en for høy terskel innen barnevernet for omsorgsovertagelse.
- Utrede med et spesielt hensyn til barn i aldersgruppen 0-4 år.
- Vurdere hvor lang tid en bør gi foreldre på å forbedre sin omsorgsevne.
- Omtale hvilke virkemidler foreldre bør ha og har med hensyn til å bedre egen omsorgsevne.
- Vurdere om dagens lovverk ved samværssituasjoner ivaretar barnets beste i tilstrekkelig grad.
- Vurdere om dagens lovverk i tilstrekkelig grad ivaretar det ufødte barn i tilfeller hvor mor har en livsførsel som kan skade barnets utvikling.
- Utrede i hvilken grad barnets far ses på som en alternativ omsorgstaker i tilfeller hvor mor ikke evner dette.
- Utvalget skal oppsummere funn som er av særlig interesse for myndighetene i den hensikt å utvikle barnevernet på en faglig god måte.

(NOU 2015:5 s. 11-12)

Det juridiske rammeverket for barnevernets arbeid.

Det juridiske rammeverket utvalget oppgir som grunnlag for sin utredning er Barnevernloven, Barnekonvensjonen og Menneskerettighetene (NOU 2012:5 s. 36). Dette er lovene som skal regulere barnevernets avgjørelser hvor Barnekonvensjonen, som er en del av Menneskerettighetene, skal gis prioritet. Det betyr at dersom det er motstrid mellom en paragraf i for eksempel Barnevernloven og Menneskerettighetene/Barnekonvensjonen, så skal Barnevernloven vike for Menneskerettighetene/Barnekonvensjonen. Dette prinsippet kalles Lex superior (høyere lov) (lovdata.no, Grunnloven 2014, en introduksjon).

FNs Barnekomité har som oppgave å overvåke om og i hvilken grad land som har underskrevet Barnekonvensjonen overholder punktene de har ratifisert (fn.no, Norge eksaminert av FNs Barnekomité). Utvalget viser til at Barnekomiteen var betenkt i forhold til den betydelige underfinansieringen som er i norsk barnevern. Konsekvensen er at barnevernet, som skal hjelpe barn og deres familier i situasjoner hvor de trenger hjelp, har for lite midler til å drive forebyggende arbeid. Komiteen anbefaler at barnevernet bevilges nødvendige midler for at staten skal kunne utføre deres plikter i henhold til Barnekonvensjonen (NOU 2012:5 s. 55).

Spørsmål jeg har stilt meg i forhold til barns situasjon i Norge er; - nevnes rettferdighetsteori fra Rawls og Nussbaum i utvalgets utredning? - og i så fall på hvilken måte brukes deres teori for å si noe om hvordan barns situasjon kan bedres? - hvilke anbefalinger gir de i forhold til barns rettssikkerhet? - på hvilken måte ivaretar anbefalingene barns rettssikkerhet?

Brukes teori fra Rawls og Nussbaum i utredningen?

Utvalget nevner verken Rawls eller Nussbaum i sin utredning. Det mener jeg er en svakhet ved utredningen siden dette er teorier som sier mye om hvordan alle mennesker bør sikres like muligheter til gode liv med respekt for Menneskerettighetene, også barn.

En utredning som tar opp problemstillinger knyttet til barns rettsikkerhet bør etter min mening også gjøre rede for det teoretiske grunnlaget for rettssikkerhet. I drøftelsen av utredningen viser jeg hvordan Rawls og Nussbaums teorier kan brukes for å teoretisere hvorfor rettssikkerhet er nødvendig – også for barn. I dette kapitlet legger jeg spesielt vekt på Nussbaums *kapabiliteter* fordi *kapabilitetene* samlet sett er et uttrykk for et minimum av friheter alle mennesker bør sikres for å leve verdige liv. Frihetene i form av en liste på 10 *kapabiliteter*, bør sikres ved hjelp av lovverk og forvaltning. Det betyr at det ikke er nok med juridisk beskyttelse av *kapabilitetene*, de bør også integreres i forvaltningen ved at *kapabilitetene* legges til grunn for avgjørelsene de gjør. Ved å bruke *kapabilitetene* kan for eksempel et ombud eller en familiedomstol avgjøre om omsorgen barn og unge får innen familien eller i andre institusjoner hvor de oppholder seg er til *barnets beste* (barnekonvensjonen art. 3. 1. siste ledd og Grl. § 104 tredje setning, andre ledd).

Kapabilitetslisten blir dermed, etter min vurdering, et teoretisk utgangspunkt for å måle et abstrakt begrep som *barns beste*. Det vil for eksempel bety at dersom ikke barns *kapabilitet* til *kroppslig integritet* (3. kapabilitet), blir beskyttet så har vi som samfunn en utfordring med hensyn til barns rettssikkerhet.

Hvordan forstår utvalget det biologiske prinsipp?

Utredningen la en juridisk forståelse til grunn for det biologiske prinsipp. Dette prinsippet er forankret både i Menneskerettighetene art. 8 *Retten til respekt for privatliv og familieliv*, Grunnloven § 104, siste setning hvor staten skal legge til rette for at barn vokser opp under forhold som støtter deres utvikling, fortrinnsvis innen familien, Barnekonvensjonen art. 9 hvor de landene som har ratifisert artikkelen skal sikre at barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje, unntatt når et myndighetsorgan som er underlagt rettslige prøveordninger, beslutter at adskillelse er til barnets beste (GrL. § 104 ble vedtatt i 2014, og nevnes dermed ikke i NOU 2012:5). Det biologiske prinsipp er også forankret i Barnevernloven § 4-4 ved at hjelpetiltak som barnevernet gir - *skal ha som formål å bidra til en positiv endring for barnet eller i familien*.

Det biologiske prinsippet er i følge utvalget knyttet til to ting;

- den følelsesmessige tilknytningen som er mellom foreldre og barn. Denne relasjonen bør opprettholdes også i de tilfeller hvor barnet av ulike årsaker ikke kan bo sammen med foreldrene.

- den rollen familien har hatt og har i forhold til å være det stedet hvor barn vokser opp og får sine primære behov dekket.

Utvalget støtter den samfunnsordningen vi har i dag med hensyn til familien, og anerkjenner de sterke bånd som er mellom foreldre og barn. Lovgivning som skal regulere denne *normalordningen* må ta utgangspunkt i disse forholdene (NOU 2012:5 s. 15). Støtten utvalget gir er som jeg har nevnt ovenfor, forankret både i internasjonale Menneskerettigheter og Norges Grunnlov.

Hva menes med det nye prinsippet – det utviklingsfremmende - som utvalget foreslår bør legges til grunn for omsorgsovertagelse av barn?

Med et utviklingsfremmende prinsipp mener utvalget omsorg som støtter barnets utvikling. Omsorgen som gis til barn bør etter deres vurdering evalueres etter tre ulike faktorer;

- a) Om tilknytnings- og relasjonskvaliteten mellom omsorgsperson og barn er utviklingsstøttende eller ikke.
- b) Hvor alvorlig omsorgssvikten og/eller overgrepene er.
- c) I hvilken grad egenskaper ved omsorgspersonen(rus, psykisk lidelse, psykisk utviklingshemming) er av forbigående eller varig karakter.

(NOU 2012:5 s. 15-16)

Punktene setter etter min mening opp noen utfordringer i forhold til rettssikkerhet som jeg ønsker å utdype videre.

1. Hva innebærer utviklingsstøttende omsorg?
2. Utvalget viser til hvordan grove overgrep og omsorgssvikt i familien påvirker barns livsutsikter. Jeg tar opp noen eksempler media har tatt opp i forhold til barns rettssikkerhet innen familien, men også innen andre institusjoner hvor barn oppholder seg som barnehage/skole og barnehjemsinstitusjoner.
3. Mennesker med en psykisk lidelse, rusproblematikk og psykisk utviklingshemming er noen av de svakeste gruppene i samfunnet. På hvilken måte blir deres menneskelige behov ivaretatt i vurderingen av deres omsorgskompetanse?

1.

Hva er utviklingsstøttende omsorg?

I forhold til det første punktet om omsorgen er utviklingsstøttende eller ikke, viser utvalget til nasjonal og internasjonal forskning som sier noe om hvilke skader og senskader omsorgssvikt og mishandling kan få for barns livsbetingelser. De viser blant annet til skader på barns følelsesmessige og atferdsmessige funksjon, sosial kompetanse, skoleprestasjoner og flere generelle helseproblemer. Senskadene kommer til uttrykk ved redusert evne til å knytte seg til andre mennesker fordi omsorgssvikt og mishandling har gitt dem en erfaring hvor de i større eller mindre grad har mistet håp for framtiden og på verden generelt. Forskning viser også til skader på empatiutviklingen (NOU 2012:5 s. 19).

Utvalget viser til nyere forskning hvor forskere har funnet ut at forsømmelse de første levemånedene ofte får negative konsekvenser i et livsperspektiv. Forskere har også funnet ut hvilke faktorer som forstyrrer tilknytningen og samhandlingene mellom foreldre og barn. De fant blant annet at barn knytter seg til alle personer som er tilgjengelige for dem også de som skader dem (NOU 2012:5 s. 21).

Det utvalget ikke sier noe om er hva som er god omsorg. Hvordan kan vi definere god omsorg? Hvilke menneskelige behov ønsker vi at omsorgen skal dekke?

Etter min mening er dette en svakhet med NOU 2012:5.

Martha Nussbaum sin kapabilitetsliste er utviklet med tanke på hvilke grunnleggende behov mennesker har, med tanke på å leve verdige liv. Etter min mening vil omsorg som ikke fyller denne minimumsstandarden være omsorg hvor det er behov for korrigering. Noen av *kapabilitetene* er mer sentrale enn andre med tanke på hvilke utviklingsmuligheter barn har på veien til å bli voksne, og bør dermed også beskyttes spesielt (som jeg har tatt opp flere steder i oppgaven i denne oppgaven). Slik jeg ser det vil barnevernstiltak (frivillige- og tvangstiltak) som tar utgangspunkt i Nussbaums kapabilitetsliste gi mulighet for teoretisk forankring av tiltakene. En konsekvens kan være at tiltakene gi mindre rom for menneskelig skjønn, men de vil slik jeg ser det være nærere knyttet til Menneskerettighetene.

Det vil kunne øke prinsippet om at like tilfeller bør behandles likt, uavhengig av hvilken kommune eller fylke man bor i.

2.

Overgrep, mishandling, omsorgssvikt og krenkelser av barn/unge i institusjoner hvor de oppholder seg.

NOU 2012:5 har konsentrert seg om familien og hvordan omsorgssvikt, overgrep og mishandling innen familien nødvendiggjør statlig inngripen ved hjelp av barnevernet. Der er til en viss grad naturlig siden utvalgets mandat var å utrede bruk av det biologiske prinsipp i barnevernets saker. I forhold til det nye prinsippet de anbefaler om utviklingsfremmende omsorg er det flere institusjoner som har utfordringer. Under dette punktet har jeg valgt å se på utfordringer det norske samfunn har i forhold til barns rettssikkerhet innen familien, barnehage/skole og barnevernsinstitusjoner.

Utfordringene jeg har valgt å konsentrere meg om er som nevnt i disposisjonen, barnedrap i nære relasjoner, mobbing i barnehage og skole og bruk av tvang i barnevernsinstitusjoner.

Utfordringene er hentet fra kilder som media samt forskning og statistikker hentet fra andre kilder som Kripos, SSB og NOU 2009:10, og NOU 2015:2 i tillegg til NOU 2012:5.

Barnedrap i nære relasjoner.

NOU 2012:5 viser til at vold, utagering, aggresjon, uforutsigbar oppførsel og aggressivitet utført av omsorgspersoner, setter barn og unge i en konstant alarmberedskap. Barn som blir utsatt for slike hendelser lever i konstant frykt for gjentakelse mens de oppholder seg i nærheten av personen(e) som utøver vold. De påføres traumer de må lære seg å leve med for resten av livet, og som preger dem i all videre samhandling med andre mennesker. Mange klarer seg i forhold til å fungere i senere familie- og arbeidsliv, men det er også mange som ikke finner seg til rette her. De blir gjengangere i psykisk helsevern, for enkelte betyr det et liv som langtidspasient innen ulike helseinstitusjoner. Utvalget påpeker et viktig signal forskerne gir når de sier at en påkjenning kommer sjelden alene. Personer som opplever traumer på flere områder som, mishandling i familien, mobbing på skolen og i tillegg blir utsatt for voldtekt i kameratgjengen, har større sjans for alvorlige og varige skader på sitt selvbilde enn dersom personen opplevde et enkelt overgrep. Utvalget viser også til at det er de miste barna som er den mest sårbare gruppen, og at de derfor bør gis politisk prioritet i forhold til tidlig inngripen dersom man mistenker vold og/eller omsorgssvikt. Siden små barn mellom 0 og 4 år er de mest utsatte i forhold til å være eksponert for potensielle skader. Det er her det er størst fare for at mishandling og/eller omsorgssvikt kan føre til død (NOU 2012:5 s. 19-20).

Omsorgssvikt og mishandling som fører til død er en av de utfordringene jeg har valgt å se nærmere på i forhold til barns situasjon i Norge, fordi drap er endelig. Drapsofre har ingen vei tilbake til livet. Drap er brudd på Menneskerettighetene art. 2 *Retten til liv*, og Barnekonvensjonen art. 6 første setning. Nasjoner som har ratifisert artikkelen;

«...erkjenner at hvert barn har en iboende rett til livet».

Drap er også straffbart i følge Straffeloven kapittel 22.

«Forbrydelser mod Liv, Legeme og Helbred, § 233 «Den som forvolder en andens Død, eller som medvirker dertil, straffes for Drab med Fængsel i mindst 8 år.».

Drap er brudd på Rawls 1. prinsipp hvor *alle mennesker bør ha samme grunnleggende rettigheter forbundet med frihet* og Nussbaums 1. kapabilitet – *Liv*.

Ved andre straffbare handlinger og krenkelser mot menneskeheten eller enkeltindividet kan ofrene, alene eller ved hjelp av andre mennesker, komme seg videre.

De har livet.

En artikkel i Aftenposten 8.2.15 tok opp barnedrap i nære relasjoner; *«Hvert år dør gjennomsnittlig fem barn under fire år som følge av foreldrenes handlinger».*

Professor Torleiv Rognum ved rettsmedisinsk institutt i Oslo, sier til Aftenposten at man ved obduksjon av barn typisk finner to klare drap, en mishandlingssak og to som dør av omsorgssvikt.

Rognum advarer mot å la pårørende sette seg imot gjennomførelse av rettsmedisinske obduksjoner fordi det kan resultere i at drap på barn bevisst blir forsøkt skjult, - i tillegg vil det kunne bety at forskere mister muligheten til å finne svar på hvorfor noen barn dør plutselig og uforklarlig. De fleste foreldre, opplever Rognum, ønsker å finne svar på hvorfor deres barn døde og om mulig få svar som kan unngå at andre foreldre kommer opp i en lignende situasjon som dem (TFS 2014-3 s. 227-228, Rognum O. T.). Det er ikke tilfelle i alle barnedrapssaker.

Christoffer-saken som jeg nevnte innledningsvis er et eksempel på at omsorgspersoner bevisst prøver å skjule drap av barn de har omsorg for. I hans tilfelle unnlot hans nærmeste omsorgspersoner å fortelle sannheten om den mishandlingen de hadde påført ham. Det norske rettssystem klarte ikke å finne tilstrekkelige bevis på hva som hadde skjedd og saken ble henlagt – to ganger – før den ble beordret etterforsket av Riksadvokaten. Nesten 5 år etter drapet ble gjerningsmann og stefar til Christoffer innkalt til soning av dommen på 8 år. Da var graven til den lille gutten på 8 år blitt skjendet en rekke ganger. I juni 2011 tok Riksadvokaten ut tiltale mot moren for passiv medvirkning til sønnens død. Hun ble etter anke dømt til 1,5 års betinget fengsel i 2012, høyesterett avviste anken i 2013 (wikipedia.org, Christoffer-saken). Saken hadde da pågått i den norske rettssystem i over 8 år.

Drapsstatistikk fra Kripas (politiet.no, Nasjonal drapsoversikt 2014:8) viser at 22 barn under 15 år er drept av forelder(ene) de siste 10 årene. Det blir et gjennomsnitt på litt over to registrerte drapsofre i året. Det betyr også at det er store mørketall i forhold til Rognums uttalelse om et gjennomsnitt på 5 barnedrap i året på barn mellom 0 og 4 år.

Om et dødsfall kvalifiserer til å bli etterforsket som en drapssak er politiets og/eller påtalemyndighetenes beslutning. Avgjørelsen baseres på tekniske bevis samt en vurdering av rettsmedisinske funn. Skjønn er et av de vurderingsgrunnlagene som legges til grunn for en eventuell påtale. En av oppgavene påtalemyndighetene har er å vurdere om det er straffbart å glemme et lite barn i pulken midt på vinteren eller etterlate et lite barn alene i flere timer i et overopphetet soverom midt på sommeren (Aftenposten 8. februar 2015).

Dersom ikke påtalemyndighetens vurdering klages inn av den fornærmede vil vurderingen være den endelige avgjørelsen i saken. I saker hvor politiet har grunn til mistanke om grovere lovbrudd er det statsadvokatene eller riksadvokaten som har beslutningsmyndighet i forhold til en endelig påtaleavgjørelse (SSB, Stene, R. J. , Samfunnsspeilet 2002/3:3).

Rawls teori sier at familien er en av de grunnleggende institusjonene i samfunnet på lik linje med f.eks. lovverket (Føllesdal i Rawls 2003:17). Det betyr at *rettferdighetsprinsippene* også bør gjelde her. Ikke ved at foreldre skal bruke hans rettferdighetsprinsipp ved fordeling av goder barna imellom, men at samfunnet fordeler goder til familier på en måte som sikrer reproduksjon og likestiller menn, kvinner og barn på en måte som sikrer deres nåværende og framtidige stilling som samfunnsborgere (Rawls 2003: 252-258).

Rawls sier videre at familien er en del av grunnstrukturen i samfunnet gitt dens rolle i forhold til å produsere og reprodusere nye generasjoner under former som ivaretar denne muligheten, samt dens rolle i å videreformidle kultur (Rawls 2003:252). Familien er det sted hvor nye generasjoner fødes for å føre samfunnet vider. Det har vært en misforståelse å hevde at kvinner og barn ikke skal kunne sikres like rettigheter ved hjelp av *rettferdighetsprinsippene* innen familien. Prinsippene er ikke ment å kunne brukes på det indre livet innen familien, på lik linje som de ikke er ment å kunne brukes innen for eksempel kirke, universitet eller fagforening. Her brukes gjerne interne regler utformet i fellesskap.

I de tilfeller hvor interne regler kommer i konflikt med individets rettigheter, det vil si når det er brudd på barn og voksnes individuelle rettigheter innen institusjonene, vil det ikke være rettferdig å la interne regler og normer ha forrang.

Et eksempel på interne regler som ikke er i konflikt med *rettferdighetsprinsippene* er at barn ikke bør kunne bestemme selv hva de vil ha til middag hver dag eller om de skal bruke lue når det er minusgrader ute.

Eksempler som er i konflikt med *rettferdighetsprinsippene* er tilfeller hvor barns rettsikkerhet er ulikt ivaretatt i et samfunn i forhold til voksnes eller hvor barn vokser opp uten en tilstrekkelig økonomi for å kunne kjøpe nye sko når de trenger det.

Dette er eksempler på områder hvor *rettferdighetsprinsippene* er ment å gjelde. Grunnstrukturene er de delene av samfunnet som virker som et hele for å oppfostre og utvikle barn, på en måte som ivaretar deres iboende verdi, sikre deres utvikling og utdanning så de kan fungere i den kulturen de er en del av (Rawls 2003:252).

Omsorgssvikt og mishandling av barn innen familien er brudd på deres individuelle *rettferdighetsprinsipp*, *Menneskerettigheter* og *kapabiliteter*.

Handlingene kan gi traumer som får dyptgripende konsekvenser for barns voksenliv i forhold til å klare seg selvstendig økonomisk. Psykolog Arne Blindheim utdyper dette (NOU 2012:5 vedlegg 2). Voksne som utsettes for enkeltulykker ser ut til å klare seg forholdsmessig bra. De har ca. 7 % sjans for å utvikle det en innen psykiatrien kaller Posttraumatisk Stress Lidelse (PTSD). For de som opplever krigshendelser øker denne prosenten til 39, mens voksne utsatt for voldtekt har 46-65 % sannsynlighet for å utvikle en PTSD- lidelse.

Langt høyere risiko for å bli traumatisert, og senere utvikle alvorlige psykiske lidelser finner en når barn utsettes for disse hendelsene. Ved gjentatte og kronisk traumatiserende forhold opplevd i barns nærmeste omsorgssystem, er faren for å utvikle PTSD større enn når hendelsene oppleves utenfor disse institusjonene (Blindheim NOU 2012:5 S. 191). Det vil si at dersom barn opplever ulykker i form av for eksempel vold innen de institusjonene hvor de oppholder seg daglig (som familien, barnehage, skole og barnevernsinstitusjon), så er sjansen for at de utvikler en PTSD større enn når vold oppleves utenfor disse institusjonene.

Mobbing i barnehage/ skole.

Den andre institusjonen jeg har valgt å se på i forhold til *rettferdighetsprinsippene, kapabilitetene* og lovverket er barnehage/skole. Jeg har valgt å gi disse institusjonene en samlebetegnelse – utdanningsinstitusjoner. Av de utfordringene samfunnet har overfor barn og unge som oppholder seg her har jeg valgt å se nærmere på mobbing. Utfordringen er valgt fordi jeg mener mobbing er en av de hendelsene som i stor grad påvirker barn og unges håp for fremtiden. Mobbing er gjentatte krenkelser av en persons opplevelse av egenverdi. Det er handlinger som foregår i alle sammenhenger hvor mennesker møtes, men barn og unge er spesielt sårbare i denne sammenheng. De har heller ikke noen mulighet til å komme seg vekk fra situasjonen i samme grad som voksne. Voksne mennesker som opplever mobbing på arbeidsplassen kan bytte jobb, ta ut sykemelding eller flytte til et annet sted. Den muligheten har ikke barn og unge. De er helt avhengige av at voksne hjelper dem, også til å bruke empati i forhold til hverandre. I forhold til barnehage og skole er barn og unge avhengig av voksne som observerer hva som skjer i samhandling mellom dem. Dersom de utsettes for hendelser som karakteriseres som mobbing behøver de hjelp og veiledning til å trives, både mobbeoffer og mobber. Å anta at mobbing er et problem som først starter det året barn begynner på skolen er slik jeg ser det overfladisk kunnskap om menneskelig samhandling og utvikling.

«Vi vet lite om utbredelsen av mobbing i barnehager, men vi vet at det forekommer.»
(regjeringen.no, Mobbing i barnehagen – et hefte for deg som arbeider i barnehagen, s. 5).

Barn og unge som klarer seg bra på skolen har ofte helt andre muligheter for videre utdanning og jobb enn barn og unge som sliter med ulike utfordringer. En av disse utfordringene er mobbing.

Dersom barn og unge opplever alvorlig og langvarig mobbing gjennom deler av, eller hele oppveksten får de ofte store problemer med å mestre en hverdag med hensyn til studier og jobb både på kort og lang sikt (Flaatten 2009:1).

Ifølge Menneskerettighetene har alle mennesker krav på beskyttelse av sitt menneskeverd. I tilfeller ved mobbing er det disse grunnleggende rettighetene, som blir brutt. En av lovene som er sentrale i denne sammenheng er opplæringsloven kapittel 9a hvor det heter i § 9a-1;

«alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring» (Lovdata.no, Opplæringslova, Kapittel 9a, Elevane sitt skolemiljø).

18.3.2015 kom NOU 2015:2, «Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø». Lederen for utvalget Øystein Djupedal sier i innledning til rapporten at de gjennom arbeidet kom inn på et problem som er betydelig. De har fått innsikt i historier hvor diskriminering og krenkelser har ført til alvorlige konsekvenser for den enkelte. Og problemet er stort, det er ikke kun et problem for den som rammes av mobbing, det er et samfunnsproblem som må tas alvorlig (NOU 2015:2 s.6).

Utvalget brukte fire perspektiver som et overordnet mål for hvilke problemstillinger de har vært opptatt av. Det første perspektivet var, Menneskerettighetene som målestokk.

Det andre perspektivet var at samfunnet skal ha en nulltoleranse og nullvisjon for krenkelser, diskriminering, mobbing og trakassering. Tredje perspektiv var faglig læring og sosial læring hører sammen. Og det siste perspektivet var inkludering for å høre til.

Ut fra disse perspektivene så de fem klare utfordringer. I denne sammenheng tar jeg opp den første utfordringen siden den er mest relevant i forhold til min oppgave.

- Elevenes rettsikkerhet. I mange tilfeller blir ikke elevenes rettigheter fulgt opp. En stor utfordring som pekes på her er en mangel på informasjon til elever og foreldre i forhold til klage og tilsynsordninger. Utvalget så også at det er behov for økt kunnskap om regelverket blant skoleeiere og skole (NOU 2015:2 s. 18). Anbefalinger utvalget gav i forhold til rettsikkerhet er bedre rettsvern for elevene gjennom et tydeligere regelverk med effektive klage- og tilsynsordninger.

Med bakgrunn i fem utfordringer anbefaler utvalget fem målsettinger for staten å sette resurser og innsats for å jobbe videre med.

Den første av målsettingene er;

«*Bedre rettssikkerhet og rettsvern for elevene og en mer effektiv håndheving av opplæringsloven kapittel 9a*» (NOU 2015:2 s. 20).

Tvang innen barnevernsinstitusjoner.

Barnevernet er den offentlige instansen som er satt til å undersøke familieforhold hvor en mistenker omsorgssvikt og eller mishandling. De er også, som tidligere nevnt en av de store institusjonene mange barn får hjelp av under oppveksten sin. Min tolkning av Rawls teori er dermed at dette er en av de store institusjonene *rettferdighetsprinsippene* er ment å gjelde for. Barnevernets primæroppgave er å forhindre at barn utsettes for overgrep og omsorgssvikt. I tilfeller hvor privatpersoner eller offentlig ansatte har en mistanke om overgrep og/eller omsorgssvikt, har barnevernet plikt til å utrede og eventuelt sett inn tiltak i henhold til lov om Barnevern fra 1992 (Regjeringen.no, Barnevernets oppgaver). I saker hvor barnevernet kjenner til straffbare forhold, som vold og overgrep, har de en selvstendig plikt til å informere politiet om dette, på lik linje med alle andre tjenester (Politiet.no « Vold i nære relasjoner – hva gjør vi s. 11).

Finnes tilfeller hvor det kan tenkes at omsorgen barn og unge opplever innen barnevernsinstitusjoner ikke er utviklingsstøttende, og hvor barnevernet har utfordringer i forhold til *rettferdighetsprinsippene*?

Rawls Rettferdighetsprinsipp bør også gjelde for barn som oppholder seg i barnevernsinstitusjoner. Det vil dermed ikke være rettferdig å opprettholde institusjonens interne regler som er i konflikt med *rettferdighetsprinsippene* og individets grunnleggende Menneskerettigheter.

I denne sammenheng vil jeg trekke fram aftenpostens artikkel fra 6.3.2014 «*Tvang som kan gi traumer*», skrevet av advokatfullmektig og tidligere barnevernsbarn Cecilia Dinardi. Hun peker på at bruk av tvang er et av de mest inngripende tiltakene som brukes innen barnevernet. I mange tilfeller vil tvangsbruken ha begrenset virkning sett i lys av at de fleste barn og unge som får hjelp av barnevernet har opplevd alvorlige krenkelser og overgrep i ung alder, og hvor tvangsbruk av barnevernsansatte kan utløse ytterligere traumer, frykt, panikk og mistillit til voksne.

En forskningsrapport utformet av NTNU Samfunnsforskning, (på oppdrag av Stiftelsen Wøyen, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge) fikk som oppdrag å se på bruk av tvang innen barnevernsinstitusjoner. I rapporten lot forskerne barnas forståelse av tvangsbruk komme tydelig fram. De så blant annet, via kvalitative studier av barn og unge som på det tidspunkt de ble intervjuet var beboere på barnevernsinstitusjon, at de hadde en god forståelse av hva tvang er. Ulike former for tvangsbruk de selv hadde opplevd som spesielt krenkende var; kroppsvisitasjon i form av avkledning (for eksempel i tilfeller hvor ansatte mistenker bruk av narkotiske stoffer) og urinprøvetaking mens barnevernsansatte står og ser på (også begrunnet med mistanke om bruk av narkotiske stoffer). Bruk av tvang i akutte faresituasjoner ble også nevnt som spesielt belastende, både når det ble brukt overfor dem selv og når de var vitne til tvangsbruk overfor andre.

Rapporten nevner også at de fleste ungdommene var klar over fylkesmannens rolle i forhold til tilsyn, men usikre på hvilke oppgaver tilsynet har. De fleste var også klar over at de hadde en mulighet til å klage på tvangstiltak, men mange sier at de ikke orker å klage siden de vet at beboere sjelden eller aldri opplever å få medhold (NTNU, Rapport 20/2012, Tvang i barnevernsinstitusjoner – ungdommenes perspektiver, s. i).

3.

Hvordan kan man avgjøre om egenskaper ved omsorgspersonen tilsier dårlig omsorg for barn, og hvordan kan foreldreveiledning påvirke om omsorgsevnen er av varig eller forbigående karakter som punkt c) viser til?

Barnevernet avgjør om omsorgen er tilstrekkelig god for barnets beste basert på barnevernloven § 4-12 (NOU 2012:5 s. 68). Hovedårsaken til omsorgsovertagelse er at foreldrene ikke evner å sette barns behov i forhold til egne og at foreldre setter barnets liv og helse i fare (NOU 2012:5 s. 67). Prinsippet om minste inngripen står sterkt i norsk barnevern. Det er et prinsipp som er forankret i Menneskerettighetene art. 8 *Retten til respekt for privatliv og familieliv* og Barnekonvensjonen art. 9. *Hvor land skal sikre at barn ikke blir skilt fra sine foreldre, med unntak av når kompetente myndigheter har bestemt at adskillelse er nødvendig med hensyn til barnets beste.* Avgjørelsen skal alltid være underlagt rettslige prøveordninger. Statens oppgave i forhold til å sikre barn og foreldre disse rettighetene danner grunnlaget for barnevernets arbeid. Deres mandat er gitt med utgangspunkt i å hjelpe barn og familier slik at de kan fungere til barnets beste (Grl. § 104, Barnevernloven § 4-1 og 4-4). Kun i tilfeller hvor hjelpen ikke fører fram, eller hvor det er fare for barnets trivsel har de mandat til å ta barn ut av familier (Barnekonvensjonen art 3 og art. 9). Faglig baserte hjelpetiltak som barnevernet utarbeider er i prinsippet frivillige. Det er kun to typer hjelpetiltak som kan pålegges – barnehage og tilsyn (NOU 2012:5 s. 52).

Slik jeg ser det står barnevernet ofte i en situasjon hvor de skal avveie behovene til to svake grupper – barn og unge, og - voksne som sliter med psykisk sykdom, rus og psykisk utviklingshemming. Dette er to av gruppene Martha Nussbaum mener vi som samfunn har en spesiell forpliktelse overfor siden det er grupper som i større eller mindre grad er avhengig av andre for å leve verdige liv. Hvordan kan vi som samfunn legge til rette for at deres behov blir tilstrekkelig ivaretatt? Mennesker med en eller annen form for funksjonsnedsettelse (inkludert avhengighet av rusgivende stoffer), har samme behov for å få oppfylt sine *kapabiliteter* som mennesker uten funksjonsnedsettelse. Men de er i større grad avhengig av andre for å få dem oppfylt. Etter min mening er det også i Norge behov for *fronter* overfor disse gruppene, som Nussbaum begrunner med avhengighet av andre for å leve verdige liv, sårbarhet og økonomiske rekkefølge-kostnader.

I 2010 mottok 49781 barn og unge ulike tiltak fra barnevernet. 89 % av disse tiltakene var hjelpetiltak hvor hensikten var å gi råd og rettledning (NOU 2012:5 s. 51).

Tall fra SSB viser at 53 150 barn fikk hjelp fra barnevernet i form av barnevernstiltak i 2013. Hjelpen gis på en rekke områder som spenner seg fra økonomiske hjelp og avlastningshjelp til omsorgsovertagelse i form av omsorgstiltak (SSB, Barnevern 2013). NOU 2012:5(s. 67) viser til at 6980 barn var under barnevernets omsorg ved utgangen av 2010 med grunnlag i omsorgstiltak, det vil si uten foreldrenes samtykke. Andelen barn på omsorgstiltak har økt etter 2010 til 9078 i 2013. Tallet på frivillige omsorgstiltak gått ned med 5 % siden 2012 (SSB, Barnevern 2013). Begge tallene er slik jeg ser det uttrykk for en bekymringsfull utvikling. At andelen omsorgstiltak øker er bekymringsfullt fordi det vitner om at et økende antall barn ikke får tilstrekkelig god omsorg innen familien, at andelen frivillige omsorgstiltak har gått ned vitner om at flere foreldre har blitt fratatt foreldreomsorgen med bakgrunn i tvang.

Anbefalinger gitt av NOU 2012:5;

Foreldreveiledning.

Praksisen med kun å la omsorgspersoner ha anledning til å avgjøre om faglig baserte forebyggende hjelpetiltak skal settes i gang mener jeg er feil. Avgjørelsen om miste inngripen bør i større grad enn i dag reflektere barns behov og mening om tiltaket. Tall fra SSB viser at 22 % av 41 500 vedtak om undesøkelser av barns levekår skyldes manglende foreldreferdigheter. Andre store kategorier var vold i hjemmet, rusmisbruk hos foreldrene, høy grad av konflikt i hjemmet og psykiske utfordringer hos foreldrene (SSB, Barnevern 2013). Frivillige hjelpetiltak hvor hensikten er å øke foreldrenes omsorgskompetanse for å forebygge behovet for omsorgstiltak, bør derfor gis stor prioritet.

NOU 2012:5 viser til flere forhold som er av betydning for om omsorgen som ytes er god nok. Som, vold og mishandling i ulike former og omsorgssvikt av ulik karakter (NOU 2012:5 s.67). Utvalget viser også til hvordan vold mot mor kan påvirke relasjonen mellom foreldre og barn og resultere i omsorgssvikt. Alvorlig depresjon hos mor, som følge av for eksempel partnervold, kan føre til at tilknytningen mellom foreldre og barn blir utrygg (NOU 2012:5 s. 20). Forskere peker videre på at dersom omsorgspersonen av ulike årsaker har problemer i forhold til barns tilknytningsbehov, så har det store konsekvenser for barnets følelses- og erkjennelsesmessige utvikling (NOU 2012:5 s.22). Å kartlegge partnervold og utfordringer mor har under svangerskapet vil slik jeg ser det være et svært viktig tiltak i forhold til å gi veiledning for god omsorgsevne på kort sikt og redusere antall omsorgstiltak på lang sikt. Mitt råd er dermed å bevilge ressurser til blant andre jordmødre og helsesøstre med henblikk på - å gi informasjon om ulike former for partnervold og hva denne volden kan resultere i av konsekvenser for omsorgsgivere og barn. - Veiledning om hva som er god omsorg, - og sette inn støttetiltak for utsatte grupper (mennesker med psykiske utfordringer, psykisk funksjonsnedsettelse og rusrelaterte utfordringer) med hensyn til å bedre deres omsorgskompetanse. På den måten kan foreldreveiledning bidra til å påvirke om omsorgsevnen er av kortvarig eller varig karakter.

Rådene begrunner jeg med Nussbaums *kapabilitetsliste*. I kapabilitet nr. 5 *Følelser* sier hun som nevnt tidligere at *alle menneskers bør sikres muligheter til å opprettholde relasjoner som betyr mye for dem*. For at nasjoner skal møte denne *kapabiliteten* bør de, så langt det lar seg gjøre, støtte barns behov for å opprettholde relasjonen til foreldrene sine. Dersom relasjonen mellom barn og foreldre er preget av krenkelser og brudd på barns *kapabiliteter* og *Menneskerettigheter* bør oppfyllelse av barns *kapabiliteter* veie tyngst i form av en Front (se kapittelet, Front for barn). Det vil si at dersom barns *kapabilitet* nr. 3 *Kroppslig integritet* blir krenket, så er det av hensyn til barnets utvikling og behov for verdig omsorg nødvendig å beskytte denne *kapabiliteten* sterkere enn voksnes *kapabilitet* nr. 5 *Følelser*.

Familiedomstol.

Omsorgstiltak skjer både med bakgrunn i akutte situasjoner og i tilfeller hvor flere hjelpetiltak er prøvd ut over tid (NOU 2012:5 s. 67). En praksis hvor et organ, i form av for eksempel barneombudet, har anledning til å klage på foreldrenes avgjørelser i forhold til frivillige hjelpetiltak vil slik jeg ser det bedre få fram barns behov og lette barnevernets forebyggende arbeid. Det vil være spesielt viktig i saker hvor barnet er så lite at det ikke har utviklet språk. Avgjørelser om frivillige hjelpetiltak som barnevernet anbefaler bør også kunne prøves rettslig. Hvor barn og forelder har hver sin talsperson i form av ombud og/eller advokat. Ordningen vil slik jeg ser det bedre ivareta barn og foreldres *Menneskerettigheter* og *kapabiliteter*, i tillegg til å bedre barns rettssikkerhet generelt. Ordningen vil også være i tråd med Kvalø (2014 s. 47) sin konklusjon hvor hun anbefaler å se nærmere på eksisterende ombudsordninger for å bedre barns rettssikkerhet.

NOU 2012:5 s.17 anbefaler en familiedomstol istedenfor eksisterende ordning med fylkesnemnd, på grunn av den sterke økningen som har vært på det barnevernsfaglige feltet. En familiedomstol som erstatning for fylkesnemndordningen vil kunne ta seg av alle familie- og barnrelaterte saker. Ordningen vil kunne ha betydning for videreutvikling av spesialistkompetanse på barnevernsfeltet i tillegg til det barnerettslige, samt korte ned ventetiden i forhold til domsavgjørelser (NOU 2012:5 s. 17). En familiedomstol med spesialisert kompetanse på feltet vil slik jeg ser det ha stor betydning for de svakeste barna spesielt men også for familiesaker generelt.

6.

Etterord.

Valg av kvalitativ eksplorerende metode, og da spesielt tekstanalyse av normativ teori, har gitt noen utfordringer i forhold til en grundig forståelse av rettferdighetsteori. På samme tid har metoden også bidratt til at jeg har fått et overblikk over hvilke utfordringer norsk forvaltning og lovverk står overfor i forhold til rettferdighetstenkning for barn.

Rawls var opptatt av hvordan rettferdighet påvirker utformelsen av velordnede samfunn. Med hjelp av *uvitenhetens slør* viste han hvordan vi kan komme fram til rettferdighet basert på *rettferdighetsprinsippene*. Prinsipper som er ment å gjelde innen grunnleggende samfunnsinstitusjoner, som familien. Handlinger som reflekterer alles iboende menneskeverd er viktig også overfor barn. Fordi, handlinger hvor et likeverdig menneskeverd ligger til grunn er av stor betydning for barns utvikling og tro på egenverdi, håp for fremtiden og *the moral sentiments* som empati og velvilje.

Nussbaum utfyller Rawls med hensyn til at alle mennesker bør få oppfylt noen grunnleggende behov for å leve verdige liv. Behovene har hun satt opp i *kapabilitetslisten* på 10 punkter. Punkter som er nært knyttet til FNs Menneskerettighetserklæring. Nussbaum er opptatt av hvordan menneskelige egenskaper som empati og velvilje er helt nødvendig for at alle mennesker skal kunne leve verdige liv. Det innebærer at vi viser spesiell velvilje overfor utsatte grupper i samfunnet som barn, mennesker med psykisk og/eller fysisk funksjonsnedsettelse, nasjoner (fordi hvilke livsutsikter man har i for stor grad avhenger av hvor man er født) og dyrevelferd/natur. Dersom vi ikke viser velvilje overfor utsatte grupper mener hun vi som verdenssamfunn har problemer i forhold til rettferdighet.

Å utforme lover som sikrer barn rettssikkerhet og muligheter til å nå posisjoner i samfunnet er bærekraftig utvikling. Nussbaum viser, i artikkelen om Front for barn, til den første Human Development Reports fra FNs Utviklingsprogram i 1990 – « *People are the real wealth of a nation.* » (Nussbaum 2012:557).

I forhold til barn og unges situasjon i Norge i dag har jeg sett at økonomiske støtteordninger i begrenset grad bidrar til en rettferdig fordeling. Skjevheten i fordeling av økonomiske goder betyr at ca. 70 000 barn vokser opp i familier hvor inntekten er definert som lavinntekt (det vil si at familien har en inntekt som er under 60 % av medianinntekten).

I forhold til barn og unges rettssikkerhet har det norske samfunn utfordringer i forhold til at barn og unge ikke har samme tilgang på rettsvirkemidlene som voksne (Kvalø 2014). Det er spesielt problematisk i forhold til Menneskerettighetene, Barnekonvensjonen, norsk Grunnlov § 104, Rawls første *rettferdighetsprinsipp* og Nussbaums *kapabiliteter*.

Med bakgrunn i rettferdighetsteori, anbefalinger gitt i NOU 2009:10 og NOU 2012:5, samt saker media har tatt opp med hensyn til barns situasjon i Norge, har jeg kommet fram til at staten Norge i større grad enn i dag bør gi alle barn samme grad av rettferdighet.

For å bedre barns situasjon anbefaler jeg at det innføres en Front for barn innen lovverk og forvaltning, som er forankret i Rawls *rettferdighetsprinsipp* og Nussbaums *kapabilitetsliste*.

«The two main concepts of ethics are those of the right and the good; the concept of a morally worthy person is, I believe, derived from them. The structure of an ethical theory is, then, largely determined by how it defines and connects these two basic notions»

John Rawls 1999:21

KILDER:

Bøker:

Copp, David (red.) (2006):

The Oxford Handbook of Ethical Theory. Oxford university press.

Duedahl, Poul og Jacobsen, Hviid, Michael (2010):

Introduktion til dokumentanalyse. Syddansk Universitetsforlag. Odense.

Gibbs, Graham (2007): *Analyzing qualitative data*. London: SAGE Publications

Grimen, Harald. (3. Utgave 2004, 3.opplag 2007): *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. Universitetsforlaget Oslo.

Locke, John (1993): *Political Writings*. Penguin Classic, London.

Malnes, Raino og Midgaard, Knut (første utgave 1993, 2. utgave, 3. opplag 2007): *Politisk tenkning*. Universitetsforlaget Oslo.

Nussbaum, Martha C. (2006):

Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership. Cambridge (MA) Harvard University Press

Rawls, John (1999, revidert versjon av 1971):

A Theory of Justice. Revised Edition. The Belknap press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Rawls, John (red. Eirin Kelley) (2003), oversatt til norsk av Andreas Føllesdal:

Rettferdighet som rimelighet. En reformulering. Pax Forlag a/s Oslo

Thagaard, Tove (2013) 4. utgave:

Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode. Fagbokforlaget, Bergen

Artikler:

Dixon, Rosalind og Nussbaum, Martha C.: "Children`s Rights and a Capabilities Approach: The Question of Special Priority" Public law and legal theory working paper NO. 384
University of Chicago 2012

Nettkilder:

Artikler:

Askeland, Gurid Aga 2006 "Kritisk reflekterende – mer enn å reflektere og kritisere" Artikkel i *Nordisk Sosialt Arbeid*, nr. 2, 2006 s.123-135

http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/98785/1/Askeland_kritisk%20reflekterende.pdf

Latet ned 10.11.2014

Bates A. Clifford Jr. "The centrality of *politeia* for Aristotles *Politics*. Part 2 – the marginalization of Aristotles *politeia* in modern political thought". Institute of the Americas and Europe, University of Warsaw, Poland.

<http://ssi.sagepub.com/content/53/4/500.full.pdf+html>

Lastet ned 24.3.2015

Flaatten, Sandra Val 2009 " Senskader som følge av mobbing i skolen: Fører krav om skadeerstatning frem?"

https://dspace01.hit.no/bitstream/handle/2282/857/Mobbing_og_skadeerstatning.pdf?sequence=1 Publisert av Lillegården kompetansesenter, tilgjengelig på nett via TEORA.

FN.no - FN-sambandet

FN-sambandet, Bærekraftig utviklingshistorie. Publisert 4.9.2014

<http://www.fn.no/Tema/Baerekraftig-utvikling/Baerekraftig-utviklings-historie>

Lastet ned 12.5.2015

FN-sambandet, Barns Rettigheter. Publisert 13. 08. 2014, lastet ned 21. 01. 2015

<http://www.fn.no/Tema/Menneskerettigheter/Fordypning/Barns-rettigheter>

Lastet ned 10.4.2015

FN-sambandet, Human Development Report 2013. Publisert 14.3.2013.

<http://www.fn.no/Bibliotek/Rapporter/OEkonomisk-og-sosial-utvikling/Human-Development-Report-2013>

Lastet ned 23.4.2015

FN-sambandet, Norge eksaminert av FNs barnekomite. Forfattet av Rune Arctander. Publisert 22.1.2010.

<http://www.fn.no/Aktuelt/Nyheter/Norge-eksaminert-av-FNs-barnekomite>

Lastet ned 21.5.2015.

Juristforbundet, «Banebrytende masteroppgave om barns rettssikkerhet» publisert 20.01.2015

<http://www.juristforbundet.no/Nyhets-Arkiv/Arkiv-2012/Arkiv-2015/Banebrytende-masteroppgave-om-barns-rettssikkerhet/>

lastet ned 12.03.15

Kristiansand kommune, Kommunal kontantstøtte. Forfattet av Mariann Stephansen, publisert 12.4.2015, sist endret samme dato.

<https://www.kristiansand.kommune.no/barnehage-og-skole/barnehager/kommunal-kontantstotte/>

Lastet ned 18.5.2015.

Lovdata.no, Grunnloven 2014 – en introduksjon. Av Arnulf Tverberg. Publisert 12.3.2014

https://lovdata.no/artikkel/grunnloven_2014_%E2%80%93_en_introduksjon/1402

Lastet ned 22.5.2015

NAV, Barnetrygd.

<https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kontakt+NAV/Utbetalinger/Snarveier/Satser.380089.cms?kap=380093>

Lastet ned 16.5.2015.

NAV, Barnetrygd, Publisert 15.8.1970, sist endret 20.2.2015.

<https://www.nav.no/no/Person/Familie/Barnetrygd+og+kontantstotte/Barnetrygd.156.cms#chapter-2>

Lastet ned 16.5.2015.

NAV, Kontantstøtte til småbarnsforeldre. Publisert 15.8.2006, sist endret 2.12.2014.

<https://www.nav.no/no/Person/Familie/Barnetrygd+og+kontantstotte/Kontantst%C3%B8tte+til+sm%C3%A5barnsforeldre.981.cms#chapter-1>

Lastet ned 18.5.2015.

NAV, Foreldrepenger. Publisert 14.6.2013, endret 12.3.2015

<https://www.nav.no/no/Person/Familie/Venter+du+barn/Foreldrepenger.347653.cms#chapter-2>

Lastet ned 19.5.2015.

NAV, Grunnbeløpet i folketrygden. Publisert 2.7.2013, endret 27.5.14.

<https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kontakt+NAV/Utbetalinger/Grunnbelopet+i+folketrygden>

Lastet ned 19.5.2015

Norsk Offentlig Utredning(NOU):

2015:2 Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/35689108b67e43e59f28805e963c3fac/no/pdfs/nou201520150002000dddpdfs.pdf>

2012:5 – Bedre beskyttelse av barns utvikling, ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/e212cdbe211d4e699983049c3070870e/no/pdfs/nou201220120005000dddpdfs.pdf>

Lastet ned 19.5.2015.

2009:10, Fordelingsutvalget.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/8aeb49e1528f414091fc1cc36ec1137b/no/pdfs/nou200920090010000dddpdfs.pdf>

Lastet ned 19.5.2015.

NTNU Samfunnsforskning AS, Barnevernets utviklingssenter, Rapport 20/2012 «Tvang i barnevernsinstitusjoner – ungdommens perspektiver», Forfatter Gro Ulset og Torill Tjelflaat. Oppdragsgiver, Stiftelsen Wøyen, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.

<http://www.ntnu.no/documents/10293/e2a350ab-8538-40f4-88e3-da4c558dc785>

Lastet ned 4.4.2015.

Politiets IKT Tjenester (no), Vold i nære relasjoner. Barn som opplever vold i hjemmet.

Vedlegg ; Vold i nære relasjoner hva gjør Drammen kommune? «Vold i nære relasjoner – hva gjør vi?» Lastet ned 12.3.2015

https://www.politi.no/rad_fra_politiet/vold_i_nare_relasjoner/barn_som_opplever_vold_hjemme/

https://www.politi.no/vedlegg/skjema/Vedlegg_674.pdf

Lastet ned 2.3.2015

Politiets IKT – Tjenester(no), Kripos, Vedlegg; Nasjonal drapsoversikt 2014. Lastet ned 27.3.2015

https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/kripos/Vedlegg_2827.pdf

Lastet ned 5.4.2015

snl.no – Store Norske leksikon

Store Norske Leksikon, Castbergske barnelover, forfattet av Elisabeth Lønnå og Store Norske Leksikon. Oppdatert 30.3.2015.

https://snl.no/Castbergske_barnelover#menuitem1

Lastet ned 22.11.2014.

Store Norske Leksikon, Den franske revolusjon, forfattet av Kåre Tønnesson og Kai Peter Østberg. Oppdatert 23.5.2014

https://snl.no/Den_franske_revolusjon

Lastet ned 28.4.2015.

Store Norske Leksikon, FN-forente nasjoner, forfattet av FN-sambandet. Oppdatert 20.1.2015.

https://snl.no/FN/Forente_nasjoner

Lastet ned 17.4.2015

Store Norske Leksikon, Jean-Jaques Rousseau. Forfattet av Lars F. H. Svendsen. Sist oppdatert 4.12.2014.

https://snl.no/Jean-Jacques_Rousseau

Store Norske Leksikon, Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. Forfattet av Tore J. Brænd. Publisert 14.2.2009, 5 endringer siden da.

https://snl.no/Verdenskommisjonen_for_milj%C3%B8_og_utvikling

Lastet ned 1.5.2015.

SSB - Statistisk Sentralbyrå

Statistisk Sentralbyrå, Økonomiske analyser 1/2015

Husholdningene.

http://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/_attachment/221180?_ts=14c08f02c60

Lastet ned 13.4.2015

Statistisk Sentralbyrå, Husholdningenes inntekter, ulike grupper, 2011. Publisert 14. februar 2013.

<http://www.ssb.no/inntind>

Lastet ned 14.4.2015

Statistisk Sentralbyrå, Stene J. Reid, «Politiet er mest avgjørende i rettssystemet», Samfunnsspeilet 2002/3. Lastet ned 28.3.15

<http://www.ssb.no/a/samfunnsspeilet/utg/200203/ssp.pdf>

Lastet ned 15.4.2015

Statistisk Sentralbyrå, Barnevern 2013. Publisert 15.12.2014.

<http://www.ssb.no/barneverng/>

Lastet ned 22.5.2015.

Regjeringen.no, Mobbing i barnehagen. Et hefte for deg som arbeider i barnehagen. Utgitt av Barne- og Familiedepartementet.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0006/ddd/pdfv/210592-mobbing_skjerm_bokm.pdf

Lastet ned 20.4.2015

Regjeringen.no, Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017.

https://www.regjeringen.no/contentassets/97cdeb59ffd44a9f820d5992d0fab9d5/hplan-2014-2017_et-liv-uten-vold.pdf

Lastet ned 8.5.2015.

Regjeringen.no, Barnevernets oppgaver, 10.12.2012

<https://www.regjeringen.no/nb/tema/familie-og-barn/barnevern/slettes/barnevernets-oppgaver1/id476334/>

Lastet ned 20.4.2015.

Regjeringen.no, NOU-ar.

<https://www.regjeringen.no/nb/dokument/nouar/id1767/>

Lastet ned 18.5.2015.

TSF - Tidsskrift For Strafferett, 2014-3 s. 227-230, Rognum, Torleiv Ole, Ytring: Forskning ved rettsmedisinske obduksjoner.

<http://abo.rechtsdata.no/Print/documentprint.aspx>

Lastet ned 8.4.2015

Unicef, Det er godt å være barn i Norge, skrevet av Ellen Balke Hvem, 9.4.2013

<https://www.unicef.no/nyheter/702/det-er-godt-vaere-barn-i-norge>

Lastet ned 23.4.2015

United Nations, Treaty Collection, Chapter 5, Human Rights, Status as 10.4.2015

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-16&chapter=4&lang=en

Lastet ned 10.4.2015

World Health Organization, Definition and typology of violence.

<http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>

Lastet ned 8.5.2015.

Masteroppgave:

Kvalø, Kolstad Kirsten: «Å ha rett eller å få rett. Gir norsk rett effektive rettsmidler ved krenkelser av FNs barnekonvensjon?», Universitetet i Oslo, det Juridiske Fakultet 2014.

http://www.juristforbundet.no/Documents/Kirsten%20Kolstad%20Kval%C3%B8_Masteroppgave2014.pdf

Lastet ned 22.2.2015.

Lovverk:

Lovdata.no, Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/*#KAPITTEL_emkn-1

Lastet ned 15.11.2014.

Lovdata.no, Menneskerettighetene, FNs konvensjon om barns rettigheter.

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_bk#KAPITTEL_bk

Lastet ned 20.1.2015

Lovdata.no, Protokoll til Konvensjonen om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 4. november 1950.

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2

Lastet ned 2.2.2015

Lovdata.no, Konvensjon om sivile og politiske rettigheter.

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_6#KAPITTEL_6

Lastet ned 14.5.2015.

Lovdata.no, Grunnloven § 104

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17?q=grunnloven>

Lastet ned 14.11.2014.

Lovdata.no, Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven).

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10?q=straffeloven>

Lastet ned 25.5.2015.

Lovdata.no, Abortloven.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1975-06-13-50?q=abortloven>

Lastet ned 12.5.2015.

Lovdata.no, Barnelova.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7?q=barneloven>

Lastet ned 2.3.2015.

Lovdata.no, Barnevernloven.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=barnevernloven>

Lastet ned 21.5.2015.

Lovdata.no, Opplæringslova.

<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1998-07-17-61?searchResultContext=7894>

Lastet ned 3.3.2015.

Lovdata.no, Kapittel 9a. Elevane sitt skolemiljø.

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=oppl%C3%A6ringsloven#KAPITTEL_10

Lastet ned 3.5.2015

Lovdata.no, Forskrift om individuell plan.

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2010-11-19-1462?q=individuell+plan>

Lastet ned 16.5.2015.

Juridiske definisjoner:

Dom.

<http://www.jusleksikon.no/wiki/Dom>

Lastet ned 22.2.2015

Fastsettelsessøksmål.

<https://snl.no/fastsettelsess%C3%B8ksm%C3%A5l>

Lastet ned 22.2.2015

Media.

Aftenposten. «Tusenvis av barn kommer til å bli utsatt for vold. Nå må det forpliktede handlinger til», av Robert Gjerde, 21.4.2015

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/Massiv-satsing-for-a-bekjempe-vold-mot-barn-7983804.html>

Aftenposten. «Hvert år dør gjennomsnittlig fem barn under fire år som følge av foreldrenes handlinger» Per Christian Selmer-Andersen, 08. 02. 2015

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Hvert-ar-dor-gjennomsnittlig-fem-barn-under-fire-ar-som-folge-av-foreldrenes-handlinger-7890739.html>

Lastet ned 10.02.2015

Aftenposten. «Tvang som kan gi traumer», Cecilia Dinardi, 6.3. 2014

<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Tvang-som-kan-gi-traumer-7491582.html>.

Lastet ned 8.4.2015

NRK, «6100 flere barn ble fattige i Norge», Vilde Helljesen.

<http://www.nrk.no/norge/6100-flere-barn-ble-fattige-i-norge-1.12201866>

Lastet ned 12. 02. 2015

Wikipedia.org, "Martha Nussbaum".

http://en.wikipedia.org/wiki/Martha_Nussbaum

Lastet ned 20.03.2015

Wikipedia.org, «Christoffer-saken». Sist endret 21.10.14

<http://no.wikipedia.org/wiki/Christoffer-saken>

Lastet ned 24.5.2015.